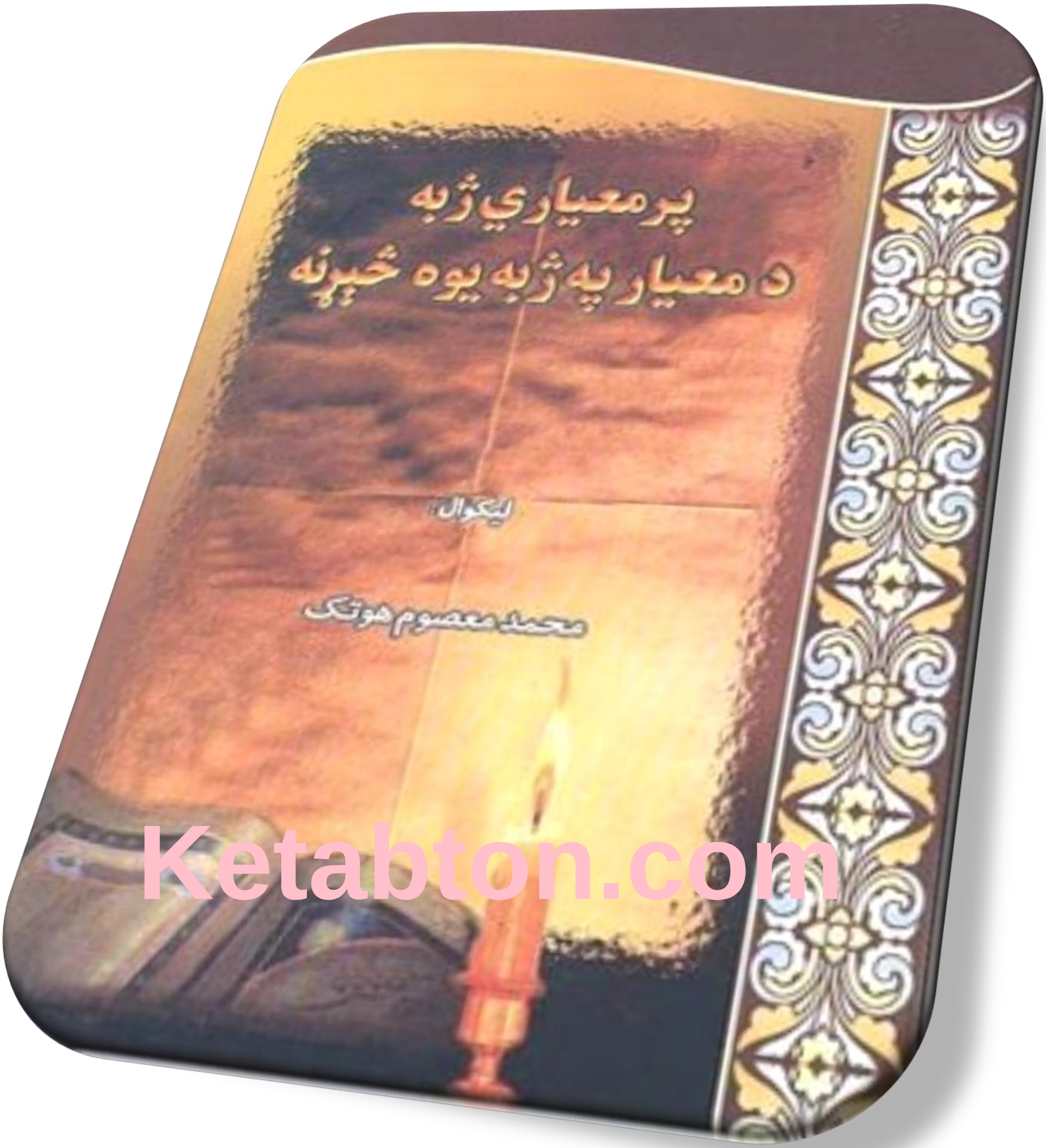

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه
دمعیارپه ژبه
یوه څېړنه

لیکوال:
محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	پر معیاري ژبه د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال:	محمد معصوم هوتک
د لیکلو نېټه:	ډسمبر ۲۰۰۶ع
د لیکلو ځای:	اوکویل ـ کاناډا
کمپوز:	محمد معصوم هوتک
ډیزاین:	م - روهیال
خپروونکی:	علامه رشاد خپرندویه ټولنه - کندهار
د چاپ نېټه:	جنوري ۲۰۰۷ ع
د چاپ شمېر:	زر ټوکه
انلاین چاري:	ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام

www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړلیک

سرلیک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاریخي څېړنه
- دخیل لغتونه
- ژبه او دملتو په جوړېنت کي د هغې رول
- لهجه څه ته وایي ؟
- دژبو کورنۍ
- لیکدود
- دپښتو لیکدود پرون او نن
- معیار ـ دژبي د معیاري کولو اړتـ..
- معیاري ژبه څه ته وایي ؟
- دپښتو ژبي د معیاري کولو هڅي څه...
- د معیاري لیکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړو سوو لغتو د تلفظ ستونزه
- دژبي د سوچه توب د وه اړخه
- پښتو د سوچه توب پر پیچومو
- په خوله کړلي تصفیه په زړه منلي...
- پښتو نیولوګیزم ژبنۍ اړتیا که..
- نظري معیار عملي ګډوډي
- د(په) او (پر) ګډوډي
- دمجهولي (ې) لانجه
- چې ـ مې ـ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځينه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دايي لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آيا د معياريت هڅه بري ته رسه..
- د معياري ژبي عاميانه درک
- د کره ليکنی پښتو داوسنی هڅي....
- څه بايد وسي ؟
- په پښتو يي وکاږم که پرپښتو ؟
- تکي په تکي ژباړي ـ تلفظي...
- پرپښتو کره ليکنه باندي د نيول..
- د متروکو واو ارکاييکو لغتونو
- دا يوه مي لا واورئ نور نو ستاسه..
- سپلمی وهڅولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباًبه د ۱۳۲۷ش کال شاوخوا وه، چي د علامه رشاد مرحوم په کورکي مي د دوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. د خبرو په ترځ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي د مسلطي ژبي او د هغې په برخه کي د خپلو ستونزو په باب ځیني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوځانګه کي دغړي په توګه کارکاوه. استاددژبي او د هغې دتحولاتو او تطوراتو په باب او دغه راز د هغه وخت د دولتي پښتو ضد پالیسیو په باره کي اوږدې څرګندوني وکړې. د خبرو په پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل: "داکارستاسي ځوانانورسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله. ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي. اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي. لوبي ورسره ونه سي."
ماورته د فارسي دابیت وو ایه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید
قـــرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند

استادومسل اوزیاته یې کړه."په دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ." له هغې ورځي څخه بیاترننه پوري چي زه د " امانت" کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه د دغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهیسته ازانګې وکړي."داکارستاسي ځوانانورسالت دئ." د همدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنی پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلوجرأت پیداکړ .
ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیا پردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لري یې (۱) .ډاکټرزیاروایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه وکړم هغه دچاخبره ؏کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وړی کېږم؏ ددغه راز پاڼ وپړانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم یې راباندي لري اوپرځنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مې څوکرښي وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګړنګ دئ. بېرېږم چي ځان ژوبل نه کړم. یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ یې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده. که زماله دې ټولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دي اخیستې ده. بیابه زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم اوپرخپله تېره به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي. دا کار دي لوستونکي دلیکني دپنډواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته یې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل. خو له دې سره دي هم مالوستونکي وبخښي. په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېخوندي پېښه کړې ده.مادموضوع دلازیات وضاحت په نیامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلي ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي یې په بزرګوارۍ سره په؏ تکرارحسن؏ کي وشمېري .ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي یې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دریږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودنني په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پېښي سوي دي .

اګربینی که نابیناوچــاه است
اګرخاموش بنشستی ګناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک
اوکویل – کاناډا
۲۰ نومبر۲۰۰۶ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) (ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتو جوړولو په برخه کي کړې ده اوواييي چي دلغاتو جوړول دژبي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معياري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکا کي یې د ژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښي سیستم دئ چي د هغه په واسطه انسانان د یوې ټولنیزي ډلي او د یوه کلتور د برخه والو په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلا جلا و شنل سي ، نو به :

ږغیز (vocal) معنادا چي د ژبې په تعریف کي مورد مفاهمې په برخه کي یوازي د (وینا) پر اړخ زوراچوو. د مفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه د یوه ټاکلي مفهوم د افادې له پاره د سرا ولاس ښورول ، د اوږو پورته کول ، د سترګو کشول ، پزه بوچه نیول او نور، چي د اهریوې د یوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خو مورد په ژبه کي یوازي ږغیز سیستم په پام کي نیولی دئ (۱ .)

له خپلي خوښي مطلق (arbitrary) سیستم څخه مو مراد دا دئ چي د ژبني سمبول او د هغه د اصلي مادي ترمنځ هیڅ راز لازمي اړیکي نه وي. د مثال په توګه په پښتو کي یو حیوان ته آس وایي. د دغه نامه له پاره په پارسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا ، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال او په روسي کي لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې د نوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي د څېړني تکلیف ایږدي. د اخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کي ، چي د یوه ږغ د تمثیلو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي. په انګرېزي کي د پیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه د پیشي (پیشو) د خرکي ږغونه تمثیلوي خو تاسي وینئ چي د هغو په شکل او جوړښت کي څومره توپیر سته .

سیمبولونه د شیانو څرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي د هغه څرګندوی دئ.

کله چي مورد ژبې لغت پرخوله راوړو ، تر زیاتي اندازې پوري مو مراد د ویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یو بل سیستم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.

اروا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي: ''ژبه د انساني ږغونو یو رمزي سیستم دی چي د یوې ژبنۍ ټولنی غړي یې د مفاهمی له پاره په کاروی. مورد ژبی د غه ږغیز سیستم ته وینا وایو. انسانانو د خپلو وینایی ژبو د ثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږېږي ليک بولو . وينا اوليک په ماهيت کې دوه بيل سيستمونه دي. دوينا اساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودليک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي. ږغونه داسې فزيکی پديدې دي چې احساس يې دغوږونو په واسطه کيږي اوتوري بيا داسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس يې دسترگوپه واسطه کيږي....ٌ (۲)

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبي يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ٌژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چي ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته،اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ.ٌ(۳)

)۱(ځيني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خوادٌ هوٌ پرځای سربنورول ، يادبي علاقه گی ښوولو پر ځای داوړوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښي تل همدا يوه معنا ورکړي .

)وگ: الستريتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ۳۰۳۲ مخ ـنيويارک)

۲) (دخان شهيدياد ـ دمقالومجموعه ـ ۷۳ مخ ـ دسرحدونوچارووزارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش

۳) (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ـ معياري پښتو ـ دپشتنې لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیز ژوند کوي. دغه وی په سلوک کي یوله بل سره متقابل عملونه او دغه رازله چاپېریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه او فعالیتونه د مفاهمي له لاري ، یوبل ته د پیغامو او اطلاعاتو د رسولو له لاري سرته رسېږي. دغه راز منظم او پر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړ متقابل عملونه یوازي د انسانانو ځانګړتیاده. نور حیوانان (ژوي) هم د ټاکلو ږغونو او حرکتونو په واسطه یوبل ته پیغامونه رسوي ، خو دغه وی مفاهمه د انسانانو د منظم ژبني سیستم په توګه نه وي. ژوي یوازي د ږغونو جوړولو غریزوي وړتیا لري خو انسانان د خپلي ټولنیزي ډلي د ژبي د زده کولو او نوروته د ورلېږدولو توان هم لري. د پوهني د لېږدوني همدا توان د بشري مدنیت د منځ ته راتګ تاداو ګڼل کېدلای سي. که د ژبي تعریف په پام کي ونیول سي نو انسانانو هر وخت د خبرو کولو توان درلود ، خو د دې معنادا نه ده چي ژبه دې نو د کلمې په واقعي معنادا انسان د پیدا ایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي دري ډوله سیستمونه شامل دي چي یو یې ږغونه دي ، بل یې د بدن حرکتونه دي او دریم یې ، چي ترنورو دوو ډولونو ډېرزیات بنسټیزاهمیت لري ، ژبه ده. په ژبه کي بېلا بېل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندي او ډل سوي وي.

ټولو انسانانو د ځان له پاره دویلو یوه ژبه جوړه کړې ده او هرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجاد سوې ده. له لرغونو ژبو څخه بېلا بېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي او اوس په نړۍ کي تریو زرزیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري او ځیني یې بیا یوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېر ویونکو له خوا ویل کېږي. ژبه د انسانانو او انساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشریت په تاریخ کي دداسي یوه وخت اټکل کېدلای سي چي دنني وانسانانو نیکه ګانو دي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه یوه منظمه وسیله نه درلوده. تاریخي څېړني دنړۍ دموجودوژبو نېټه فقط یو څو زره کاله وړاندي بیولای سي. دداسي یوې ژبي یا ژبو په باب زموږ سره معلومات نسته، چي موږ یې دانسانانو لومړنۍ (primitive) ژبه وبولو. دومره قدرپوهېږو چي په انساني تاریخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداو نه بل حیوان دخبروکولو استعداد لري. دانسانانود فوسیلونو څېړنه (۱) موږته دیوملیون کالو یا ترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دستهوالي څرک راکوي.

۱) فوسیل fossil دلرغونو ژوندیو موجوداتو (حیواني یانباتي) آثارو یا بقایاوو ته ویل کیږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتو کي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاریخي څېړنه

ننني حالت ته دژبو دتکاملي سیر څېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زیات
مواد او ارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي او که دهغو ترمنځ منظم
ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ځوک کولای سي دنو موړو ژبو یوه مخکېنۍ او
زړه مرحله پیدا کاندي. هغه پوهنه چي دغه راز مسایل څېړي ، د تاریخي ژبپوهني (historical
languistics) په نامه یادېږي او مقایسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم یوه
څانګه ده .

ژبي دژوندیو موجوداتو دنورو فعالیتو په شان دچاپیریال له بدلو نو څخه اغېزمني کیږي.
دوګړو دکلتوري سیستمونو په هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه یې هم تریوې اندازې
پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي یا یې
معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبي ویونکي هم تل تغیرمومي.
لوییږي ، زړېږي ، مري او نوي ویونکي منځ ته راځي. دیوې ژبي هرویونکی فردهم دخپل عمرپه
اوږدو کي دژبي دویلو ځیني لاري چاري بدلوي. له دغه فرد سره نبایي نورهم دده دلاري تقلید وکړي.
په دې ډول دوخت په تېرېدو سره په ژبه کي ډېر بدلون راځي. دابهېرورو ورو پرمخ ځي. که ځوک
دیوې ژبي د ډېرو سپین ږیرو اوزلمیو ویونکو ویناوي واوري ، په هغوکي به د یادوني
وړ توپیرووویني. دلغتونو داستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. که
چیري دیوې ژبي لیکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه
راز بدلونونه پیدا کړي .

په لغتونو کي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

ــ معناوي یې بدلون ومومي(۱ .)

ــ یو لغت له استعماله لوېږي .

ــ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.

ــ له نورو ژبو څخه لغتونه اخیستل کېږي .

۱) (دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنا رواج لري ، په زړه
انګلیسي کي په عمومي توګه د(حیوان) په معنا کارېدئ. په پښتو کي د سیال کلمه د پښتانه له پاره
یوه درنه اودویاړ وړ کلمه وه، نن یې د معیار کاروباریان د دښمن له پاره کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخيل لغتونه

له نوروژبو څخه دلغتونو اخيستلو بهېرته (لغت پورول) وايي او کوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي. هره ژبه خوراډېر دخيل لغتونه لري او مجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري. اروانښاد علامه رشاد(رح) وايي: "په دنياکي مجرده ژبه نه ستهاو مجرد قوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی او دعربو قدامت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي. هغه دعربونه دي او دعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي... سيد سليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يو بل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ورداخل سوي لغات ښېرلي دي..." (۱)
انګرېزي ژبي ته تر۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېر فرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . د مثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک دد خيل لغت خيال لانه ورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

دد خيلو لغتونوله مخي ديوې ژبي دويونکو اړيکي له بلي ژبي او بل قوم سره ښرګند بدلای سي. کله چي يوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت او هورې يې په ژبه کي واخښل سو، نوريې نودژبي ويونکی خپل لغت او دژبي خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي وو ويل ،ژبي تل د بهېريو په اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو ،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره ببل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري او که داحالت همداسي روان وي نو څوزره کاله وروسته به يې ژبي دومره سره ليري سوي وي ، چي يوازي به دژبي ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبو مورګنۍ يوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي او کلتوري حالته سره تړلې ده. که يې قوم دسيالانو سيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږي. پښتو دپښتانه ژبه ده. دپښتنو تاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ. ترقي او پرمختګ يې هم دپښتنوله ترقۍ او پرمختګ سره سيده اړيکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چي په بېسوادۍ کي پاچهي کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې خرنګه اوولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟
هره ژبه که د هغې له ويونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګويا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ويونکوا غېزه کوي او ويونکي بيا ژبه سره سمبالوي او سموي يې .

۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳ مخ
۲) په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنيويايي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته يوازي د ناروې خلک په دغه وبلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول

ديوه ملت د جوړېدو اساسي عناصرګڼه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ او ګډ کلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خود دې عناصرو داغېزې درجې يورازنه دي. زياتره پوهان په دې عقيده دي چي ژبه ديوه ملت د جوړېدو ډېرمهم عنصردئ. د مانچسترپه پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley١) دژبې دهغې اغېزې په باب چي په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپا کي دنوو منځ ته راغلو ملتو په ژوند کي درلوده ، داسي ليکي :

په١٩ پېړۍ کي په اروپا کي يوشمېرمهمي سياسي پرمختياوي منځ ته راغلې او دهغو په ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرګند سول چي خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چي ژبه په يوه ملت کي دشاملېدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سوو ملتوله پاره دګرامرکتاب ليکنه يادېوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلامېې او څرګندوني وې .

لکه ميولر Mullerچي ويلي دي ژبه دبشريت دټول تاريخ يوژوندی او ګويا شاهددئ. دی زياتوي چي په دې ډول به ژبه دبشريت ديوه يو موټي اوډله ييز ګروپ ياپه بل عبارت يوه ملت ژوندی اوګويا شاهد هم وي. کله چي ميولر وايي، په معاصروخت کي دځينو ډېرو سرسامونکو ټولنيزو او سياسي لانجو دحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقيقت کي يې دژبې دمطالعې پرسياسي رول باندي تبصره کړې ده. دغه رول دواکمنو کورنيو اودهغوی دټرونونو په ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضد يې دملتونو اوژبو په ګټه عمل کړی دئ. دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغې مفکورې ډېره وده وکړه چي "ژبه ملي هويت او تشخص منعکسوي". دمثال په توګه G.F.Graham د ژبې د رول او اهميت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه ديوه ملت دتمايلاتو او عادتونو څرګنده څېره ده اوددوی دپوهې او احساساتو ډېرغوره محک دئ. که دا تشريح ومنله سي نوطبيعي نتيجه يې دا راوزي چي داولسو اودهغو دژبې ترمنځ اړيکی دومره سره نژدې دئ چي يويې بايد دبل له مخې وپېژندل سي. ژبه داولس دخوی او خصلت وروستی يادګاردئ. دی ور پسي زياتوي چي ژبه ديوه ملت له يووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marsh لیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ. دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دین اوحکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصردئ. دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقایدواو سیاسي تشکیلاتو دتوپیرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي یوکلتور، یو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

۱) ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ.داکسفورډ ، سوت ټامپټن ، رتجرز ، بارسیلونا او سانډیاګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسردئ. دده په لیکلوآثاروکي (Proper English? ، Language in History ، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) یادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د ۵۲ ـ ۵۷ مخونوڅخه اخیستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه د خبرو اترو طرز یا د خبرو د ادا دې یو ډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کې dialect وايي چې د یوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډیالکټوس د خبرو کولو طریقې ته ویل کیږي.
لهجه د یوې ژبې محلي نوعه هم بللای سو. لهجې ته فرېزیو لوجي phraseology هم ویله سوې ده (۱) او هغه هم د افادې د ځرګندولو لارې ته ویل کېږي.

لهجې پر جغرافیایي ماحول سربېره په ټولنه کې د یوې ژبې د ویونکو له ټولنیزاو اقتصادي دریځ سره هم بدلون مومي. د کلیوالو لهجه ، د بزګرو لهجه ، د مامورینو لهجه ، د اشرافو لهجه ، او نوري ډېري لهجې یې په مثالو کې راتللای سي .

د ژبي پوهان په دې عقیده دي ، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ویونکي یې له خپل اصلي او طبیعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنیزو ، اقتصادي ، سیاسي او نظامي عواملو له امله نورو سیموته ولېږدېږي او هورې د نورو ژبو په ګاونډ کې واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تراغېزې لاندي راسي. د ځینو لهجو د انکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چي یوه بله ژبه منځ ته راوړي .

)۱(ټوني کاولي ۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوکورنۍ

ژبپوهانو د انسانانو د بېلا بېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبې سره مقايسه کړې دي او هغه يې پر کورنيو باندې سره وېشلي دي. د ژبو دې راز مقايسې ته comparative method وايي. د دې مقايسې په نتيجه کې دوی ته ښکاره شوې ده چې په ځينو ژبو کې لغتونه يو له بل سره ورته ښکاري او له دې څخه دا سې نتيجه راباسي چې دا ژبې په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پورې اړه لري. دوی هڅه کوي چې ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيدا کړي. دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي د ثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي مواد په لاس کې نه وي(۱.)
په ژبنيو کورنيو کې يوه دهندواروپايي Indo-European ژبو کورنۍ ده. دهندواروپايي ژبو مفهوم واردواره دووتنو ورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم او جيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونو کې جيکب ګريم ديو قانون پر کشف باندې بريالی سو ، چې وروسته د ګريم د قانون په نامه مشهور سو(۲) .ګريم پخپل قانون کې وښودله چې انګليسي ، جرمني ،لاتيني او داروپا ډېرې نورې ژبې په يوه کورنۍ پورې اړه لري او دا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه.
پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چې دهندو اروپايي ژبو مبداء چېرې ده (۳).
پښتو دهمدې کورنۍ د آريانۍ څانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

۱) (الستريتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ ديارلسم ټوک ـ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳ مخونه ـ نيويارک
۲)(جيکب لـــــــــــودويګ ګريم (Jakob Ludwig Grimm(1785-1863 او ويليام کارل ګـــــــــريم
Wilhelm Karl Grimm(1786-1859) دوه ورونه وه چې څه د پاسه دوه سوه کاله وړاندې په جرمني کې اوسېدله. دوی پرجرمني فولکلور باندې ډېر کار وکړ او د فولکلوريکو کيسو يوه مجموعه يې راغونډه کړه چې نن Grimm?s Fairy Tales نوميږي. دا کيسې په ټوله نړۍ کې شهرت لري خو په وروستيو کلونو کې د کيسو د کرکټرونو د خشن توب له امله تر انتقاد لاندې راغلي دي. (وګ: الستريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ لسم ټوک ـ ۲۴۲۷ مخ)
۳) (هماغه اثر ـ ۲۷۴۲ مخ
۴) (ويکيپيډيا Wikipedia دايره المعارف ـ دانترنيټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود

دلیکلو (writing) عملیه پریوه وسیله باندي د کرکټرونو (تورو) کیندل یا کښل دي. له دې فعالیت څخه مراد دلغاتو او نورو هغو جوړښتو سره اوډل یا ثبتول دي ، چي دیوې ژبې نمایندګي کوي. داوډلو او ثبتولو له پاره له ټایپ څخه هم کار اخیستل کېږي خو دلیک دقیق ماهران ټایپ کولو ته دلیکلو عملیه نه وایي. ددوی په نزد لیکل (writing) او ټایپ کول (typing) دوې سره بېلې عملیې دي. په نړۍ کي دلیکلو اساسي سیستمونه پر څلورو برخو وېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبایي او شکلي. په دې ټولو کي یې زموږ بحث وړ برخه الفبایي سیستم دئ. الفبې دسمبولونو یو مجموعه ده چي هر سمبول یې دژبې دیوه فونیم (ږغ) نمایندګي کوي. بشپړې الفباوې هغه الفباوو ته ویل کېږي چي دا ړوندي ژبې ټول اوازونه او حرکتونه په بشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي. یعني که یوه لیکونکي ته دیوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلو ترعهده ووتلای سي او که یوه لوستونکي ته یو لیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسیمبولونو یا الفباوو په واسطه دیوې ژبې تمثیل ته د هغې ژبې لیکدود وایي. څرنګه چي دیوې ژبې او بلې ژبې تر منځ او دغه راز په یوه ژبه کي د ننه د بېلا بیلو لهجو تر منځ دږغونو توپیر سته ، ځکه نو لیکدودونه هم توپیر سره لري. هر څومره چي دیوې مشخصي ژبې دلهجو دویونکو تر منځ راشه درشه او نور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نزدې کېږي، هغومره یې دواحدې ژبې او واحد لیکدود له پاره زمینه برابرېږي .

دیوې ژبې دلیکني سیستم (لیکدود) تل دهغې ژبې دویونکو د اړتیاوو پربنسټ بدلون او انکشاف مومي. کله کله دوخت په تېرېدو سره د سمبولونو په شکل کي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي دیوې لیکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم دا ړوندوویونکو د اړتیاوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو او هم یې دوخت په اوږدو کي دبدلونونو په څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقیقت له امله باید دمتونو په ثبت او خپرولو کي دخطاط دسلیقې یالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکارو سي ، متون مسخه کېږي او دژبې د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي او پر خپله څېړنه باندي غلطې نتیجې بناکوي .

دالفبې تاریخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي او پیل یې د ۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونو مصریانو دهیروغلیف ددوه ویشتو سمبولو په ایجاداو انکشاف سره دخپلې ژبې کانسونینټونه را پېژندلي دي. د لیکدود دتاریخچې او دلیک دډولونو څېړنه زموږ تر بحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (اروانښاد پوهاند ډاکتر الهام لیکلي دي: د پښتو په اوسني لیکدودي سیستم کې
د هر کانسونانتي ږغیز واحد (فونیم) له پاره یو خاص لیکدودي واحد (ګرافیم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسیږي. مګر د پښتو د ږغیز سیستم جوړښت داولي ږغیز واحدونه لري خو د لیکدود په
سیستم کې یې یوازې پنځه ګرافیمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځینې داسې ږغونه هم لري
چې له دوو واولونو څخه ترکیبیږی او په لیکدود کې ګرافیمونه ورته نشته
او د پښتو د لیکدود ستونزې له همدی کمبو تیو څخه راولاړیږي .
)وګ: د خان شهید یاد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو لیکدودپرون اونن

دپښتو الفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په یوه خوله نه دي. اوددې لانجې تاداو پردغه حقیقت باندي ولاړدئ چي دلیک مرحلې ته دپښتوژبې د رسېدلو دوخت په باب موږپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دلیکدود پرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او یو لړ نورعیني واقعیتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډیوورو سته لیک ته اړتیاموندلې وي. ددې موضوع تفصیلي څېړنه موږله خپل هدف څخه لیري کوي. د پخوانیو روایتو او اوسنیو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ایجاد، یاپه یوه روایت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي. دا روایت د خیراللغات دمولف قاضي خیرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په
مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بیان سوی اوورو سته عام سوی دئ. قاضي خیرالله ددغه روایت نه راوي ښوولی دئ اونه یې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنورو څېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.
علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روایتوتریادوني وروسته د پیر روښان بایزید(۹۳۱ ـ ۹۸۰ هـ ق) هغه ادعا رانقلوي چي وایي پر عربي تورو باندي دپښتوتوروورزیاتول دده(بایزید) کارنامه ده. (۱) د پښتوتوروپه جوړولو کي دروښان پیر دغه ادعادده یوپیاوړي مرید او پیرو دولت لواني په دغه بیت سره تایید کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست کوښن نه شه

ورته وشـــــوه، کننده دیارلس حرفـــونه

دپښتوداتوري دروښان پیردلوی عقیدوي اوسیاسي مخالف اخوند درویزه ننګرهاري (۹۳۹ـ ۱۰۴۸هـ ق)له خوا هم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګیورګ مارګنسترنې (۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویادروښان پیرپورتنۍ ادعا حقیقت نه لري(۲).
که دغزنوي سلطان محمود په وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغو څخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کاروا خلو. دموجودو اسنادوله مخي دپښتو الفبې مستند لیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونو سره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخیرالبیان لیکدوددئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ. روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري دېوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه لیکدود باندي لیکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زېرمو کي موندل کېږي. تررو ښاني ادبیاتو، چي مراد مي دروښاني غورځنګ د پیروانو دېوانونه دي، په هاخوا زموږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي د غه لیکدود یې پاللی وي.
دروښان پیرلوی مخالف اخوند درویزه او دهغه پیروان ځان ته خپل پښتو لیکدود لري چي په خپله نوعه کي خو یو جلا لیکدود ورته ویلای سو، مګر له روښاني لیکدود سره یې په ځینو برخو کي ورته والی لیدل کېدای سي.
تر دغه لیکدود وروسته نو زموږ مخي ته د خوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دا لیکدود د خوشحال خان خپل ایجاد دئ. دده خپل آثار او دده د زامنو او لمسیو آثار په دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې تررو ښاني لیکدود څخه زیات دئ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات تررو ښاني غورځنګ زیات او پراخ دي. د خوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍ بېلګه، چي دده تر عصره پر وروسته دده د کورنۍ د یوه پردېس غړي دوست محمد خټک په قلم راپاته ده، د بحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د ۱۲۹۰ هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد خټک خپل قبیلوي نوم (تخلص) په خوشحال خاني لیکدود لیکي او د خټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کاري او تر لاندي (ء) ورته ږدي.
د پښتو لیکدود د تاریخي سیر څېړونکي د پټې خزانې او د دغه عصر د لیکدود په باب هم ږغېږي. خو څرنګه چي د پټې خزانې د غه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده، څکه نو د هغې له رویه د اصلي نسخې د لیکدود په باب تبصره کول ما ته مشکله ښکاري.
خو د هغو نسخو له مطالعې څخه چي د غه عصر ته نژدې یا تر هغه وروسته لیکل سوي دي، داسي ښکاري چي د خوشحال خاني لیکدود تر اغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.
خو دا خبره موبا ید په ټینګه په پام کي نیولې وي چي له خطي نسخو څخه په یوه عصر کي د مروج لیکدود یا پخپله د لیکوال یا شاعر لخوا کارسوی لیکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. څکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سلیقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي (۴.)
په افغانستان کي د امیرشیرعلیخان تر زماني پوري چي د پښتو کوم لیکدود په لږوډېر بدلون سره رواج درلود، هغه لیکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهیسي په پښتو لیکنو کي پالل کېدئ. دې لیکدود کومه معیاري بڼه نه درلوده او تر زیاتي اندازې پوري د هر لیکوال او شاعر په سلیقه او برداشت پوري تړلی و.
په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته د تجدد او مدنیت پالني اغېزې د امیرحبیب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدین) په پاچهۍ کې د سراج الاخبار د خپروونو له لاري ورسېدلې ، نو پر ځنګ یې د پښتو نشراتو له پاره عیني زمینه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چي د عنایت مطبعه په کابل کي تاسیس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي توروخپل نشرات پیل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامین او اشعاریې هم په همدې تورو خپرول.ځکه نو موږ د دغي دوري پر پښتو لیکدود باندي د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوو ږغېدلای. موږته معلومه ده چي په سراجي عصر کي د حبیبیې مدرسې له پاره د پښتو دري کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم لیکل سوي دي. دا کتابونه اوس زما سره نسته خو پخوا مي ترنظر تېر کړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبد الکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ماته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بریالي له بیان او خپلو مشاهداتو څخه څرګنده سوه چي د کتاب لیکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کي هم منل سوی و او تاسي به یې په راتلونکو کرښو کي تفصیل ولولئ.

د امیر امان الله خان په روښانه دوره کي د پښتو لیکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د دغي ټولني له خوا له سره را پیل سوه ، چي ٌمرکه د پښتوٌ نو مېدله (۵ .)

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئیس یې مولوي عبد الواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته یې دوهم رئیس عبد الرحمن خان لودین و. دې مرکې د وولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکیلات اساسی افغانستان) کي یې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه . د دې مرکي وظایف د پښتو ژبې د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو(۲). د ښاغلي رفیع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چي د پښتو الفبې له پاره کوم لیکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج لیکدود سره یې زیات توپیر نه درلود .یوازنی توپیریې دا و ، چي د(ځ) ږغ له پاره یې د(ح) ګرافیم ته یو ټکی پر سربل په غبرګ کي ورکاوه . له هغو بېلګو څخه چي ښاغلي رفیع صاحب د(یوازینۍ پښتو) له کتابه را اخیستي دي ، ښکاري چي مرکې د کندهارۍ لهجې ځانګړتیاوي منلي وې.چي تفصیل به یې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

د لیکدود کوم اصول چي (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبار کي هم په لړ ډېر توپیر سره تعقیبېدل. خو بل چاپې د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دورې له ختمېدو سره پای ته ورسېده . کله چي په هیواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعلیحضرت محمد نادر خان او د هغه د غښتلو ورو نو په موټه ټینګ

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم یې په کابل کې د(انجمن ادبی) ترجوړېدو (۱۳۱۰ش)یو کال وروسته په کندهارکې د پښتو انجمن خښته کېښښوول سوه.

د پښتو ادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دلیندۍ په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیر محمد ګل خان مومند په وینا پرانیستل سو. نو موړي په خپله پرانیستونکې وینا کې دانجمن دندې داسې بیان کړې:

۱ـ انتشار د یوه مجله علمی او ادبی او اجتماعی او تاریخي چې د پښتانه د شانه سره ښایی او مناسب د دغه کام اوژبی یی .

۲ـ جمع او تدوین دلغات متفرقه د پښتو په هر کام او هر کلی کی د پښتنو چی هر چیری وی او دفع او ورکول د مفهوم د اختلاف دلغات چی بلااندیشه د کوم مصیبت څه په میانځ کی وی یا پیدا شی.

۳ـ جمع کول او ټولول د ادبی کتابونو د پښتو ،چی مطبوع یا غیر مطبوع وی او تشویق د تصنیف او تالیف دداسی آثار ادبیه.

۴ـ ترجمه د درسی کتابونو چی په موجب د پروګرام رسمی د وزارت معارف د افغانستان په مدرسو او مکتبو کی ویل کیږی.

۵ـ ترجمه او تالیف د نور مفید علمی او فنی او تاریخی او غیره کتابونه عصری د هری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف د عقاید اسلامی د مسلمان ملت د پښتون او مخالف د سیاست د حکومت مستقله د افغانستان نه وی.

۶ـ تاسیس د یو (ملی کتب خانه د پښتو) او هم ضمناً د هغه کتابو نو چی د پاسنی مطالبو د پاره مفید وی.

۷ـ په ذریعه د نشر د((مجله ادبی)) جلب توجه د تمام ملت و دی خواته او حاصلول د نیک بینی په نسبت د((پښتو))"(۸).

دانجمن په دندو کې دلیکدود په باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو د انجمن له نشراتو څخه څوک معلومولای سي چي دلیکدود یوه ټاکلې لارې تعقیبوله او ښاغلی بریالی وایي چي"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ ...."(۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کې د انجمن د تشکیلاتو او نشراتو په باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدود په باب یې څه نه دي ویلي .

د کندهار د پښتو ادبي انجمن په ۱۳۱۲ ش کال د کابل له ادبي انجمن سره یوځای سو او د دواړو له ترکیبه څخه پښتو ټولنه منځ ته راغله.

پښتو ټولنه د ۱۳۱۶ ش کال د ثور په لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولنې خپل کار او وظایف ترخپلو مخکنیو انجمنو نو منظم او پراخ کړل او هغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ دافغانستان د تاريخ تدوين او د افغانستان په تاريخي څرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .

۲ـ ژبي او ادب ته تحول او ترقی ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره ګوټه راټولول او نشرول.
۳ـ ديوې عصري اوعملی ژبي په حيث د پښتوژبی دراژوندی کولو او تدوينولو کار.
۴ـ دکابل مجلې او کالنۍ اونورووطنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په يوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول.(۱۰ (

په ۱۳۳۳ ش کال د پښتوټولني په اهدافو اووظايفوکي يوژوربدلون راغی اودنويو وظايفوپه لړکي يې د پښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوين ، دضرورت له مخي دنويو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني او د پښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارليکل او خپرولٌ شامل سول.(۱۱ (پښتوټولنه دهماغه پيل څخه دليکدوددیوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسيس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزا په مياشت(
۲۱می۱۹۴۲ع) ديوې غونډي په ترڅ کي چي دهيواد ۲۵ تنه پوهان اوليکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پريوويشتو اختلافي موادوباندي تربحث وروسته فيصله وکړه. تردې فيصلې شپږ کاله وروسته يې بيا د ۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه(۳۰ اګسټ ۱۹۴۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو يوې ۱۹کسيزې ډلي غونډه وکړه اوپه هغه کي يې پريولړ اختلافي موادو فيصله وکړه.دريمه فيصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه(۲۷ اګسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور
اوپښتنوليکوالواوپوهانوپه ګډون غونډه وکړه اودلومړۍ فيصلې پرڅلوروموادويې له سره بياغوروکړ اودنورو ۷۳ موادوپرسريې موافقه سره وکړه .
په دې فيصلوکي د پښتو الفبې پرسرله (ڼ ـ نړ) پرته نوراختلاف نسته او هغه هم په ټولو فيصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړۍ فيصله کي په (لاړ ـ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فيصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کي په (لګ ـ لوګ) کي (لګ) فيصله سوی دئ خوپه دريمه فيصله کي بيرته په (لوګ) باندي تعديل سوی دئ. په لومړۍ کي په (مونږـ موږ) کي (مونږ) فيصله سوی و ، خوپه دريمه کي دواړه منل سوي دي. دغه راز په ټولو فيصلوکي (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړۍ فيصله کي د اروانښاد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بريالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښنل سوي دي (دواړه صحيح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کي يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چي ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلوټول اختلافي مواد راوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې داروانښاد ګل پاچاالفت په (لیکوالی ، املاءاوانشاء) نومې اثر کي او دغه راز دښاغلي عبدالکریم بریالي (دپښتولیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي .لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کي راغلي فیصلې یوله بله توپیرسره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلوتطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سوځکه چي یورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و.خوترکومه ځایه چي ماته معلومات سته په لرو پښتنوکي د آزادو مطبوعسته والي ددغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزیارصاحب دغوفیصلوته داهمیت په سترګه نه ګوري اووایي چيُ پخوابه په پښتوټولنه یاپښتومرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاریانولاسونه زیات شوه دکندهاریانو پښتوبه شوه ، که به دننګرهاریانودازیات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبیاستر انسان محمدګل خان سره داتوپیروچي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو اوریفرنډم له لاري یوستنډرډ لیکنی فورم پیداکړي اوپه تېره بیاوزیرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ....ُ (۱۲)

په افغانستان کي دکره پښتوژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فیصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فیصلې خوبې دپښتوستورو له خوالاهم ماتي سوې.

اوداکارددې حقیقت ښکارندويي کوي چي دفیصلوپروخت درایو اتفاق نه و اود پوهاندزیارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتولیکدود په باب وروستۍ فیصله دباړه ګلۍ دسیمینارفیصله ده. داسیمینارپه۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي دپښتونخوا او افغانستان دمهاجرولیکوالوپه ګډون جوړسو. دسیمینارد منځ ته راتګ زمینه دهغوټولنیزو اوکلتوري اړیکوله امله برابره سوه چي په افغانستان کي دثوردبخولي(فاجعي) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ییزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټینګي سوي وې. په دې سیمینارکي دتېروفیصلوځیني مواد تعدیل سول اودښاغلي رفیع صاحب دخولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدودترډېري اندازې ومنل سوچي په افغانستان کي پالل کېدئ. داسي ښکاري چي د سیمینارله نتایجوسره ځینوپوهانو ،چي په سیمینارکي يې برخه نه وه اخیستې، په ځینوبرخوکي موافقه نه درلوده. د پېښورنامتو لیکوال اروانښاد قلندرمومند خوله لومړي سره د سیمینار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی لیکدود را ایستلی و او کتابونه یې (پټه خزانه فی المیزان او خیرالبیان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زیار صاحب دباړه ګلی فیصلو ته انتقادي نظرلري اولیکي چي په دې سیمینارکي ځیني منلي اوعامي سوي سمونې بیرته باطلي سوي دي. لکه" عربي ټول پوروییونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص، طمع، شمط ..نیم کانسونینټي (معدوله) واونه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ(ګوټ) ... کې ، همدارنګه د پښتو اوږده یا مجهول (و) پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په ګمان

(ګومان) ،رمان(رومان)اوګله(ګېله یا ګیله) ،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولو سره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چي یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبیزسېمبول نه دی چي کړۍ ور واچول شي او خوشې یو توری پرپښتوابېځي(الفباء) ورسرباری شي چي هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه." (۱۳)

دې سیمینارته دزیارصاحب" ۱۲۲ معیاري آرونه" وړاندي سوي وه خوونه منل سول چي دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ. (۱۴)

ډاکتر پالوال دباړه ګلی له دې فیصلې سره موافقه نه لري چي وایي په پښتوکي (مد) نسته. دپالوال صاحب په عقیده پښتو مدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنورو خبرو په باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو-۹۷ مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي:" ... کومې فیصلې چي د دې سیمینارپه نتایجو مرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دېخوانیو فیصلو په پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چي دافیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، د دې لپاره چي دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانو یوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چي پکي شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې باید دپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي." (۱۵)

ښاغلي هیوادمل داتخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چي کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چي له فیصلو سره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدود په باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه د شهید خان عبدالصمد خان لیکدو ، دوزیرمحمدګل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور. خوددې ټولو لیکدودوزني دهغوی د مخترعینو تروفات وروسته ورترلې سوي دي.

دلیکدود په ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږ باید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو، نه د تلفظونو په باب. د مثال په توګه پردې خبره باید توافق وسي چې اوږده یا مجهوله (ې) څه رازولیکل سي. په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي. بس همدا فیصله ده. اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کي دا وږدې (ې) اړتیا احساس کړي، همدغه شکل به ورته راوړي. مورږکه په لیکدوکي دا خبره فیصله کووچي اوږده(ې) دي په پلانۍ کلمه کي استعمال سي، دا دلیکدود سمونه نه ده، بلکي د تلفظ اصلاح کول دي. د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي د هغه له پاره یوا وږد تدریجي بهېر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ. دلیکدود پرسر د اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږ د ژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي. د پښتو ټولني په فیصله کي ویل سوي وه چي شو، شم، شي به لیکو ـ بخښل، کښېنستل به لیکو ـ چې، کې، مې به لیکو ـ ږغ، غږ به لیکو، نورنو دهرچا خوښه چي هرراز یې تلفظ کوي. سو، سم، سي یې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چي، کي، مي. ددې عجیبې فیصلې له مخي نوګویا د(ش) ګرافیم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چې په کوموتوروکي راغلی دئ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کارهم ورکولای سي. د (ښ) او (ږ) په برخه کي دا خبره پرځای ده چي لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خو په وینګ کي دي هره لهجه خپل دا په پام ونیسي، ځکه دا دعین ګرافیم او فونیم بېلا بېل تلفظونه دي. مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چي (شو) به یې لیکو، نورد هرچا خوښه چي څه راز یې تلفظ کوي، یوه بې بنیاده خبره ده. ځکه (س) او(ش) دوه جلا ږغونه اودوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه د دواړو په لیکنه اولوستنه کي هیڅ راز مشکل نه لري. دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به لیکو، که یې څوک (س) تلفظ کوي، پروانه لري. که دا دیوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآیا په نوروشین لرونکولغاتوکي به هم دا جراوړوي که یا؟ له بلي خوا چي لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختیارلري، نوپه لیکلوکي ولي دا حق نه ورکول کېږي. که د تلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي، نوولي یې په لیکلوکي دغه رازجواز نسته. دا کارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي یا یې یودبل له مراعته کوي،په دواړوصورتوکي زما په نظرد ژبپوهني په اصولوکي یوناوړه بدعت دئ. ددې پرځای یې معقوله فیصله دا ده چي دکښېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي، چې ـ مې ـ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول،همدا سي دې ولیکل سي اوکه یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي، مي، کي) په شکل دې ولیکل سي. په دې صورت کي به نود الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه ورپه شا سوي نه وي. په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چي colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیولیکنوکي کارېږي اوهم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیکشنریو کي ثبت کړي دي. ما له همدي اسیته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډیکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي خلورردیفونه سرسري وکتل او یوزیات شمېرتوپیري ثبتونه مي پکښې وموندل. که مي ټول ردیفونه کتلي وای ، دتوپیري لغاتو شمېر ترسوو هرومروا وښتئ. داتوپیري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بریتانوی او امریکایي لیکنه یې توپیرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe
Behavior (US)	Behaviour
Caesarean(US)	Cesarean
Cesium (US)	Caesium
Caulk (US)	Calk
Cancel (US)	Cancell
Catalog (US)	Catalogue
Cecum (US)	Caecum
Cenobite (US)	Coenobite
Center (US)	Centre
Centerboard (US)	Centreboard
Centerfold (US)	Centrefold
Clamor (US)	Clamour
Color (US)	Colour
Colter (US)	Coulter
Cozy (US)	Cosy
Defense (US)	Defence
Disfavor (US)	Disfavour
Dishonor (US)	Dishonour
Distill (US)	Distil
Dolor (US)	Dolour
Drafty (US)	Draughty

هغه لغاتونه چي (Z) یې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

د همدې څلورو ردیفونو رېبلابېل توپیري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail
Barracuda	Barracouta
Blather	Blether
Bogyman	Bogeyman
Bogy	Bogey
Band	Bond
Bodge	Botch
Bolt	Boult
Bragg	Brag
Berk	Burk
Caddie	Caddy
Calyk	Calix
Caravel	Carvel
Caster	Castor
Comb	Combe
Cony	Coney
Dene	Dean
Dyke	Dike
Despatch	Dispatch
Doily	Doyley
Drier	Dryer
Drily	Dryly

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دواړو ډولو نو ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کارول یې په ټوله معنا اختیاري دي .
موږ که د دوکتور زیار صاحب خبره" ژبه د خلکو په خولو کي وراصلاح کوو"، نو په دې هم باید سر خلاص کړو ، چي دا بار مزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل یې هغسي دئ ، لکه ما چي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطلاکا کونو څخه هم خلاص سوي یوا و په بېځایه ناندروبه موو خت هم نه وي ضایع سوی .
لهجوي تلفظونه د هغو خپلو یونکو ته پرېږدئ. که یې د تغیر اړتیا او شرایط برابر سول ،هرومرو بدلون پکښې راځي. زما د خپلي مشاهدې له مخي د برش کاله وړاندي ماله خپلو پکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي د خور، مور کلمات د خېر، مېږ په شکل اورېدل. اوس یې هغوی پخپلو منځو کي لاهم نه سره وایي. د تلفظ دا سمېده د پښتو ټولني د فیصلو معجزه نه ده بلکي د هغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زما پر د غو ټولګیوالو باندي د نورو لهجو له پښتنو سره د ګډ ژوند له لاري پرېوتلي وې.
د کندهار په پارسیبانانو کي زما دوړ کتوب پر وخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معنا عامه خبره وه. خو اوس دا تلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیا په نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ. نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده او نه تلفظ په فیصلو باندي بدلون مومي.

)۱ (خیر البیان د کابل چاپ ـ سریزه ـ ۲۲ مخ
)۲ (هماغه اثر ، هماغه مخ
)۳ (بحر العلوم د دیني عقایدو ، فرایضو ،نصیحتونو ، حکمتونو او اخلاقي ، تاریخي او عرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. د دې کتاب یوازنۍ نسخه د مولف پخپل لیک د کابل په ملي آرشیف کي خوندي ده. لومړی برخه ،لس زره بیته یې د دې قلم چلوونکي له سریزي او حاشیو سره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې او په ۱۳۸۳هـ ش (۲۰۰۴ ع) کي چاپ سوې ده. په دغه کتاب کي دوست محمد خټک د خان د پېژندلو په باب وایي چي د محمد اکرم زوی ، د کرم خان لمسی او د زمان خان کړوسی دئ. په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان د زرنام خان زوی د پاینده محمد خان لمسی د عبد القادر خان خټک کړوسی او د خوشحال خان کوسی بللی دئ. دوکتور عارف عثمانوف په خپل کتاب" خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب ـ ۱۸۱مخ" کي د مرحوم بینوا د پښتونستان نومي کتاب د ۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان د عبد القادر خان زوی بللی دئ .
)۴ (د دې کار مثالونه دان د پاسه دي او حتی نن ورځ چي د متن برابرولو اصول ټاکل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولوژبو کي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي یې. د(په) پرځای (پر) په نښاسي او برعکس یې لاهم. د عبد القادر خان ختک د یوان په کندهاري لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یوسفزي لهجه خپروي .

۵) (زموږ لیکوال دا نوم د پښتو مرکه کارږي چي سمه بڼه یې هم داده. خو موږ ته په کار ده چي د ځایو ، ټولنو او مرکزو په نومو کي لاس ونه وهو او د چا خبره معیاري یې نه کړو. دا کار مو بیا بل وخت د نو موړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي. ډاکټر پالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کړي یې.(وګ: معیاري پښتو ـ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ـ ۸۴ مخ ، ۱۳۶۱ش ، کابل

۷) (په ٌ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳ ٌ چي د پښتو وینا وو کومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکي لیکدود کورټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ـ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸ ، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ـ راز محمد ـ پښتو کتابونه ـ ۴ مخ ـ پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ـ څلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي دوه دي اړتیا او لارې چارې ـ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه وال وته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پېښوري برخه وال یې د (شیخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ـ پښتانه .... ، ۳۱۰ ـ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تېر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار ــ دژبي دمعياري کولواړتيااواړتيا

څرنګه چي موږپخپله ژبه کي د معيارتيا کلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي او مسلسله عنعنه نه لرونو مجبوريو چي د نوروژبو د معيارتيا کلو جريان د خپلي ژبي د معياري کولوله پاره دلارښود په توګه لومړی زده کړو او بيا يې کوزده کړو.

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چي د انګرېزي ژبي د معياريت پرهڅوباندي څېړنه وکړم اوبيا د دغو هڅو په روڼا کي د پښتو ژبي د معياري کولو پر مسئله باندي وږغېږم. د دې څېړني په ترڅ کي به پخپله د معيار (Standard) مقوله هم لږ وډېر تشريح سي.

په اروپايي ژبو کي د معيار (standard) مفهوم په بېلا بېلو معناوو سره ثبت سوئ دئ چي په هغو کي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي. لومړی يې د نظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه او نورراتلای سي. دغه سمبولونه د جګولکړو پرسردودانيويا نورو ځايو پر سر ځوړندوي او ديوه معتبر مرکزي ځای دښوولو وظيفه سرته رسوي. دغه ځايونه دفوجيانود غونډ يدو مرکزونه څرګندوي لکه دپاچادودانی، دغټو اشرافو يا آمرينو د ودانی ښيانونه. دمعيار يا سټنډرډ په دغه راز استعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديوراز متحد الشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

د معيار دوهمه معنا اله لومړی څخه بېله ده. په دې معنا کي معيار ديوې اندازې يا وزن يوه نمونه رانښيي. د مثال په توګه د اوږدوالي د اندازه کولو فلزي ميله (نيم ګزی)، د ظرفيت د معلومولو لوښی، دوزن دښوولو او سپنيزه کتله (کانړی) او نور.

يوبل معيار هم سته چي د اصل (original) په معنا د نقل (copy) په مقابل کي کارېږي. کاپي په ورځنيو چاروکي ديوه واحد د قانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خو اصل ته بايد وروستی اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې د ليک اصل، د کتاب اصل، د فرمان اصل او نورراوړلای سو.

په دې ټولو معيارو کي د اعتبار authoritative، عموميت commonality ، يووالي unity او متحد الشکل والي uniformity مهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکو پاڼو کي به ولولو چي دغه مفاهيم څرنګه د "معياري ژبي" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي او په دې ترڅ کي به ووينو چي انګرېزي ليکوالو څرنګه د "معيار" اصطلاح له اوولسمي او اتلسمي پېړی څخه کارکړې ده او هم به دغه راز هغه هڅي وڅېړو چي په دې اړه د نونسمي او شلمي پېړی په ژبنيو انکشافاتو کي سرته رسېدلي دي. خبره به وار دواره پخپله د "معياري ژبي" راونښلو چي څه ته وايي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیاري ژبه څه ته وايي ؟

معیاري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي دیوه ژبني قلمرو په هره جغرافیایي سیمه کي دپوهېدلو وړ وي. معیاري ژبه دادبیاتو او میډیاژبه وي او دا دیوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني یا یوڅه قانوني دریځ ورکړه سوی وي. ویل کېږي چي دادیوې ژبي صحیح ترینه لهجه (dialect) ده. معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) دیوه هیوادد پایتخت پرژبه تکیه لري. دژبي دغه شکل په ځانګړې توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي او د همدې ژبي ټول لیکلي متون هماغه دمعیار په نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .
ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چي یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دادي:
ــ یو منل سوی قاموس یا قاموسونه چي ټول معیاري سوي لغاتونه او دهغو املاء پکښې درج وي ؛
ــ یو منل سوی ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې او جوړښتونه پکښې ثبت سوي وي او هم دا خبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه باید استعمال سي او کوم باید نه سي ؛
ــ د تلفظ یو معیاري او منل سوی سیستم چي ویونکي ورته دیوه علمي او مناسب تلفظ په سترګه وګوري او دغه رازله سیمه ییزو اغېزو څخه پاک وي ؛

ــ یوه موسسه(institution) چي د دغي ژبي د استعمال چاري پرمخ بیایي او دهغې د استعمال دنورمونو په ټاکلو کي واک (authority) ورکړه سوی وي. لکه دفرانسې اکېډیمي Academie francaiseیا رویال سپېنیش اکېډیمي Royal Spanish Academy چي صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛
ــ دیوه داسي منشوریا قانون سته والی چي دغي ژبي ته دهیواد په قانوني سیستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛
ــ په عامه ژوندکي (په محاکمو او مقننه موسسو کي) ددغي ژبي کارول ؛
ــ د ادبیاتو یو مرکزدرلودل ؛
ــ په همدې ژبه باندي د مهمو مقدسو کتابو ژباړل چي د ویونکو له نظره سپېڅلي او معتبروي ؛
ــ په ښوونځیو کي دژبي د معیاري ګرامر او املاء تدریسول ؛
ــ بهرنیو زده کوونکو ته دتدریس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه یا لهجه ټاکل.(۱)

د معیاري ژبي منځ ته راتلل د بېلا بېلو ژبنیو تجویزونو د بریالیتوب نمایندګي کوي. دهغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنالري، چي د هغو سیموژبه نورله ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چي له دغه معیار سره توپیرلري. د دې خبرې بیا معنا دا ده چي په ځینو هیوادو کي د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه يې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري د ډنمارکۍ سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پر ناروې باندي د ډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و ،او بله يېNynrosk نومیږي چي دا بیا د لویدیځې ناروې د لهجو له ترکیبه جوړه سوې ده. خو ایټالویان چي حتی تر نارویژیانو زیاتي یوله بله مختلفي لهجې لري ، بیا هم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چي د ایټالویانو معیاري ژبه د روم پر لهجه باندي تکیه نه لري ، بلکي د فلورانس پر لهجه ولاړه ده. په اسپانیا کي هم معیاري اسپانوي د ماډرید پر ګرد دو باندي نه ،بلکي د ډېر لیري شمالي ولایتValladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کي بیا معیاري اسپانوي د دغو هیوادو د پایتختو یعني د بونیس آیریس او مونتیویدو د لهجو پر بنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمي پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکي د څو سوو کلونو په اوږدو کي يې انکشاف کړی دئ. د دغو څو سوو کلونو په اوږدو کي لیکوالو هڅه کوله ، دا سي رازلیکنه وکړي چي په یوه پراخه ساحه کي د پوهېدلو وړوي.د ۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معیاري جرمني یوازي په لیک کي موجوده وه. په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکو ته، چي د معیاري جرمني ژبې پرخلاف يې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه داسي ایسېدله او د خارجي ژبې په شان يې زده کوله. وروسته شمالي تلفظ د معیار په توګه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپورو کېښن. وروسته د Hanover ۲(په شان سیمو کي سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلینډي ژبه کي د لغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لویدیځي فینلینډۍ لهجې پر بنسټ جوړ سوي دي.

په یوناني ټولنه کي تر اوسه لا هم دویلو یوه معیاري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په یونان کي هره کمیونیټي خپل ځان پر نورو ګاونډیو ټولنو باندي د لرغونتوب ، وقار، ذکاوت او نورو وړتیاوو له مخي لوړه ګڼي. دوی تل د قدرت ، ثروت او نفوذ پرګډی یوله بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چي د حکومت تر قانون په ها خوا دې د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسیا کي د هندوستانی ژبي دوو معیاري لهجو ته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتیجه کي له هندوستاني ژبي څخه زیاتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معیاري ژبي د برپرله پېچلي اړخونه لري. د پاریس د فرانسوي ژبي تفوق د معاصر فرانسوي ادب تاریخ په اوږدو کي په پراخه اندازه منل سوی دئ او چاڅه پکښې ویلي نه دي .
د بریتانیا په انګرېزۍ کي معیاري تلفظ د لندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او د غه راز د انګلستان د ښوونځیو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکیه لري.

د امریکا په متحده ایالاتو کي د امریکایي انګرېزۍ بېلا بېل ډولونه سته خو عمومي امریکایي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زیاتره امریکایان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امریکا د متحده ایالاتو فیډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زیاترو امریکایي ایالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزییانا ، نیومکسیکو ، هاوایي ، پیرتوریکو ، ګوام ، او امریکایي ساموا انګرېزي او یوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماریانا ټاپوګان درې رسمي ژبي لري.
عربي ژبه چي د پنځه ویشتو هیوادو رسمي ژبه ده او تقریباً دوه سوه او یا میلیونه تنه ویونکي لري ، د معیاري (ادبي) ژبي پر څنګ یې خورا ډېري سیمه ییزي لهجې ، چي عامیانه عربي (Colloquial Arabic)ورته وایي ، هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ، معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه یې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ډله ییزو رسنیو (میډیا) ژبه ده. په میډیا کي ټول لیکلي آثار ، کتابونه ، ورځپاڼې ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عامیانه یا لهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیدا سوي ملي او سیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ویلو ورځنۍ ژبي دي. په د غو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار ، په تېره بیا ډراماتیک ادبیات او شعرونه سته خو کلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځیو کي هم دا ژبه تدریس کیږي .

د هر هیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیو کي زده کړې ادبي عربي لږو ډېره وایي. د عربي ژبي مصري ، مغربي ، شامي ، عراقي ، خلیجي ، اندولسي ، سوداني ، حجازي ، نجدي او یمني لهجې د یادوني وړ دي .
تردې لنډو یادونو وروسته به هغه بهیر لږڅه په تفصیل سره بیان کړم چي د معیاري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معيار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بيانونه پکښې کېدل. دې خلکو معيارته د يوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زيارېې ايست چي دغه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنيزه توګه په رسميت و پېژندل سي.

معياريت دغه وخت ترزياتې اندازې پوري د تصفيې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سويفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فيلسوف جان لاک John Locke نږدې معاصرو ، پخپل يوه وړانديز کي د انګرېزي ژبي د تصفيه کولو غوښتنه وکړه او څرګنده يې کړه چي دا تصفيه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټينګار کاوه چي ژبه دې تريوه ټاکلي حالته پوري تصفيه سي او بيا دې نو دغه حالت پخپله د يوه اعتباري معيار په توګه ومنل سي چي د هغه له مخي د ژبي ويونکو ته لارښوونه وسي. د ده دغه ټينګار د اتلسمي پېړۍ په زياتروژبنيو نظرياتو کي يوه مسلطه موضوع سوه.
د سويفټ په تعقيب لارډ چسټرفيلډ Lord Chesterfield د انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي څل سمولو ږغ وکړ. دغه رازيې څرګنده کړه چي ژبه بايد د يوه معيار له مخي تصفيه سي چي بيانو ديوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفيلډ له دې امله ډېر خواشينی و، چي ترهغه ګړيه پوري ولي انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معياري بڼه نه درلوده. خو په دې يې بيا زړه ښه و، چي د معيار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چي د انجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده. په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي د وه رازه اعتبار درلود، چي يو يې ژبنی او بل يې ديني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لا ترزياتي اندازي پوري توافق موجود و .

هيجنسن Higgenson په دې باب ليکلي وه چي د انجيل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معيار دئ په هغه کي د نورو زياتو تاثيراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښووني وسايل سته چي په پرتلېزه توګه يې د دوه نيموسوو کالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هيڅ يوې اکاډيمۍ يا معتبري ډيکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستېنډرډ دي منځ ته راوړي ، يا دي ملت ته دغه شان متحد الشکله لارښووني وړاندي کړي.
د هيجنسن په استدلال کي دوه ډېر مهم ټکي دادي چي د معيار دواړي معناوي پکښې په پام کي نيولي سوي دي. دی وايي چي د انجيل دغه ژباړه د انګرېزي ژبي معيار دئ او د دې معنا داده چي دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجيل ته په دې خاطر هم د معيار په توګه قايل دئ چي هغه ديوې راغونډونکي او يو موټي کوونکي قوې په توګه کار ورکوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلک ديولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډ ېدلو ته رابولي.(۴)
هغه څه چي مورېته په دې نظرياتو کي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي د معياردواړه معناوي په ګډه سره کارسويدي. معيارله يوې خوا د داسي يوه ارزښت په توګه راڅرګند سوی دئ چي بايد ترلاسه سي اوبل وار بيا ديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي بايد ترسره سي . اوددې پرځنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دليکلو او ويلو ژبه بايد سره پېتلېس سي.
اساسي پوښتنه داده چي آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چي په ليکلې ژبه کي ځان بايدورورسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چي دويلوپه ژبه کي بايد ځان وورسول سي ؟ ددغي سخرغوټي خلاصول په حقيقت کي يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزي دا وارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معياري ژبي د اصطلاح د کارولو په برخه کي يې د نونسمي او شلمي پېړۍ له ژبنيو څېړنو څخه خرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کي يوه د لهجې اوژبي دتشخيصولو ستونزه وه اوداداسي يو مشکل و ، چي حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي د معياري کولو دهلو ځلو په وخت کي دلهجې مسئله يوه جدي موضوع وه . دهغې د اهميت او په معيار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه د معياريت د خوځښت دبرخه والو په ليکنو او ويناوو کي ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتی" ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله."(۵).

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لا دلهجو په برخه کي نورهم پرمخ تللی دئ اووايي" په رښتيني معنا سره هرفرد د بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي. دژبي هرويونکی په تلفظ او دلغاتو په درک او استعمال اودغه راز دژبي په ګرامريت grammaticality کي فردي پېچلتياوي او ځانګړتياوي individual quirks & peculiarities ، لري ... د هر يوه مفکوره ،چي دلغاتو د استعمال له مخي يې وړاندي کوي ، له بل يوه سره توپيرلري. په دغه توپيرکي دده د کرکټر، پوهني او احساساتو ټول فرديت شامل دئ."(۶) خودويټني نظرياتو هم جدي تناقضات درلودل. که دده له دې نظرسره ، چي ويل يې هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وايي ، موافقه سوې وای نو ديوه هيواد د واحدي ژبي درلودل خوبيخي له امکانه وتل. ديوې واحدي او متحد الشکله ژبي دپلويانو سر هم په دغو توپيرونو باندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره يو منلی حل پيدا کړي. دلهجوله پامه ايستل اونفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. ددې معضلې لومړی حل دا و ، چي دژبي يو بشپړ قاموس تدوين سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي. دمخه تر دې چي دغه رازیو قاموس برابرسي ،
دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چي English Dialect Society نومېده او پــــه لنډ
ډول یې (EDS) بلله. ددې ټولني هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي
قایل نه وه. ددې پرځنګ یې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:
ــ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کرې وه اوهغوکسانو چي دمحلي
انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛
ــ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول ځوترهغه
وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛
ــ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي
نادري موندل کېدلي یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ــ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ــ دلغاتودغونډونکو ،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول
چي په دې برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري. (۷)
له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي
پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ او وې لیکل:
"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي
دکلاسیکواوادبي اصطلاحانوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ...". (۸). دماکس میولر
نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د ستینډرډ ژبي دپلویانود کارپه
بهیرکي دمنلوموقع وموندله .
چي خپلي خبري سره رالنډې کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جریان په پای کي بري ته ورسېدئ
اود West Saxonلهجه دمعیاري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډیکشنری په برابرولو
سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزی له پاره یوه تیوریکي منبع سوه.
موریس R.Morris ولیکل: "زموږاوسنی معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه
وه ،چي ترټاکلو شرایطولاندي د یوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه. داشرایط نورولهجو ته میسرنه
ول."
ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووایم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلوکي
۶۲ اوښځي په سلوکي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فيصدي) د هماغي پېړۍ په پای کي په سلو کي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائيه موږ ښتنو ته بايد را وښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست د سطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دايره المعارف څخه د انټرنيټ په مرسته.
۲)(دهانوورا وسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکتوريا تر زماني پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .
۳) (حاشيه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ
۴)(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان د قرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرد ژبي د معيارتاکلو په ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .
۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ
۶) (ټوني کراولي ۸۱مخ
۷)(ټوني کراولي ـ ۸۹، ۸۸ مخونه
۸) (هماغه اثر ـ ۹۰مخ
۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې دمعیاري کولوهڅې څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبې معیاري کول و، که د لیکدود؟(۱)
زموږځېړونکي چې کله دپښتوژبې دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي،نو په عمومي توګه یې له بایزیدروښان څخه رانښلوي. ورپسې دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نمونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوا دلغت جوړوني هلې ځلې دپښتو دمعیاریت دتاریخي ځنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي. بیانودپیرمحمدکاکړمعرفت الافغاني او ورپسې بیادامیرشیرعلیخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقیب مرکه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کې پښتوټولنې ته وارارسېږي. څرنګه چې زموږپه څېړنوکې دپښتوژبې د صیقل کولو اوسمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعملیه باندې حواله سوې ده، ځکه نوپه دغه ټول تاریخي اوادبي جریان کې په جوړوسوولغاتوپسې خراغ وپلته رااخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسې کلماتوباندې سترګې ولګېدلې، چې په لومړي وار لیدلو سره څوک د جوړوسووولغاتوخیال پرکولای سي، نوهمداکاردژبې د توحیدولوله پاره یوتلاښ بلل کیږي. داچې دالغتونه به په رشتیاسره دیوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخې جوړسوي وي اوکنه تردغه وخت پخوابه هم په ژبه کې موجودوه، یوه مسلکي څېړنه ده، چې زه به یې دخپل صلاحیت په حدودوکې وروسته یوڅه وشنم. دلته دومره وایم چې که ددغولغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي، هغه باید دپښتوپالني او پښتوروزني په حساب کې درج سي، نه دپښتومعیاریت په جمع و خرځ کې.
دامیرشیرعلیخان دوخت پښتونومونې دهغه امیرله خواپه هیوادکې دنوې مدنیت اویوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده اوپه رشتیاسره هم باید دنوموړي امیرپه محاسنو او هیوادپالوهلوځلوکې وشمېرل سي. دده داکاردپښتوپالني یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.
مرکه دپښتودامیرامان الله خان دوخت یوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده. ددې مرکې یوازني چاپي آثار(یوازینۍ پښتو) او(پښتوپښویه) ده. یوازینۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاوکې منځ ته راغلې ده، چې داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ اروښاد علامه محمودطرزي په عثماني ترکیه کې دتورکي نیشنلیستانوله مبارزوڅخه اخیستی اوافغانستان ته یې راوړی و. په هغه وخت کې تورکي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبې څخه دخپلې ژبې د پاکولوخوراغښتلی خوځښت راپیل کړی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینې پښتو په سرکي د مرکي د مشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو: "
داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي د هر ټبر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی
لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اودپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک
د پښتانه ډېتولواکی بلل کیږی مشرباداردپښتانه (الغازی امیرامان الله خان) چی په کلو زوی اوپه
پوهانده پلاردتیرسوو او اوسنیوپښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل ټبراو د ودانی دخپلی مینی
پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متهه نه ځلیږی اوپردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی اود هیڅ
اولس میړانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نویه وټبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی
خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری ...." (۲)
داهځي د کاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم د پښتنو لیکوالو(برهان الدین
کشککی) له خوا ونه پالل سوې چي تفصیل به یې تا سي د پښتنو د سوچه توب په برخه کي ولولئ.
د پښتو مرکې پښتو پښویه او یوازنۍ پښتو د پښتو پالنې یوه مخلصانه هڅه وه او د اماني
عصرد پښتو پالنې یو ثبوت دئ. دهغه وخت پښتنو د راوېښولو او خپلي ژبي ته د پام اړولوله پاره
یو تلاښ وخو د پښتو له معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلي قضاوت دئ ځکه
ددغي مرکې نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتو ګرامرله اصولو سره مخالف دئ
.

تردي وروسته چي د پښتو ادبي انجمن د کندهار د منورینو او د تنظیمه رئیس محمد ګل خان مومند په
اراده منځ ته راغئ او دده په حضورکي یې د پښتو لیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله
دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه او په (پښتو سیند) او (د پښتو ژبې لیار) کي یې خپله
راایستلې لارتعقیب کړه. د پښتو ادبي انجمن د پښتو د عامېدلو او رسمي کېدلو پرلوریوه هڅه وه
نه د معیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف د پښتو ادبي انجمن د نشراتي اورګان (پښتو) مجلې له
یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتو یې معیاري وي
(۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي:"... د محترم کتونکو د لوړ نظر څخه پټه نه ده چي په
نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامو د ضرورت او غوښت یې په
پوره دی... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه او ذخیره موجوده نه ده چی دعوامو
ضرورت دی پوره کی نو به ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ د عمومو ورونو
داذهان او علمیت و ګوری چی د (کلم الناس علی قدر عقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه د ګران
والی اونه پوهني ځنی پیدا نشی...." (۴)
په پورتني پاراګراف کي د (معیار) کلمه د (کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معنا یې دا چې د مجلې نشرات دي د دغې مقولې پر معیار برابر وي یعنې ساده دي وي. دلته یې دژبې د معیاري توب مسئله په پام کې نه ده نیولې .

د پښتو ژبې له پاره د یوه واحد لیکني معیار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولنې له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بیا کله چې په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولنې په اهدافو او وظایفو کې یو ژور بدلون راغی او د نویو وظایفو په لړکې یې ّد پښتو ژبې دلغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخې د نویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علوموپوری مربوط آثار لیکل او خپرول ٌ شامل سول.(۵). د پښتو ټولنې دا هڅه دلیکنۍ ژبې د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي. تردې وړاندې چې د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالنې او پښتو روزنې او دلیکدود دیووالي له پاره هڅې ګڼل کېدلای سي. خوله بده مرغه پښتو ټولنې ونه سوای کولای چې دلیکني معیار مسئله تر (سو) او (شو) په هیسته پرمخ بوزي. د پښتو ټولنې په پیشنهادسوو مادوکې د لیکدود دیووالي پرسر فیصلې سوې دي نه دژبې د معیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالو څخه دلیکدود یووالی او دتلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

د پښتو ټولنې دکاواکو هڅو پرځنګ له نن څخه زیات وکم پنځه ویشت کاله وړاندي دیوازنۍ کره لیکنۍ پښتو په نامه یو بهیر راوان دئ چې پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار یې دتاداو اینبوولو ادعاکوي او وایي چې دغه بهیر د نوموړي په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپیل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي. د څو کلونو راهیسې چې پر افغانانو باندې د نورو بد مرغیو پرځنګ د پوهانو او عالمانو دنه جبېره کېدونکې مرګوڅپې راماتې دي ،او د افغانانو په تېره بیا د پښتنو ډېرې ستري هستۍ د مرګي غېږته تللې دي ، اوس دیوې پښتو له بهیرسره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او داکاډیمۍ دغړونو مونه هم تړل کېږي ؟! دا حرکت لړموافقین او خورا زیات مخالفین لري چې زما د همدې کتابګوټي په ترڅ کې به تاسې دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

)۱ (دمخه تردې چې د پښتو ژبې د معیاریت په برخه کې وړغېږم ، دیوه ټکي یادونه ضروري ګڼم او هغه دا چې زموږ پښتنو څېړونکو دوې خبرې سره ګډې کړې دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معیاري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه دژبني فعالیت دغه دوې برخې ګډې سوې دي او زه به په دې بحث کې دنورو موضوع ګانو پرځنګ پر همدې برخه هم رڼا واچوم .

)۲ (بینوا ـ عبدالروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۲ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بین المللی مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز وګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود ۲ـ ۷ مخو په حواله
)۳ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۴ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۵ (پښتو کتابونه ۱۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعياري ليكني پرهڅوباندي دنيولوګيزم هښمه

په ژبه کي دنو ولغتونو جوړول له باباادمه تردي دمه پوري يو معمول دوددئ.
دنووا ختراعاتو او کشفياتو وا ونوو مفاهيمو له پاره هرقوم اود هري ژبي ويونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد "وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آيت)څخه به هم مراد همدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په نني ژبپوهنه کي دنيولوګيزم يانيولوجيزم neologismاصطلاح کاريږي.نيولوګيزم هغه لغت، اصطلاح يا عبارت ته ويل کېږي چي نوی جوړسوی وي اوزياتره پريوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي يايوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نيولوګيزم دااختراعاتو ،نووپديدويا هغوزړو مفاهيمو د پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په يوه نوي کلتوري قرينه کي واقع سوي وي. د نيولوګيزم يو مثال e-mail دئ چي موږيې په مدني ټولنوکي د انټرنيټ په برکت له نامه سره ډېراشنايو. دتعريف له مخي هر نيو لو ګيزم بايد نوې بڼه ولري خو کله کله په مستقيمه توګه ځانګړو اشخاصو ، نشراتو اويا يوې حادثې ته منسوب وي. د نيولوګيزم اصطلاح د اتلسمي ميلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ د پيل تريو څه وخته پوري لا د "نيولوګيزم" لغت پخپله نيولو ګيزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغيو په څانګه (سايکياټري (psychiatry کي دنيولوګيزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاريږي چي يو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته يې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنيانوکي دغه رازپېښه غيرعادي نه ده خو په لويانوکي دغه رازکلمات ترخولې راايستل دافکارودبې نظمۍ يوه نخښه ده چي دشيزوفريني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمايندګي کوي.
دنيولوګيزم کلمات ترخولې راايستل کله کله دماغزودسټروک stroke يادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسيته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سايکياټري کي ورته نيولوګيزمونه وايي.

په الهياتوکي هري نوي نظريې ته په نسبي توګه د نيولوګيزم په سترګه کتل کيږي اونيولوګيسټ دعقايدودسيستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودوديزو روحانيونو په نظر بيازياتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبودجوړښت جريان ته په ځيروکتل سي نوهرلغت به يووخت نيولوګيزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نيولوګيزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه کرزېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري او اطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .
دژبوماهران کله کله له نیولوګیزمونو سره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجودوي. دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خوا هم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو ګیزم وژبي ته سپکاوی ګڼي .
نیولوګیزمونه عموماً د ساینس ، سیاست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېررواج لري. په انګریزي ژبه کي دځینو ادبي کتابو او دهغوی د لیکوالونو مونه دنیولوګیزم په توګه کاریږي اوکله چي د دغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .
دنیولوګیزمونو په رواجولوکي که له سمتي دلچسپیو ، لهجوي لوړتیا غوښتنو او سیاسي تمایلاتو څخه کارواخیستل سي ، پخپل مقابل کي یې مخالفتونه رازیږي.مګرکه دیوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي یې دپاته کېدلو او منلو چانس ډېرسته. خودا حقیقت مو باید تل په پام کي نیولی وي چي له نیولوګیزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږی په انګېزه کیږي. که له هغه څخه یوه سیاسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه یې تاوان سل واره زیاتیږي .
په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولو او کره کېدلو جریان له هماغه پیل څخه په نووجوړوونوراشروع سو ،ځکه نوزموږدزماني لیکوالو چي کله دپښتوژبي دمعیاریت پرتاریخي سیرباندي څه کښلي دي ، نو دمعیاریت له پاره هڅي یې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنو له خوا دمعیاریت له پاره نه ، بلکي دیوه یا بل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنیت دومره ریښه ځغلولې ده چي د کره لیکنی پښتوبنسټګرېي لاهم دې ته اړ ایستلی دئ چي پخپل نوښت را پیل سوي خوځښت له هغو شعوري او غیرشعوري ژبنیو بدلونو سره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. ددې نښلوني تیوریکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او د کره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنیولوګیزم پالنه ګڼل کیږي. ددغه ذهنیت دتوجیه کولو په خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهیرکي هم د نیو لوګیزم څرکونه وموندل سي ثوله دې لاري دلغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداوجوړکاندي. دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب او ادیبانو دذهنیت او افکارود تعبیرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خودې نظرته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نو به یې نتیجه دا راووزي چي دا نظرپراټکلو نو باندي ولاړ یو نظر دئ. البته له دې څخه انکار نه سي کېدلای چي دامیر کروړ په ویاړنه کي داسي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پرا یښو ول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خو دوې طبیعي پېښي ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به یې یو ازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تر ویاړني د مخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. ترڅو چي دامیر کروړ د عصر یا تر هغه د مخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پردغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېرلیري څرک راکوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نږدې ګاونډۍ ژبې لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي د معیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای دامیر کروړ په ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پېژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یانیولوجیزم" بللی دئ (۴) خو بل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیرکروړ به (اتل) له ځانه جوړ کړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړ کړی وي." (۵) له دغه شان تذبذب سره به موږ څرنګه وکولای سو امیر کروړ د نیولوګیزم په لاروېانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي د روښان پیر په لاس دلغت جوړوني کار ته هم اشاره سوې ده. په خیرالبیان کي رشتیا هم بایزید روښان د عربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . د روښان پیر دا کار که د پښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره د هڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لا یوه خبره ده ، خو د نوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای، چي دا لغات خو ټول د پښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیر له خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد(رح) د خیرالبیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي "ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې د معناوو موندل لوستونکي هرومرو پوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوا د مولف کورنۍ د وزیرستان په "کاني ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه د هغه وختني مسیدو(مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي ترهغې سیمي د باندي پښتنو ته یې پوهه آسان کار نه دی.ٌ (٢(
علامه استاد که د روښان پیر په فرهنګي هڅو کي د لغت جوړولو څرک موندلای وای ، هرو مرو یې بیاناوه .
ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندور کتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخو څخه یو لړ کلمې (تهت سر ، خسلتونه ،زرور ، هرس ، بسات ، غلت ، الفاز...) را اخیستي دي او پرهغوی د مغفنو کلمو خیال کړی دئ ،ماته د روښاني ادب د لارویانو له خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري ،بلکي د خطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم . دغه راز بېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .
د دغه شان ارادي او د قافیوي ضرورت له مخي تصرف یو مثال د میرزا حنان بارکزي او حمید مومند په دېوانو کي مالوستی دئ ، ښایي نور هم وي.حنان وايي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور د رومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ د محمد معصوم هوتک په زیار(
حمید وايي:
د مظلـــــــوم د آزار غشی رسالکی
هیڅ ګوزاریې خطانه د رومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(
خوشحال خان خټک چي پخپل یو شعر کي د کال د میاشتو مخي ته پښتو ترجمې راوړې دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې د حمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکو کي یې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی د دې نومونو پښتو معادل راښیي:

چی ٌدلوٌ ، ٌحوتٌ وایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندارٌ کړه
پښتو له مــــــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهیٌ
که دا نومونه د خوشحال خان خپلي جوړوني وبولو نو معنا به یې دا وي چي په پښتو ژبه کي د خوشحال بابا تر وخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجود نه وه . دا خبره خو به هیڅوک و نه مني چي دا حیوانان او خزندې او نور شیان په محیط کي هم نه وه . هرومروه . نو څه به یې بلل ؟. آیا دې موجوداتو په محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خو نوم یې نه درلود چي خوشحال خان مجبور سو ، نو مونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري تېولي د منلو نه دي .
دا میر شیرعلیخان دوخت پښتو بولی او یو لړ پښتو نو موني موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلاښ. دغه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سرکي را تلل چي ویل کېږي امیر شیرعلي خان د سید جمال الدین افغاني په مشوره رانښلولي ول(۸ .)
د دې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزی څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعد پیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعد پلتن) نومېږي. د دې کتابو ژبه فارسي ده خو بولی او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتور حسن کاکړ لیکي چي دا میر شیرعلیخان دوخت پښتو نو موني دا میرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي او" امیر عبد الر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چارو کي د مداومت اصل تر پښو لاندي کړ...." (۹) دا میرعبدالرحمن په وخت کي دډیورنډ خط هاخوا پښتنو سره مراوده او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملا محمد افغاني نویس په قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پرکاوه (۱۰). دا میر دا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.
دا میرامان الله خان دوخت د(مرکه د پښتو) نو موني مابل ځای هم څېړلي دي. دا د پښتو د سوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړیبان به یې تا سي پرخپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت د بنسټ ایښوونکو له خوا لاهم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته زورا خیستی دئ ، په ټولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس پرځلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دار کاییکو لغاتو راژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ، له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول. دې کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .
دو یې پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي (۱۱)
د دغي ژبنی تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړ بدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کې په پلټنه، ټاکنه، پورونه کې د دوو فیصدو په اندازه ګوتې چا وهلي نه دي. په دې برخه کې چې څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معیاري لیکنه کې چا ښېخي لږ کار اخیستی دئ. خود جوړوونو په برخه کې د حجم له مخې دومره زیات کار سوی دئ، چې پښتو خوا رکۍ یې په هضمولو کې پر باکیو (کانګو) راغلې ده .

په لهجو کې لغاتونه سته خوځوک دئ، چې راټول یې کړي. زیار صاحب وایي چې په لرواوبرو پښتنو کې داسي لهجه پاته نه ده ، چې دوی دي څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتیا به یې هم کړې وي. خو د دې څېړنې نتیجه په "کتابچو" کې بندي ده . د تحقیق میدان ته راوتلې نه ده چې نورهم ورڅخه استفاده وکړي. په یوه ژبه کې چې دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نو انفرادي هڅې به څوک څه وکړي .

پوهاند زیار صاحب وایي چې "د پښتو غونډي نوې مدني کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی دیوې پراخې اوبشپړې ویې پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري. اوهغه په دې ډول چې لومړی یې دلهجوي او متنی څېړنې او پلټنې له لاري خپله آره او اصیله پانګه راټوله شي اوبیایې تشه (خالیګاه) له یوې خوا دځینونوو مدني اوعلمي نومونو په ژباړنو اوټاکنو اوله بلې خوا په پورونو او اخیستنوډکه شي." (۱۳)

تردې وړاندې یې دویې (لغت)پلټنې چمونه ښوولي دي اولیکي: "... په ویې پانګې پسې دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شي هرویې په خپله فونولوژیکي ، سیمانتیکي او ایدیمي ځانګړنوسره په غږلیک او غږنیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویې په یوه ویونکي پوري اړه ولري... کله چې د دې راز پلټنې له لاري ویې پانګه راټوله او جوته شوه بیا وارد ې ته رسي چې دژبپوهنې له بنسټوسره سمه یې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي او هغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییو قاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چې دژبې خپله آره او سوچه ویې پانګه لاسته راغله له یوې خوا به مود خپلې ژبې داړتیا یوه لویه برخه پوره کړې او سي اوله بلې خوا به مود و یې پانګې دپراختیا یوه وسیله ترلاسه شوې وي.(۱۴) داټولې هغه خبرې دي چې د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیا په دغوزرینو اصولو باندې عمل سوی دئ ؟آیا دلهجوي قاموسو ، چې پوهاند زیار صاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چې خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چې دځینو لهجو ګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخې ثبت سوي وي. خو آیا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او يوه پښتو يوازي او يوازي لغت جوړوني ته جوغښدلې ده. نور ود روبر خوته يې شاور ګرزولې ده. د تېرود پرشو کلونو په موده کي څو ک درې مغزني مقالې رانښوولای نه سي چي په دغو څانګو (پلټنه، ټاکنه، پورونه) کي دې ليکل سوي وي خو پر لغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي، کتابونه به ځني جوړسي. اروا ښاد دوست شينواري په ډېر و خوار يو زړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ويلای سم چي د دغي پنډې زېرمي په سلو کي پنځه لاهم درواجولو له پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبې د څلورو برخو ترمنځ موازنه که د لغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي، لکه ورانه سوې چي ده، نو د چا په ذهن کي هرومرود اپوښتني ورګرزي چي:
آيا له لهجو څخه اخيستنه يوازي د کاغذ پرمخ يوه بې ارزښته يادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره ليکلې سوې ده؟ آيا کره پښتو د يوې لهجې سيادت دئ؟ نوري په رسميت نه پېژني؟
دوکتور زيار صاحب وايي: "نوې جوړونه بايد يوا ځې په علمی، تخنيکی، مدنی، اداری او داسی نورو مفاهيمو پوری تړلې وي چي زموږ فکري او کلتوری زيږنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګويستيک)، ټولنپوهنه (سوسيولوجی) پوهنتون (يونيورستی)، څارندوی (سکوټ او پوليس) توغندی دراکټ او ورکتون د کودکستان لپاره. مګر که سوکړک يا سوړسک ته د جوار ودوډۍ نوم وټاکو، يوه بی ځايه ټاکنه به وي." (۱۵) مګر په همدغه کتاب کې بيا په عمل کي د خپلې سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب، قلم، پنسل، بلبل، تاريخ، او نورو په سوو غير تخنيکي او غير ساينسي لغاتونه جوړکړي دي!؟

پوهاند زيار صاحب ورپسې داسي وايي: "بايد هره جوړونه په يوه سرنه وي، بلکی ديوې داسي ډلی له خواوي چي دوه غړي يې د څانګی والاوي او يو دوه يې ژبپوهان. په دې مانا چی که د مثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په ګډه مرسته جوړه شی. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بيا د جوړونکی ډلی غړي يوا ځی ژبپوهان کيدون لري. له بله پلوه دا چي په پښتوکی لا تر اوسه د هري علمی څانګی او ژبپوهنی څانګه وال دومره ډېرنه دي، نو د جوړوونکې ډلې د غړولړنی شمېر دوه تنه د منلو وړدي، يو مربوط څانګه وال او بل ژبپوهاند. اولادا هم پيښيږی چی په ډېر اختصاصی ډول په يوه څانګه کی يوتن هم نه وي، په هغه ترځ کی بيا د بلی ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کار دي." (۱۲) بل ځای وايي: "خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چې په بيلښتي يا ترښتي ډول د يوې علمی ټولني له خوا د تيارو بيلګو له مخی جوړشوی وی.... " (۱۷) اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا، چي آيا دغه سپارښتنه په عمل کي نيم په سلو کي پلې سوې ده؟ د ټولو پښتنو پوهانو، استادانو له چيغو او مخالفتو سره بيا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چاپرچیغو غوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کېږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟ ! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کېږي چي ستاسي لایسنس د پلاني هیواد دئ ، د منلو وړ نه دئ(۱۸)

حقیقت دا دئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنۍ سرطان (cancer) بولم. ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم د برش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې د منفي اغېزو په باب داسي خبرداری ورکړی و :"... که دغه دلغت جوړوني او پښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ـ پرژبه باندي دوې منفي اغېزي ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه د ملنډو او تمسخروړ گرځوي چي دغه هم دلیکوال او هم دژبي وحیثیت ته صدمه رسوي. نوپرځای ددې چي دژبي قدر موکړی وي ـ سپکه کړې به مووي. دوهمه منفي نتیجه یې دژبي پره دیوالی دی. دژړویا مړو کلماتو پښتوکونه او دنوو لغاتو جوړونه یوراز ساري او حیاتي مبتلایي ده چي اومه ځوانان لکه متعلمین او محصلین یې په مقابل کښي معافیت نه لري. که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیدا کړي ، دوه دري نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولروچي هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کیږي."(۱۹)اروا ښاد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي د پښتوټولني درئیس په توګه یې کارکاوه ، د نوو جوړسوو لغاتو په باب د یوې پوښتني په جواب کي ویلي دي:"یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي دانوی لغتونه د پښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږ انتقاد کوي او وایي چي مونږ د رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسي ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي باید د پښتوټولني سلا او مشوره وغواړي... زما شخصي نظردادی چي په افراطي ښه د پښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړي. افراطي تصفیه نه ضروري برېښي او نه ممکنه."(۲۰)
اروا ښاد علامه رشاد(۱۳۰۰ـ ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات ځلور کاله وړاندي د ګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴مخ) د خبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي:"... مجرده ژبه په دنیا کي نه سته او مشترکات دژبي حتمي او لازمي دي مخصوصاً د یوې کورنۍ ژبي په خپلو منځو کي خوراډېر مشترکات لري او موږ دداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ بې باید ومنو.... د لیکني او دلیکلو ژبه باید دقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه د خاصو څو کسو لیکونکو نه ده."علامه مرحوم د یوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي:"البته دا خبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنویولغاتودرانتوتلومخه بایدونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کي باید تدبیرونیول سي. مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سیلو کلمه موږته نه وای راغلې او په هغه وخت کي دډوډۍ
پخولویادنانپزۍ موسسه نوم پرا ایښودل سوی وای ... مکروریان کلمه که موږته نه وای راغلې ...
اودغسي یوه کلمه ورته استعمال سوې وای دا به ډېره ښه وای. نوونویولغاتودرانتوتلودمخنیوي له پاره داکارسم دئ. امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي ... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول باید ټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته او که نه سته ، که نه وي نوبیادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده."

دښاغلي نجیب منلی لا ، چي له خپل ګړدودپرته یې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نیولوګیزم سره ورانه ده. دی لیکي: "... دپښتوپه هکله هم داوبره شته چې دکره کوونکولورېینې به ورته د مخالفانوله ناروااوونه ډېرتاوان ورواړوي...." دی ورپسې زیاتوي: "له بلې خوازه، چې نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي اوځان دپښتودتاریخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې یوه ګڼه راواخلم اوداستادصمیم مرکه یاداستادزیار لیکنه لولم نوپه نیمایي یې هم نه پوهېږم او حیران شم چې داخبرې د چا لپاره دي ؟"
ښاغلی نجیب منلی دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزیاتوي چي: "... په وچ زورد هغوپورشویو ټکو پښتوکول چي ژبې د ډېریو اولسیزوپه اوږدوکې خپل کړي دي دژبې لپاره به ګټوري وي یابه نه وي خودژبې دویونکوسره ظلم دی.
دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي،
هرتحریک چي دفرمان اووچ زورله لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاریخ دا هم ورزده کړه چي داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتني فرهنګ جرړې ایستل ښکاري ... نودیوعادي پښتوویونکې په حیث هغودرنومشرانوته چي د نیو لوجبز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالې په ډېره عاجزۍ سوال کوم چي خپله انرژي اوزموږدزده کړي وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشریحي اوایتمولوژیکي قاموسونه دي راته جوړکړي چي د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو."
دی ،ځوانان لیکوال اوفرهنګپال" دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کې" مقاومت ته رابولي اووایي چي" خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتولیکل زموږهیڅ دردنه رادواکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره لیکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتو کره کېږي." (۲۱)
اوس له بده مرغه د اساري ناروغي عامه سوې او افراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې پخپله پوهاند زیار صاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وایي چې زه یوازې د خپلو جوړو سوو لغاتو مسئولیت اخلم ، نور په ما اړه نه لري (۲۲) تردې پخوا یې ویلي وه چې "له بده مرغه وروسته په دې برخه کې د ځینو خلکو بې سروبوله جوړونې د دې سبب شوي چې زموږ ژبنۍ تولنې دالړې ګردسره پرېږدي...." (۲۳) خو زه وایم د دې بې مسئولیتۍ مسئولیت به د هغه چا پر غاړه وي ، چې له مکررو خبرداریو او سپارښتونو سره یې د لغات جوړولو د کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه.
داپدل چې هرچا مات کړی دئ ، له پښتو سره یې په رشتیا جفاکړې ده او د پوښتنې مستحق دئ (۲۴) . پښتو ژبه زموږ د متخصصینو له لاسه ریشخندې کیږي. د عوامو ژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه سي ، پخپل تدریجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سیر تعقیبوي. زه د پوهاند زیار صاحب دا خبره منم چې د معیار په ټاکلو او سمبالولو کې د پوهانو رول ډېر ستردئ. خبره د پوهانو پر رول نه ده ، خبره د پوهانو پر بې وخته لاسوهنه ده. خبره پر هغه ټاکلې او مشخصه زمینه باندې ده چې د معیار په منځ ته راتګ کې حتمي او لازمي ګڼله کیږي. پوهاند زیار صاحب دا روانښاد پوهاند دوکتور الهام هغه خبره یادوي چې دوی ته یې د پښتو ژبې د کره لیکنې د تاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په برخه کې کړې وه ، خو خپل هغه دلایل نه راوړي ، چې ولې یې نو د الهام مرحوم پر دغه اصولي مشوره باندې غوږنه و نیولی. پر مشخصې تاریخي زمینې سربېره ، د ژبې د معیار منځ ته راتګ د هغې د ویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، د لیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، د تعلیم عام رواج غواړي او په خلکو کې د مدنیت او مدني ژوند غزېده غواړي. یو قوم چې په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب او تعلیم ورته مهیانه وي ، صحت و نه لري ، څلور لسیزې یې په جنګ کې تیرې کړې وي او اوس لا هم په جګړه کې ولاړوي ، هیوادته یې د فنا او بقا سوال مطرح وي خو څوک ورته د ژبې د معیار جوړولو او ښ لا هم چوکوي او هغه هم د (س) او (ش) په تعریف. دا کارنه څوک پر علم برابرولای سي او نه یې د عملي کېدو چانس سته.
نو څه باید وسي ؟ لاس ترزنه خپلې ژبې ته باید کښېنو ؟ د دې پوښتنې جواب د همدې کتابګوټي په پای کې درکوم.

۱) (د پښتو ځیني نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي
۲) (وګ : نیولوګیزم - ویکیپیډیا دایره المعارف - دانترنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړېه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانـــــــــــووملنګوسره کلي
چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

"... دغورورخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بياديوه بريپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر سره په تصادفي توګه سم راغلی وي. نوبيادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په يوه بيت يې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی ...."

۴) (وګ : د پښتو ژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ ۸۱ مخ

۵) (ښکلامجله ـ ځلورم کال ، دريېمه ګڼه ـ مرکه ـ ۵۰ مخ

۶) (دکابل چاپ خيرالبيان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

۷) (داشعر ښاغلي رفيع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزيارصاحب په ...... کي اخيستی دئ .

۸) (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی ليکي: داچي ځيني کسان وايي چي اميرشيرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سيدجمال الدين ورته تهيه کړي وو حقيقت نه لري. حقيقت دادی چي اميرشيرعلي خان سيدجمال الدين د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه ياني پخواتردې چي پر اصلاحاتويې پيل کړی وي ، دکندهارچمن له لارې هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .

۹) (هماغه) مقاله ـ ۳۷ مخ)

۱۰) (وګ : ميرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعريضې متن

۱۱) (ويي) پوهنه ـ تر ۱۵مخ وروسته

۱۲) (زړه پانګه داروانښادسرمحقق دوست شينواري(۱۳۱۴ ـ ۱۳۷۲ هـ ق) ليکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صميم تاليف دئ .

۱۳) (ويي) پوهنه ـ ۲۳مخ

۱۴) (ويي) پوهنه ـ ۱۸،۱۹مخونه .

۱۵) (ويي) پوهنه ـ ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ویي پوهنه ـ ۲۵ مخ
۱۷) ویي پوهنه ـ ۹ مخ . پر کلماتو تاکید زمادئ ـ م . هـ
۱۸) پوهاند زیار صاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي . وګ : د پښتو ژبي دودي اړتیا او لارې چارې ـ ۸۷ مخ
۱۹) پښتو چاپي آثار ـ ۲۲۹ ، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نوموړې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي داکار په ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .
۲۰) وګ : د پښتو ټولنې تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش
۲۱) ګوربت) مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ
۲۲) ښکلا) مجله ـ څلورم کال ـ دریېمه ګڼه ـ ۵۱مخ
۲۳) ویي پوهنه ـ ۲۴ مخ
۲۴) په دې برخه کي د کتاب په پای کي د ضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونودتلفظ ستونزه

لکه دليکدود په برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتوژبې دټولوږغونودتمثيلولو ترعهدې نسي وتلای. درادېو ويندويان نوي لغتونه دهمدې نيمګړې الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي. دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دويندويانو غلطي دژبې عامو ويونکو ته لارپيدا کوي اوپسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپټخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولو امکانات لري. که چيري خبرهم سي ، بيا دومره زړه هم نه پکښې وهي. که دنوولغاتوله پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ويندويانو ته سم تلفظ ورښوولای اوبيا به يې دميډيانشرات هم ورپسې تعقيبولای(۱. (

۱) (وګ: دضميمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم د رڅخه مرم، هم د رپسي مرم(
سوچه ژبه هغه ژبه ده چي د نورو ژبو اغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخیل کلمات ونه لري او د چا خبره له خپله ځانه پوره وي. هیڅ ژبه د خلقت له مخي بشپړه نه وي. پر ژبو باندي اغېزې هرو مرو پېښېدونکي دي او پیښي سوي دي. دا اغېزې له ګاونډیو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنیتونو سره د ټولنیزي او اقتصادي راکړي ورکړي او راشه درشي له لاري یا پر اولسونو باندي د نورو اولسونو له خوا د پوځي عملیاتو او فتوحاتو له لاري کیږي او سوي دي. مغلوب اولسونه د غالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزې پر ځان مني او منلي یې دي. په نړۍ کي د هغه اولس ژبه سوچه پاتیږي چي له ځانه پرته له بل هیڅ قوم ، هیڅ ژبي ، هیڅ دین او هیڅ مدنیت سره اړیکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ایسارپاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.
ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په یوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت یادځینو هغو بدلونونو او اغېزو له منځه وړل دي ، چي په پخوا اکي په ژبه کي راغلي وي. پیوریزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري. ریفورمیست پیوریزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړیکي شلول غواړي. ددغه راز پیوریزم ښه مثال هغه ژبنۍ ریفورم دئ چي د ترکیې دانقلابي مشر او د معاصري ترکیې د موسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ او له دې ژبي څخه یې هغه فارسي او عربي لغتونه وایستل چي د عثماني تورکانو په وخت کي یې ژبه اخیستې وه. د پیوریزم بل ډول ته وطنپال پیوریزم (patriotic purism) وایي چي په ژبه کي د بهرنیو لغاتو کمول یا یومخ لیري کول غواړي .
دغه راز پیوریزم په نړۍ کي عام دئ. دنونسمي او شلمي پېړۍ انګرېزي لیکوالو د انګرېزۍ ژبي ددغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې. په فرانسوي ، جرمني او یوناني ژبو کي هم ددغه راز میلان نخښي پیاوړي وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي د انګرېزي ژبي دلغاتو د سیلاومخه ونیسي. انقلابي پیوریزم دلیکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګند ېږي. دژبو د معیاري کولو پرمهال باندي دغه راز پیوریزم ډېر زور (momentum)اخلي خو وروسته بیا له خپله زوره لوېږي(١)

١) (ویکیپیډیا انسایکلوپیډیا ـ دانټرنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د سوچه توب پر پېچومو

کله چي په اروپا کي د نوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم د ژبي پر اهميت باندي د ټينګار خوځنده ځپې په باډا سکووې ، او د ژبي سوچه کول د هغه وخت د نيشنليستانو په منځ کي يوه ګرمه ورځنۍ موضوع وه ، د غه وخت پر افغانستان باندي د امير دوست محمد خان د زامنو او لمسيانو تر منځ د قدرت پر ګدۍ باندي د جنګ او جګړو سوران نازل و. نه د چا ژبي ته پام و او نه هم ژبنيو پر مختياوو ته . د جنګو او پاچاګښتيو په وخت کي کلتوري او علمي مسايلو ته د چا پام نه وراوړې. علمي او فرهنګي هڅي آرامه فضا او د چاخبره ٌ د خاطر اطمنانٌ غواړي. د غه راز نسبتاً مساعده فضا د امير حبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله. د غه وخت په ټول افغانستان کي بشپړ امنيت ټينګ و او په دې سيمه کي د آرامۍ او ثبات پر سر نړيوال توافق هم موجود و. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي د ده د پلار د مطلقه پاچهۍ پر مهال له افغانستانه ايستل

سوي وې، بيرته هيواد ته را ستنې سوې. په د غو کورنيو کي د سردارانو د کندهاري ورونو د روحاني او متصوف شخصيت او منلي شاعر سردار رحمدل خان د دانشمند زوی سردار غلام محمد خان طرزي کورنۍ او د غه راز د غازي محمد ايوب خان د ملي او انګليسي ضد خوځښت د وفادار پلوي جمړياني باد ار کندهاري وراره غلام محى الدين افغان او نوري کورنۍ او افراد هم شامل و . د دې خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه د تبعيد په وخت کي د اروپايي هيوادو سياسي اوضاع او د هغې قارې ملي خوځښتونو لږ و ډېره اغېزه کړې وه. د سياسي تبعيد په د غه دوران کي ترکيه او ايران د افغان سيد جمال الدين د علمي او سياسي هڅوله امله د منورينو او تجدد خوښوونکو د نيشنليستي مبارزو مرکز و . د غو مبارزو ته د اروپايي نيشنليستانو افکار او نظريات رسېدلي وه. په د غو هيوادو کي د تبعيد سوو کورنيو زلميانو د تنور او وطنپالني روحيه واخيستله او په دې ترڅ کي يې د خپل ملت د ژبو حالت ته زيات ه پاملرنه واوښتله. د اروپايي نيشنليستانو په پيروۍ يې د سوچه ژبي، سوچه نژاد ، سوچه ملت ملي او سياسي مفاهيم د تبعيد د وخت د ارمغان په توګه خپل هيواد ته راوړل. (۱) د تبعيد يانو د دې کاروان قافله سالار ځوان محمود طرزي و . محمود طرزي هيواد ته له راستنېدو سره سم له شاهي کورنۍ سره د خپلو خانداني اړيکو او خپښيو په مرسته امير حبيب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي تر ټولو زيات منور او تجدد خوښوونکی پاچا و ، د نوي مدنيت له ښېګڼو څخه استفادې ته وهڅاوه او په هيواد کي يې د مطبوعاتو هغه پوړندي چي د مولوي عبد الروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې او په دې ډول يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج الاخبار افغانیه فرهنګي مرکز جوړ او د حبیبیې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي یې پرر امات کړل .
د سراج الاخبار له مطالعې څخه څوک په څرګنده توګه د هغو هلو ځلو اغېزې لیدلای سي چې په اروپا په تېره بیا ترکیه کې د نیشنلیستي غورځنګ پلویانو د ژبې د سوچه کولو او په تعقیب یې د ژبې د معیاري کولو له پاره په کارا اچولي وې. د سراج الاخبار مدیر او متفکر مغز محمود طرزی د غو هڅو په باب معلومات او د هغو مطالعه په ترکیه کې د اوسېدنې پروخت او په تېره بیا د سید جمال الدین افغاني په محضر کې د دوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړې وه.
د همد غو هڅو اغېزه وه چې محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کې نشرات پیل کړل. ده د سراج الاخبار په یوه ګڼه کې د امیر حبیب الله خان تر عکس لاندې یو اوږد پاراګراف لیکلی و او لوستونکو ته یې چلینج ورکړی و، چې که چا د امیر حبیب الله تر نامه په هاخوا بل کوم عربي لغت وښود، د سراج الاخبار یو کلکسیون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چې فارسي ژبه تر کومې اندازې پورې له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه لیکنه د دغه عصر دلیکوال په محاسنو کې شمېرل کېده. د همدې تمایل اغېزه وه چې علامه عبد الحي حبیبي هم کله چې د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته یې بلنه ورکړه چې که چا غیر پښتو لغت پکښې وموند ،د طلوع افغان کلکسیون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شریف حبیبي او د طلوع افغان د چلوونکي تر منځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله.مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چې د اعلان په متن کې موجود و او ځان یې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بیا مفغنات په پښتو کلماتو کې شمېرل (۲.)
په پښتو کې د عربي ژبې دلغاتو افراطي استعمال او د چاخبره ملایي پښتو هم پخپل وار سره د پښتو د سوچه کولو زمینه برابره کړې وه. د عربي ژبې دلغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملایي ذهنیت کې د فضیلت او علمیت نخښه وه او دغه ذهنیت زموږ په منورینو کې ځکه نفوذ وکړ، چې هغوی پخپله په یوه دیني او ملایي ماحول کې د روزنې له لارې د قلم او سیاست میدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کې ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه. او کله چې یې د اروپایي انکشافاتو په باب لږ څه پوهنه وموندله ، نو یې سمدلاسه په ژبه کې د عربیت پرضد پاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتیجه ځکه ورنه کړه چې عربیت زموږ پښتنو ذهنونه د دیني عقایدو له لارې تسخیر کړي وه. د هغوی له ذهنو څخه د عربي ژبې ایستل د دین د ژبې د ایستلو په معنا تعبیریدله.
د سوچتابه هڅې پرٌ مرکه د پښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ یوازینۍ پښتوٌ د همدغې اغېزې په نتیجه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه.(۳)

خو دیوازینۍ پښتولاربښووني په سرسره د" مرکه د پښتو" د مشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال د جدي پر ۱۲ د(تعاونوا على البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ویلې ده (۴) په هغه کي د سوچه توب نخښې کوربې نسته او دلاسه لا د عربیت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســــــوه لیونی یم

زیان وګټه راته یوســــــوه بهولی یم

تعاون له قبیلې له قــــــومه ورک سو

لـــــــویي ږیري مګر کارمود هلک سو

....

زماتعطیل، غفلت،نخوت که څه یوآن دئ

دعـــــــالم عالم، مادي معنوي زیان دئ

زه ددې نظم له ژبې سره هیڅ مشکل نه لرم اولوستونکي یې هم زمایقین دئ ، چي نه یې لري ، خوددې دروبیتوله راوړلو مي مراددادئ چي دیوازینۍ پښتو هڅه چي پر(مرکه د پښتو) باندي تپل سوې وه ، یو تفنني اولکه دمخه چي مې یادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنیت و.

د(مرکه د پښتو) بل کتاب" پښتو پښویه" و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له یوه مخه عربي یاپارسي دي لکه" تاکید و مبالغه ، تفعیل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صیغۀ مذکر ، صیغۀ مونث اونور"

داچي وایي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هیڅ ګاونډي قوم اوهیڅ رازمدنیت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاریخي حقایق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي یوه سیمه پراته دي چي دمدنیتو ، دفاتحانو دلښکرو ، دجهانکشایانو دتلو راتلو لاروه. ددوی ژبه له دغواثراتو څخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي موږ وایو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پرتاریخي پېښو اوحقایقوباندي پرده اچولې ده. داڅرنګه امکان لري چي کندهاردي د پېړیو په اوږدو کي دمغولو اوپارسیانو له خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسیان دي څنګ پرڅنګ کلي او کور سوی وي خویودبل پرژبو دې اغېزنه وي ښندلی. داڅرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاریخي ګندهارازبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشودي دپښتنو په څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،ګوجراونورڅنګ پرڅنګ له پېړیو راهیسي اوسي (۵)خوژبې دي یودبل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنگه امکان لري چي ورد ک او هزاره دي یو دبل په چم او گاونډ کي اوسېدلي وي اوژبو دي یې یو پربل اثرنه وي کړی. دا څرنگه امکان لري چي په لوگرکي دي دپښتنو ، تاجکو ، برکیو پوله او پتې گډ وي خوژبي دي یې یو دبل له تاثیره خوندي اوسوچه پاته وي. دا څرنگه امکان لري چي د پیښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابیو او بلوڅوسره شریک وي خوژبي دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی اورگانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي. داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه گوري اوخپل کار کوي. لکه دپرديوژبود افراطي بهبرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي ،بې گټي اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنگین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي اولاس وپښبي یې ورمات کړي دي (۲) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ. اوس دپخوانیو شاعرانولهجه دمعیاریت په فتوابدلیږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په) . دکلماتودپای یاگاني یې پخپله سلیقه وراچوي (۲) . داکاربه څوپیړۍ وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرگ غاښونه وروباسي اوپه قضاوت کي به یې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي. ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ. خبربه نه وي چي دااستعمال د معیاریت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعرارولاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه. دغه شان لوبې ترموږیو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک اونورو پخوانیو شاعرانوپه دېوانو باندي د خطاطانوله خوا سوي دي .

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه راننبلوي اوترنن ورځي یې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهمیت پخپله له ډاگه وهي اوداسي لیکي: "... موږولیدل چي ددی کار(دپښتودسوچتابه ـ م.هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اویاهم دځینی نوروهیوادونوپه اغېزکي داکارشوی دی خو له ټولوسره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړي اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ یولوی علت دادی چي نړۍ ورځ په ورځ وړیږي ، انساني راشی درشی اوراکړې ورکړې زیاتیږي، دساینس له برکته تلنې راتلنې گړندۍ کیږي اوپه اجتماعي ، اقتصادي اونوروچاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږي اوددی راشودرشو ،راکړو ورکړو ، تلنوراتلنو او اړتیاؤ په ترڅ کی کلتوري اوژبنۍ راکړې ورکړې هم دودیږي اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځي..."

ښاغلی رفیع وروسته اروانښاد محمد صدیق روهي یوه خبره رانقلوي ، چي ویلي یې وه" که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو تکاملی سیر ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به د ځینی بدوی ټولنو ژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړیکی نه لری.» (۷). رفیع صاحب پر خپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي: «په دې اساس د ژبې د سوچتابه له پاره هڅه له یوې خوا ژبه او اولس یې تجرید کوی له بله خوا د ژبی د خارجی زده کوونکو لپاره ستونزی را منځ ته کوی او له بله پلوه په خپله د ژبی د ویونکو له پاره د افهام او تفهیم لاره اغزنه کوی نو ځکه باید دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجرید او کړاو منه نه کړو....» (۸) دا نتیجه په رشتیا سره یوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتیجه اخیستنه ده. دژبي سوچه کول د کره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خو په عمل پر هماغه لار روان دي ، چي دوی یې تر بل هر چا ډېره عملي توب له پاره ډېر څه ویلي دي.

لکه د دې بحث په سر کي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوا د نورو قوي ژبو د وارداتو په وړاندي یو عکس العمل دئ چي تر یوې اندازې یې د توجیه کولو له پاره د میړې لار موندله کېږي. خو له بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي د ممکناتو په ساحه کي ورته د نوک اېښوولو ځای لا هم نسته. نو د دغسي یوې غیر عملي پروژې له پاره نوکان ایستل چا ته د کندهار د پښتنو هغه متل ورپه یادوي ، چي وايي:

عبث دارو مردک دي ، چي په ولي ده ختي (۹.)

)۱ (ارواښاد کاندید اکاډمیسن محمد صدیق روهي خوحتی د ظاهر شاه د پاچهۍ په سر کي پر پښتو ادبیاتو باندي د اروپایي افراطي ایډیالوژیو ، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) او شوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي او لیکي چي د دې ایډیالوژیو» په ټولو هیوادو کي د افراطي یا معتدل نیشنلیزم درا منځ ته کېدو امکانات برابر کړل. په افغانستان کي یو معتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی ، چي عمده مضمون یې ملت پالنه ، د تاریخي مواریثو او عنعنو درناوی ، حماسي ادب ، پر ځان ویسا او ملی غرور و.»

)وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ (

)۲ (طلوع افغان ۱۲ کال ۷۷۸ ګڼه. دا دوه اعلانونه ما پخپله په سرسره کتلي وه خو اوس مي د سراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورټ نه رسېږي او د طلوع افغان حواله مي د ښاغلي رفیع د ژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲ مخ څخه واخیستله .

)۳ ((یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ ش کال کي د (مرکه د پښتو) له خوا د پوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سر کي یې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ (
۴) (وګ: دافغان یاد ـ دعلامه حبیبي مقاله ـ ۹مخ
۵) (پالوال ـ معیاري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
۶) (ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادیوان له ښوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتیباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پیښ سوم اوزما په نزدمي لاسوهلي ځایونه په نوي متن کي وانه خیستل. د هغولاسوهنو یوڅومثاله دادي :
دلفریبه ـ زړه فریبه
شکرلبه ـ خوږشونډي
پریرویه ـ پري مخه
دامنګیره ـ لمن ګیره
موی کمره ـ ملاوینبته
۲) (وګ: دلوی احمدشاه بابادیوان ـ د۱۳۷۸ش=۱۹۹۹ع کال چاپ
۷) (ژبپالنه ـ ۳۲ مخ
۸) (هماغه کتاب ـ ۳۲ مخ. نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.
۹) (ده ختیې دکندهاربنارپه جنوب کي دیوه کلي نوم دئ. دامتل ځیني کسان په دي ډول هم وایي: ٌ
عبث دارومردک دي ، فتح خان یې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کړلې تصفیه په زړه منلی سوچه توب

دپیوریزم په باب تاسي په تیرو پاڼو کي ښه پوره تفصیلي بیان ولوؤست او دهغه دنه عملي توب او ناتواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثریت ټولو پوهانو ورسره خپل مخالفت څرګند کړی دئ. خو په عمل کي دپیوریزم له کړني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه تود دئ. ددې مسئلې دښه څرګند تیا له پاره به زه یوڅه شاته ولاړ سم او دژبي له پاره به دنووو جوړونو پر سابقه یو وار بیا مرور وکړم.

علامه محمود طرزي چي دافغاني ژبو (فارسي او پښتو) دسوچه تابه لومړیو پلویانو څخه و، په دې برخه کي لیکي: "... به فکر عاجزانهٔ خود ما، یگانه وظیفه انجمن عالی معارف باید اصلاح وترقی وتعلیم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر باید کرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا باید کردو هر قدر اصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء باید کرد". (۱) محمود طرزي د (فني او صنعتي کلماتو او نوو اختراعاتو) له پاره د مناسبو او متناسبو کلمو د پیدا کولو سپارښتنه کوي. په (پیدا کولو) کي د کلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خودی دا کلمات مشخص کوي او د نوولغاتو د پیدا کولو اړتیا یوازي په (فني، صنعتي او د اختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتو دعلمي اصطلاحاتو یا نوو لغاتو وضع) ترسرلیک لاندي ددغه کار اصول بیان کړي دي، په هغو کي یې "دپښتو سوچه لغاتو پلټنه او دلغاتو وضع" دجلا مادو په توګه ټاکلي دي. د نوو لغاتو وضع کول یې یوازي په تخنیکي، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک)، فوټوګراف (بشرلیک)، فونوګراف (رږغ لیک) او نور، چي ښې ډېري نمونې یې په ژېپالنه ۷۰، ۷۱ مخونو کي د طلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګویا د علامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونو باندي تکیه درلوده. لرو پښتنو هم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي.

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي د ساینسي علومو د اصطلاحاتو له پاره د نومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی لیکي: "د ساینس او تخنیک له پرمختګ سره د نړۍ په وړاندي تللو هیوادو کي هره ورځ نوی ـ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی او په هره زېږېدنه د همغه هیواد دژبی یو نوم اېښودل کیږی او بیا د علم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیواد ته ودیږی او هلته میشتیږی. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو ژبی پته خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانو سلسله خواوږده ده اوکله چي ددی هیواد خلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپر مختللیو هیوادونوراغلیو ساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی او اصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی....٘(۲)

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي٘ناویانو٘ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاند دوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:
٘نوي جوړونه باید په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی) ،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.٘(۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ.(۴(

خوپه عمل کي چي ګوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده. حتی دکتاب ، قلم ، دیوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتونه لګیادي ، نومونه جوړیږي. دپنسل له پاره یې دپښتومرکې (وچکښی ، وچکښ) بیرته ژوندی کړ. په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرابښ (دحریص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلابښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون) جوړکړ، په ژبه کي طبیعت ددخیل لغت په توګه دوولس پیړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند ، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهیسي سندري وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیداکړ اوڅه موده وروسته یې بیاهمدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاروټاکه(۵). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاریخ حیوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښایسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نیاودعدل او انصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کي ښېټو ، ښېټورسته خودوی ورته(ښنازګېډۍ) تولیدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (۲) ، (غوښی) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم واروړته (کتاب خونه) جوړسوا وهغه هم دپاړسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو(ونجون) ته څه اړتیاوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېخوکتیا) ته څه ضرورت و ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه بیخي حیران پاته یم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (او سپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ږنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغتې) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته یې ولي چته او ښتې ده . موږ د ړغ د بلي او شرنګ سوتیې له پېغوره لاخلاص سوي نه یو چي دابل سرباری هم پرولوېد او داو ار د معیار په نامه !

پوهاند دوکتور زیار صاحب وایي چي" نړېوېزونه یانړیوال وییونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډیو ، تلویزیون،تیلګراف یاتېلګرام ، تېلي فوتو ، تیلي ټایپ، تېلېفون ، اکسرې یالایزر(وړانګې) کمپیوټر ، ډاکټر، اکسیجن ، هایدروجن ، نایتروجن ، الکترون ، نایترون، پوزیترون... یاځانګړي جغرافیایي نومونه اویاپه زرګونو کېمیاوي او درملي نومونه... دنړۍ په زیاتروعلمي ژبو کي له یو څه جولیز(شکلي) اړاپېټېشن (راخپلوني) سره یورازدودلري ، په نیولو جیزم کي راګډول بیاهم د پیووریزم په مانا اخیستل کېږي..." (۱۰) یعني نوي لغاتو نه ورته مه جوړوئ. خوتردغه سپارښتني دوې کرښې وروسته بیا وایي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي یعني که موچم ورته جوړسو ، ژباړئ یې. داچي تراوسه دغو نړیوالو نومونو ته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم یې نه پوهېږي چي څرنګه لارورته ومومي. دمثال په توګه اکسیجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وایي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبېدوب) یې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزبړاوه ، په ژبه کي ترینګلی د(عبوس ، پیشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخیستی دئ خودوی ورته (اریړه اوربوز) وزبړاوه . یوځای وایوچي بین المللي تخنیکي نومونه به پرخپل حال پرېږدو خوبیرته خپله خبره اخلواوتیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) اوتیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱).

دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سیالي ښه په زورروانه ده . دېېریوپېړیومروج لغات دمعیارپه فتواله رواجه لوېږي. ماپه یوه بله لیکنه کي ددغولغاتویوه ډېره کوچنوټې برخه داسي بیان کړې ده: "زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسیزوکي (بېدای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) موپه(برید) له منځه یووړ ، (ایلچي) موپه(استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه(هیواد)نېستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکیښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) موپه(کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) موپه(وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په(لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) موپه(هڅه) نفی کړ، (کړنه) موپه(غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه کړ اولالګيايو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهيرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)". داليست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسيږي.زه پوښتنه کوم چي تصفيه اوسوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جريان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرايږدئ ،خوداکټ مټ اوپه مطلق ډول تصفيه ده. او تر ټولو بياد خواشينۍ خبره داده چي که څاپه ليکنه کي دغه جريان تعقيب نه کړ ، ليکنه يې ناکره ، لهجوي ، سيمه ييزه اونوراونوربلله کيږي .
زيارصاحب هم وايي چي هرڅوک بايدلغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحيت پوري تړي زماچيغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحيت والاو جوړوني اودبې صلاحيتوداسره بېلېږي نه. دنيولوګيزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحيت والاوه ، که بې صلاحيته ، خبره انارشيزم ته رسيږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په يوه مجله کي ديوه متوفي مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزيرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه يې هم پښتوکول (١٢١) دليکني له خونداو شخوند څخه ځوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفيې اشتهالا تراوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمدا ذهنيت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره ليکنۍ پښتوپه نامه پالل کېږي. په دغه شان روحيه باندي يوې ژبي ته انکشاف ورکول ديوويشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زياتي يوه په بله ننوتلي دي.
موږته زياتره ويل کېږي چي دنړيوالوعلمي اوفني اوسياسي ټرمينالوجۍ سيلاب ته که لاس ترزنه کښېښنو، ژبه راڅخه لاندي کوي. داحقيقت زه هم منم. خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبريدبايدوټاکل سي.که دا کارونه سي ، نوچي بياپردياړلس ليکي (١٣)لاس راسره کښېږدئ ، بيا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفيې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفين ځانساتي، لنډاندي، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندي د توبې ايستلوپروخت لاهم ووايي چي په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای. داپښتوپسې عامېږي اوخلک ځني خوا توري کيږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په کار ده. د پېريانانو دې ژبې په پښتنو کې درزونه واچول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درز پراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چې وواېو :

"کاروان به تيرېږي او سپي به غپېږي" (۱۴) . د پښتو ژوند د پښتنانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونو سره . که خدای مه کړه پښتون مړ سو ، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندې د پښتو ژوند نه راګرزي . ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چې په پښتو ژبه کې يو لغت لا هم پردی نسته مګر که پښتون همداسې شپون او عسکروي او روزي يې د شپنيتوب او ځان وژنې له لارې مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاريخي څېړنو په پای کې دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چې : "پښتو چې بيرته پاتې ده او علمي شوې نه ده د ژبې د خنګه والی له امله نه ده ، بيرته پاتې توب يې د پښتنو له لاسه دی . د دوی بيرته پاتې توب د پښتو بيرته پاتې توب شوی دی" (۱۵) نو پر پښتو او پښتنو باید زړه وسوځل سي . د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره باید ژبه قرباني نه سي . دغه اند ښېنې دي ، چې په ما يې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکو کې د نيو لوګيزمونو پر ٪ ۲۵ باندې ټينګار کيږي . زه تاسي ټولو درنو لوستونکو ته واک در کوم چې که مو هروخت د دغه فيصدي په عمل کې تطبيق وموندله ، زما دا کتاب په هماغه ورځ په اور کې وسوځئ چې نوريې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي او نور به د پښتو ژبې له بابته د اند ښنو ځای را ته پاته نه وي .

د کره ليکنې پښتو له نني بهېرڅخه داسي نخښې او نښانې ليدلې کېږي چې دا خوځښت په نهايت کې په يوې لهجې باندې د نورو دنفی کولو له پاره دئ . زه به ډېر خوښ سم چې که د پښتو يوه لهجه د ژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چې ټول پښتانه يې هم وليکي او هم يې وواېي . دا که زما لهجه وي ، که د بل ، که د هابل ، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېر يو دئ او باید په طبيعي تو ګه لکه په فارسي او نورو ژبو کې چې راغلی دئ ، عملي سي . نه دا وسنيو ژبنيو ماجرا جوييو له لارې .

(۱ ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳ مخونه د مقالات محمود طرزی د ۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله
(۲ ژبپالنه ـ ۷۵ مخ
(۳ (ويې پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه . نقل قول کټ مټ را نقل سو
(۴ (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲ مخ
(۵ (زيار ـ د پښتو ژبې دودې اړتيا او لارې چارې ـ ۹۷ مخ
(۶ (زيار ، پښتو پښتانه ۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ويي پوهنه ۱۲۱مخ
۸) ويي پوهنه ۴مخ
۹) وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ـ ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتو ژبې دودې لارې او چارې ـ ۹۹مخ
۱۱) ويي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ګڼه ـ ۱۰مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکي د دیارلس لیکي اصطلاح د قرآن عظیم له پاره کاریږي. په نورو سیمو کي به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئینهٔ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴مخ ـ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کي چي د نړیوالو پرمختیاوو او ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتو له اسیته دنوو لغاتو د جوړوني اړتیا منځ ته راسي او دې کار ته نیوګلوبیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چي دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چي " پر نورو تېرسوې او پردې اوس راغلي دینه" ددې پرڅنګ هره ژبه چي د خپل انکشاف په بهیر کي داسي ځای ته ورسېږي چي نور نوو رته دنیولوګیزمونو اړتیا محسوسه سي ،معنا یې داده چي دې ژبې دانکشاف نور پړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم دفرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کي واقع دي چي نورټول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نو دژبې د سره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کي که د معیاریت او کره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چي له حالاتو سره موافق شعار دئ ، نه به پرچا بدو لګېږي او نه به مخالفت ورسره وکړي. خو که د معیاریت هڅه د سیاسي سیالیو زېږنده وي ، دا نو دژبنۍ اړتیا له مخي نه بلکي د نورو انګېزو پربنا رامنځ ته سوی تلاښ دئ او هغه څوک چي نه غواړي په دغه انګېزو باندي خپله ژبه ولړي ، یا دغه سیاسي سیالۍ ورته د سیاست د مداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نو طبیعي ده چي لومړی خوله دې لوبې سره څوښې نه غورځوي او که ډېره درنه پرتمامه سوه نو بیا په مخالفت کي درېږي .

ماچي به د پښتو ژبې د کره توب له پاره د هڅو تاریخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نو د چاخبره شپږم حس به راته ویل چي په دې هلو ځلو کي ترژبنۍ اړتیا نور مسایل ډېر دخیل دي. ددې نورو مسایلو پر یوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي رډغېدلی یم. پوهاند زیارصاحب اوس پخپله یوه مرکه کي زما پر دغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چي زموږ نوي جوړوني له پارسي سره د سیالۍ اود هغې په تقلید راپیل سوي دي. دی وایي :" پارسي چي زموږ ورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظر کي نه نیسي ، که پارسیوان زموږ سره منفي سیالي کوي ، موږ ورسره رغنده سیالي کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسو به ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو د انيو که يوازي پرپښتو ده ؟«(۱) ماته د حيرانۍ ځای دا دئ چي استاد له ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنګه د غي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته يې لا توصيه هم کوي . د دغي سيالۍ د سالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي . څرنګه امکان لري چي پارسيوان دي د دوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بيا ورسره سالمه سيالي وکړي . دا سيالي له لويه سره پر منفي تمايلا تو راپيل سوې ده او يوه کرغېړنه لوبه ده چي د وخت غير ملي حکومتو پښتون او پارسيوان دواړه پکښې ښکېل کړي دي .

زما په فکر خوهره ژبه دانکشاف او پرمختګ په لار کي خپل موقعيتونه او خپلي درجې لري . د نورو ژبو په پرتله يې د انکشاف سرعت هم توپير لري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتو له بده مرغه اوس لا هم د خوشحال خان خټک خبره« بکره پرته ده» . د دغه واقعيت په ليدلو ، کتلو او منلو باندي بايد هيڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نيمګړتيا . دا روانباد نوميالي خبره« پښتو د ژبي په حيث نه ترچا پاته ده او نه ترچا زياته ده .»(۲) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته . د سيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترګټه تاوان ډېر پېښوي . دا سيالي هغه ناوړه دود و دستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلو تربرو سره د سيالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي . وايي« شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوه» . دا راز سيالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورازيات آماده دي او ډېر ژر په دغه راز د امونوکي لوېږي . د سړې سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله . بايد ځوانان د غه راز بازاري لوبو ته تشويق نه کړي

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړ کړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي د ضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله د تعليم او سياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند ، ايران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او درباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نيولوګيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي د علم، د سیاست ، د ادب او تجارت ژبه وه . د پارسي د پرمختګ دلایل باید د هغې په ویونکو کي ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا د پارسي ژبي خپل پوهان بیا په دې عقیده دي چي د دې ژبي د بریالیتوب یو علت دا دئ چي ده پروژبو لغات یې پخپل ځان کي هضم کړي دي او د ژبي دروازه یې د نورو ژبو پر مخ تړلې نه ده . اروا ښاد پوهاند دوکتور عبدالاحمد جاوید په دې برخه کي وایي چي په فارسي ژبه کي د دخیلو کلماتو د ښوونې له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم. میز پرتګالی کلمه ده (۳)، چاینک چینایي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . او په پای کي په ظریفه لهجه وایي "ما مي مانیم ونان خشک". مراد یې دا دئ چي یوازي (نان) فارسي کلمه ده نور یې ټولي دخیلي دي او له نورو ژبو څخه اخیستل سوي دي. (۴) اروا ښاد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونو کي راوړي چي څرنګه یې د نورو ژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته یې د افادې وسایل پر پمانه کړي دي.زموږ پوهان بیا تراوبو د مخه ګاولي کاږي اووایي ، موږ لغتونه څکه جوړوو ،چي "که سباد دهقان لمسی او کړوسی تعلیم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي". ته د بزګرزوی ته د تعلیم زمینه برابره کړه ، بیا د پښتو تعلیم زمینه ورته مساعده کړه ، ژبه یې خیر دئ سوچه دي نه وي ؟ د سبا د بزګر د زوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خوا توري کړل. موږیې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهر څه ګرانه ده ، هغه او س په کتاب کي نسي موندلای. د کتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي د زده کولو په شان ستونزي لري. طبیعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي او نورو) مصرفوي څکه په هغه ژبو یې هم اړتیا رفع کیږي او هم یې په زده کړه کي تر دغي نوي پښتو مشکلات لږ دي. له یو چا سره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وي ویل: ژبه متخصصینو ته پرېږده ، چي هغه یې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وویل: ماخو په هغو نامرادو باندي ډېري هدیرې ډکي لیدلي دي ،چي د متخصصو ډاکټرانو . په نسخو یې زني ورتړلي سوي وې. د متخصص سهوه د مرګي ګولۍ ده او بس

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ (۱)

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (میز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي يې (میزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ،دا مقاله په امید جریده کي نشر سوې وه. ما يې یادونه په یوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به يې په ضمیمه کي ولولئ. له تکراره يې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معیار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریتي دوې خواوي لري (authority) ژبپوهان وايي دژبني معیارتیاکلوله پاره اتاریتي . یوه یې دعلم اوصلاحیت خواده چي په ژبپوهانواړه لري او بله یې اجرائیوي اړخ دئ،چي په دولت یا اکاډمیکو ټولنواړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څېړي اودولت یانور اکاډمیک سازمانونه یې . دترویج له پاره قانونیت ورتسجیلوي

د پښتو په معیاریت کي ددې دواړوخواووخلا محسوس ده. د صلاحیت په برخه کي پوهاندزیارصاحب هیڅاته غاړه نه ده ایښې. نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني او اکاډیمۍ ته. اروا ښادالهام ورڅخه دوستانه ګیله کوي او لیکي چي" ... که څه هم زیارمورډ ترې په شمول د تاریخي ـ مقایسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي او ښايي چي رښتیا به وايي"(١). ګویا د معیارپه برخه کي یوازي ددوی خپل نظر معیاري دئ. او د اجرائیوي صلاحیت خلا خوپه دغو کلونو چي کي دا خوځښت راپیل سوی دئ ، په ټوله معنا بیخي محسوسه ده. خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغو تېرو د برشو کلونو کي خودخلقي او پرچمي دولتو په شمول (ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (٢

ددغه شان دوګانه خلاووپه موجودیت کي دیوه خوځښت قانونیت اواغېزمنتوب پخپله تر پوښتني لاندي راځي. اودهمدې عامل نتیجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاترلو پلویانوزیات نورونه . موندل

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتیاداخته کسان دخوځښت په پلویانو کي شمېرل کېږي اوبیادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی ګڼل کېږي ، یوه ذهني نتیجه ګیري ده چي د استناد پایه یې پرواقعیتونو ولاړه نه ده. حقیقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله یوه نوې ژبه یا لهجه دتکوین په حال کي ده.تاسي دالاندي ګډوډیوته ځیر سئ چي دیوه خوځښت تردبرش کلن فعالیت اوبري ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترر سېدو وروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره لیکني له بهیر سره په یوه یا بل دلیل ځان تړلی ګڼي .

پښتوا و پښتانه ته د الهام سریزه ـ پنځم مخ (۱)

زیار صاحب په هغه خصمانه چلند ډېر ښه خبر دئ چي زموږ سره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (۲) ریاست کي د دولتي مقاماتو له خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځینو لهجوکي سره ګډیږي او یو د بل پر ځای یې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په دغو لهجوکي (په پښتو لیکل) او (پر پښتو لیکل) نسي سره بېلیدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتو لیکل) معنا دلیکني ژبه پښتو ده او (پر پښتو لیکل) معنا دلیکني موضوع پښتو ده. د پوهاند زیارصاحب په عقیده "له کندهارې اوتاریخي ادبي پښتو پرته نور زیاتره ګړدودونه (په) او(پر) سره ګډوي" (۱)له تاریخي ادبي پښتو څخه یې مراد د کلاسیکو شاعرانو پښتو ده .حقیقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدود کي ددغودوو سربلونو استعمال دیوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هیڅکله هم نه وایي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورو لهجو کي عام دئ. (۲

پوهاند زیارصاحب په ویې پوهنه کي ددغو سربلونو دسم استعمال ټول موارد راوړي دي چي په یوه برخه کي زه دداسي یوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتور زیار صاحب د څېړني په تایید مي ددغو سربلونو سم استعمال د مورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه یـــم او هـــغه (پلانی پر کوم کال مړدئ) ،په دې برخه کي باید (په کوم کال کي مړدئ) کره شکل وي ځکه زما د څېړني له سره (on)او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له . ناسم(on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابردئ. په انګرېزي ژبه کي هم

اروابناد علامه رشاد(رح) په دې برخه کي د ګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي:" د(په) او (پر) ترمنځ توپیر سته. (پر) د استعلا توری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزیې کتاب کښېښود(۳) ، پرمایې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفیت او آلیت لپاره راځي(۴). مثلا په لښته یې وواهه. دلته (په) دآلیت دنده اجراکوي. په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفیت مانا ورکوي." اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پر کال) په برخه کي توضیحات څني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ:" ... که (کي) ور سره راسي باید (په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، یو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي یا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر(پر) ، (په) غوره ښکاري او دا ستعلا لپاره بیا تر (په) ، (پر) صحیح دی."

د(په) او (پر) دا ستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځینو لیکوالو دیوه غلط فارمول پیروي پیل کړه او هغه دا چي که په دغو سربلو نوپسي وروسته د(کي ، سره) کارېدئ ، باید (په) ولیکل سي او کنه نو(پر) سم دئ. د دې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په (آلي- ورسره ملګری کېږي. لکه (په لښته یې وواهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېر مثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وایي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو یې (پرلښته یې وواهه) ولیکي . د(په لښته یې وواهه) او (پرلښته یې وواهه) جملې د معناله مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپیر سره لري. (په لښته یې وواهه) معنا د وهلو وسیله یې (لښته) وه ، لرګی یا توره یا بل څه نه وه. (پرلښته یې وواهه) معنا د وهلو انګېزه یې لښته وه. ښایي وهلی یې په سوکانو ، په لغتو یا په لرګي . (وي خو جنجال یې پرلښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په ګټه اخیستنه باندي د خپل ځان لیکنه معیاري ګڼي او د نورو پر سمو مشورو غوږ نه نیسي. په نتیجه کي یې د معیار تر پردې لاندي یوه لویه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معیار محتسبانو هم غوږ ونه کانه اچولي دي. دې مثالو ته ځیرسئ چي له (ورځ مجلې ۶ کال ، ۳-۴ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي :

(ناسم-" د الله دلوی او عظیم ذات پر امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت ..." (۱مخ

.... سم - د الله دلوی او عظیم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت

(ناسم-" د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پر ورځ ...."(هماغه مخ

سم - د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ...."

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم ـ" پرپښتني درنښت ـ اداره" (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسم ـ" محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت پرلحاظ د سپېڅلي کرکتر ...." (۹مخ

..... سم ـ محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت په لحاظ د سپېڅلي کرکتر

(ناسم ـ" سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وویشتل شو" (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شو معنادا چي پرتوپ یې ودراوه او په توپک یا بل څه یې وویشت. یا بله معنا یې دا سي کېدای سي چي د توپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې د همدې شخړي له اسیته وویشت. خو په توپ وویشتل شو ، معنادا چي دوژني وسیله یې توپ و. د توپ مخي ته یې وتاړه او توپ ته اورورکړ.

(ـ ناسم" د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې ځان سره د چاپ پر هیلې ساتلي وه." (۱۱مخ

. ـ سم ـ د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې له ځان سره د چاپ په هیله ساتلي وه

(ـ ناسم ـ" ... د پخوا پر خبر ..." (۹۲ مخ

سم ـ .... د پخوا په خبر

(ناسم ـ" ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ،" (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذ صاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنادا چي تر استاذ زیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) و معنادا چي دوهم نوم) . یې استاذ و ، خلکو استاذ باله

(ناسم ـ" ... پر امر بالمعروف لاس پوري کړو ...." (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربالمعروف لاس پورې کړو

(ناسم ـ ٌ په ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی ٌ (تول افغان ويبپاڼه ـ ۳۱ ـ ۷ ـ ۲۰۰۲ ع

. سم ـ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغاشېرزي برید شوی معنا دا چې ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پرګل اغاشېرزي برید شوی معنا دا چې د برید هدف ګل اغاشېرزی و ، چي له منځه يې يوسي .

(ناسم ـ ٌ د ۱۳۶۶ لمريزکال پرکب مياشت .... ٌ (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال ۵۸ مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمريزکال د کب په مياشت کي .... ، يا د ۱۳۶۶ المريزکال په کب مياشت کي .... دلته مياشت د زمان ظرف دئ .

(ناسم ـ ٌ د خپل مطبوعاتي کارله پيله راپرد ېخوا .... ٌ (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پيل راپه د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمريزکال د تلي پر مياشت .... ٌ (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمريزکال د تلي په مياشت کي . دلته هم مياشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: ٌ که بو ميان پکې پرلړه کي (اقليت) واوړي ... ٌ (پښتو ، پښتانه ۲۳۱ مخ

سم: که بو ميان پکې په لړه کي (اقليت) باندي بدل شي . پرلړه کي

اوښتل معنا دا چي د بو ميانو شمېر ترلړه کي زياتيږي . اوښتل د زياتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ کي بيا دا تېروتنه سمه سوې ده .

(ناسم: ٌ ... د قلم پرژبه ترموږ را رسولي دي. ٌ (پښتو تاج التواريخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه ترموږ را رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحيح دئ (instrumental) د قلم ژبه دلته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: ٌ قضاوت پرلوستونکیو اړه لري ٌ (پورتنی اثر ـ هـ مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د(به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: ٌلس بار وړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس بار وړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل. غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) يې کره شکل دئ. ٌپر او خورولاړ وي ٌلا اعماليږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . يورازا ستعلايي حالت موجود دئ

(ناسم: ٌ... پرلاندنيو ژبو خبري کولای شم او ليکونه يې هم لوستلای شم ٌ(هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاندنيو ژبو خبري کولای شم او ليکونه يې هم لوستلای شم. پر ژبو خبري کولای سم يعني دنوموړو ژبو په باب معلومات ورکولای سم ، خو په ژبو خبري کولای سم معنادا چي نوموړي ژبي مي . زده دي

ناسم: ٌکه چېرته د افغانستان دوګړو پاچا دهغوی هم دين نه وي او په هغوی حکومت کوي....ٌ ((هماغه اثر ۳۲۹مخ

. سم: که چيرته د افغانستان دوګړو پاچا دهغوی هم نه وي او پرهغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) يعني دهغوی په واسطه حکومت کول او په دې صورت کي حکومت (معنادا افغانستان خلک. خو (پرهغوی حکومت کول) معنادا اميرله خوادا افغانستان . پر خلکو حکومت کيږي

ناسم: ٌ... دخوقند ښار ترنيولو وروسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او پر(سيم) ښاريې ونوماوه ...ٌ (هماغه اثر ۱۲۴مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خو قند ښار ترنيولو وروسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او په (سيم ښار) يې ونوماوه

د(په) او(پر) دا ټول ناسم استعمالونه له ناسمي لارښوونې څخه پېښ سوي دي. دليکونکي له پاره . فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ او دې خبري پر ناسمه لار روان کړی دئ

دا مثالونه دومره ډېر دي ،چي که ټول راوړم يو کتاب به ځني جوړسي. دا وراني ټول دمعيار په نامه ناکافي لارښوونو پېښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي وراني يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري وراني رامعلومي دي.هروخت مې چي اړتيا احساس کړې ده ، بې پردې مې بيان کړي دي اودخپلي لهجې زلميو ليکوالوته مې يې دسمولو سپارښتنه کړې ده. خودلته دا وراني ناسمو لارښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وايم معيار په فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بيا دا سي دنګلې هم لري. معيار بايد دښوونځي له تادا وه تدريس اوورو ښوول سي. دا ديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيا دافغانانو په دا اوسنۍ پاشلې ورځ کي چي دپښتو نشرات يې په سلو کي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي. دمعيار بېړۍ له اروپا څخه نسي پرلار برابرېدلای

. اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي

ويي پوهنه ـ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زما او دښاغلي استاد صميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يو وخت (۲) راغلې وه. اروا ښاد عبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټو کي و. ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصېږي. علت يې دا وچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونو ناسم استعمال عام وا وده خپله مورنۍ ژده کړې قاعده نه سوای . هېرولای

. مرکه چي دا استاد په ژبه کي تصرف کړی دئ او دا استاد خبري يې په خپل زعم معياري کړي دي(۳)

. په ګوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي دمرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختیځي اولویدیځي اوجنوب لویدیځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کي ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپیرونه سته. دې توپیروته پاملرنه نه کول اوترسریې تېرول یاپه یوه جرأتمندانه حکم سره کام تراړول اوهیسته غورځول دپښتوژبې په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښویه (دربیم چاپ)کي راغلي دي چي سویل ـ لویدیزه ګړدودي ډله ٌ د نورو (منځنیو ، سوېل ـ ختیزواوشمال ختیزو) ګړدودي ډلوپه وړاندي له تاریخي پلوه زیات رغاونیزلرغونوالی لري ٌ خوله دغي ارکاییکي ځانګړتیاووسره سره یې په کره لیکلارکي له پامه غورځولې ده (۱) دغه ځانګړتیاوي یې چي ببېله مثالوپه ډېره مختصره توګه هیسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه یې نیولي دي اوپرزیاته کړې یې ده چي که ٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتیاوي یومخیزه په پام کي ونیسو ٌ نودغه د پښتو پښویه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتیاوو یا ځانګړتیاووته یې ٌ بېقاعده ګۍ ٌ ویلي دي. اوس نوکه ځوک په دې برخه کي نظرځرګندوي خو د لایسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ویل سي چي ته د ویلو حق نه لرې. مګرکه لږځه دبیان آزادي موجوده وي نودیوچاپه ذهن کي هرومرودا پوښتنه پیدا کیږي چي د پښتودیوې ٌ ارتې بیرتې ګړدودي ډلې ٌ هغه ځانګړتیاوي چي په یوازي سردنوروتولو ګړدودونو په پرتله دیوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاریخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده ګیو) په نامه هیسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ دیووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښویه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودریم چاپ (۱۳۸۴ش) په سریزوکي دمحتویاتوله مخي خورازیات توپیرونه سته ، چي ځیني دغه توپیرونه دلوستونکي په ذهن کي یولړنوري پوښتني هم را پیدا کوي. دکندهاري ګړدودپه اصطلاح ٌ بې قاعده ګۍ ٌ چي ښاغلی مولف یې په آب وتاب بیانوي ، دلومړي چاپ په سریزه کي نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورګرزي چي آیا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغه ٌ بې قاعده ګۍ ٌ معلومي نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرو مرو معلومي وي. نو د نه یادو لو علت یې څه و ؟ ښایي دا به یې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورو لهجو پر بې قاعده ګیو باندي سترګي پټي کړي او یوازي کندهاری ګړدودلوستونکو ته د ٌ بېخرته بې قاعده ګیو ٌ در لوونکی وښیي. که دا ښایید نه رشتیاوي ، نو نن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو یادونه د مصلحت پر مقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زیاتو لهجو کي یوازي دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګی بیانول ، پخپله د ٌ سکه او ناسکه ٌ مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړیقین دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتو د نورو لهجو ګرامري بې نظمی هرو مرو څرګندي دي. پر هغو باندي غوږونه کاڼه اچول او دیوې مشخصي لهجې په مقابل کي دریځ نیول ، پخپل ذات کي مناسب کار څه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ .

دلومړي چاپ په سریزه کي ددغو یادوونو دنسته والي دوهم تعبیر دا سي هم کېدلای سي چي ښایي اوس به یې ٌتوبه له مېړنو خالي لیدلې وي ٌ. ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکي ستوري (علامه حبیبي ، استاد بینوا او علامه رشاد) او دغه راز ژبپوهني نورتول متخصصین ډاکټران دلحد بندیان سوي ول. ګویا د پوښتني او باز خواست ثوک نه و پاته. په دغه صورت کي زه نور څه نه سم ویلای ، یوازي به دومره قدر ووایم چي خدای دي دا ښایید نه نه رشتیا کوي .

دپښتو پښویه ددریم چاپ د سریزي په ۱۵مخ کي څرګنده سوې ده چي دلویدیځ ګړدود د ځانګړتیاوو د په پام کي نه نیولو حق یې د نومړي لهجې د ٌ پرتلیزلړه کیوالي ٌله امله ترلاسه کړی دئ.
دحیرانتیا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتوټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ریفرنډم ژبني مسایل حلول. اوس دی پخپله د اکثریت و اقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کي نه نیسي او ځانګړتیاوي یې له تاریخي قدامت سره سره ، چي دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګی) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړ تیاوي ټولي (بېقاعده ګی) وي ،نو ددې خبري خو معنا داده چي د پښتو ژبې ټول تاریخ پر بې قاعده ګیو ولاړ دئ. له لویه سره یې ګرامر بې قاعده دئ او س دوی معیاري ګرامر ورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آیا دا خبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتیاوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا بېلتون پاله فیصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کره لیکنې پښتو مخه نیسي او په د غه صراحت يې یادول خود جرأتمندۍ یوه نمونه کېدلای سي مګرد " مصلحت" پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وویل ،له عقله لیري ښکاري.باید ووایم چي د اقلیت او اکثریت خبره یوه بې بنیاده ادعا ده . د پښتو دلویدیځي لهجې ویونکي یوازي (کندهار ، هیلمند او سیستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي د کندهار ، هیلمند ، زابل ، ارزګان ، نیمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغیسو لایتونه،په شمالي کي د غوربند او شینوارو د ولسوالیو پښتانه، د پروان ولایت پښتانه (له ساپیو او داوودزیو پرته) ، د میمنې ، مزار، بلخ زیاتره پښتانه او د کوچیانو لوی اکثریت لږ وډېر ږغیږي (۱) او ما چي يې د واک فونډیشن د احصائیو له مخي یوه تقریبي اندازه معلومه کړه نو یوازي په افغانستان کي د دې لهجې ویونکي څه د پاسه درې میلیونو تنو ته رسیږي. که د ډیورنډ د ناولي کرښي ها خواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نو یې شمېر دوه چنده زیاتیږي. د دومره پراخ نفوس لهجه د پښتو ګرامر په یوه کتاب کي په پام کي نه نیول او په دې منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبې سره که د معیار تر . پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نو دي پښتنو ته خدای خیرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیا په خپل ټوپک یم

(د خوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتو پښویه ۱۴،۱۵مخونه ـ دریيم چاپ (۱)

پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امریکایي ژبپوه یو بشپړ کتاب کښلی دئ چي د نړۍ په ټولو (۲) مشهورو کتب خانو کي سته او اروا ښاد الهام په پښتو ژباړلی دئ. نه پنزل او نه الهام دا خبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده. دوی دواړه دژبې متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج ليکدودکي دغه ضميرونه په اوږده (ي) ليکل کيږي او په لويديځه لهجه کي په لنډه (ي). دلويديځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځيني کسان يې بېقاعده ګي بولي ! که په اوږده (ي) وليکل سي ، د معنابدلون پېښوي او چې= چي يې ، کې= کي يې ، مې =مي يې معنا ښندي. دکره ليکنۍ پښتولارويانو ددغي قاعدې شخړه په يـــوه (نې) ورشلولې ده اوو ايي چي دادکندهارګړدودئ ، موږ په معيارکي نه دئ نيولئ. داکاريې د هغه په اصطلاح پروسيجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزيارصاحب له خولې ، دلاسليک رنګ يې وچ سوی لانه و، بيا يوه لاسليک کوونکي ويل زه يې نه منم" زه دحبيبي صاحب او ده د پيروانولارپه رسميت نه پېژنم او بغاوت يې وکړ" (۲) مادا پرو سيجرليدلئ نه دئ خواوربدلي مي دي ، چي په

هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه.که دا خبره رشتياوي نو دکره ليکنۍ پښتولاروياٰن نيم قرآن مني،نيم نه مني. د پروسيجرهغه برخه چي ددوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني اونوري نه مني. په هرصورت دې پرېکړې له پښتودبواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د ديواني ادب څومثالونه تاسي ته دركړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتيا په . پام کي نيولې ده اوشعري وزن يې په ترلی دئ

: د((کې = که يې)) مثالونه

ــ دحنان له کلامه ۱

داګوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــړه ((حنان)) څه ويل مليح

(ديوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګې خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وایي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بیتو کې راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکې د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یوسېلاب زیاتیږي او میرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چې د سیلابو په تړلوکې دي یې ستونزي درلودې. ده د شعرپه سیلابوکې . خپله لهجوي ځانګړتیاپه پام کې نیولې ده

.د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

(د کابل چاپ دیوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمـــــایاره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که یې پاس

(دېوان ۲۸ مخ)

ددې ګلوتبرېده دچــــاپـــــــه یاددي

کې پرې ایښي پرځای نه وای نایبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دریو مثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر د سېلابو په تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لړېدی ، ځکه یې نود (که یې) په ښه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیواد مل دارو ابناد علامه رشاد باباتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولارښود استادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده

د ((چې = چي یې)) مثالونه

ـ د میرزا حنان له کلامه ۱

دفلک دباغوان لاس د پرېکېدودئ

پرجــــــهان چې دبېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وباد ته

چې لیدلئ ستاد مخ دخــط رقم دئ

(دېوان ، یوسل وځلورشپېتم مخ)

په دواړو بیتو کي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ.که یې د (چي یې) په ښه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي. په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــــــــادزړه آییني ځکه زنګارونیو

(دېوان۱۰۱ مخ)

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخي (چې) ولیکل سي ګویا دشاعرمراد به (چي . یې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري

دالیدلې یې غمزه ده ستاد سترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دېوان ۳۲ مخ)

په دې بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي یې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري.همدا سببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده یاء نه . کاږم

ـ دجمعه بارکزي له کلامه ۲

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېرو ایـــرولړلي ملنګان ولاړ

(دېوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زیان ددنیاپرېږدي

چي خالص وي پـــردیداربانديغرض

(دېوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بيتوکي (چې) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چې = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي. زه ددغي باريکۍ دنوري ځرګندتيا له پاره نورمثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مي يې)) مثالونه

وکتوتــه يې دسترګوحيرانېږم

چي مې کل هډونه کړه رېزه رېزه

(دحنان دېوان ۱۲۸ مخ)

دادبه څوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

(دحنان دېوان ۳۲ مخ)

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهډونوته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي. که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي.په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چي بې رحم يار ورباندي دکين تيغ وواهه اوترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سينه باندي پخپله دکين تېغ وهلی دئ اوبېرحمه ياريې دده ترڅغه کار وروسته تللی دئ. دغه سبب دئ ، چي زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم. خوپه مروج ليکدودکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یا ء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي
. وګورئ ، شاعر((مي) د (مي یې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګـــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال د ترکو

(دېوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډیزونو نور مثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه یې)) مثالونه

ـ د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبر د عشق په زیان یاست

نې خبر یاست پــــــه حاصل

(دېوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوند نه لـــــــــري ابد نه انتها

(دېوان ۳۹ مخ)

ـ د حنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه یې نوم بښه نه د خدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـــــه هسي استغنا خـــــــه په کارنه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دې خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چي دیار کـوڅې ته تئ نې کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالوکي (نې) د (نه يې) مخفف دئ او که يې لنډېزه بڼه ونه کښل سي ، دنیم بیتي په وزن کي یوه یوه هجا زیاتېږي .

د ((بې = به یې)) مثالونه

ـ د جمعه بارکزي په کلام کي ۱

چي بهار بې پـــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرویان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوا بې د دیدار کړې فراموشه

هم جنت هم یې زینت هم یې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

ـ د حنان بارکزي په کلام کي ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کــــــړم قربان د شکرلب

(دېوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د ستر ګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دېوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خود بې نه ټولېږي مړي ، خود بې ملک په وینو رنګ وي

د قــــــوي له جوغه غــــــاړه چي هرڅاده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړۍ ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده او د نــفی (بې) نه ده . په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده .

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناسـور حاصل مي یاس

(دحنان د ېوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو برخه لړخه اوږده سوه. پرهمدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)او نور په لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په دېوان کي ولولي. (۳

ما د مخه د اسي فکر کاوه چي د ا قاعده يو ازي په کندهاری لهجه کي سته خو د حميد مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسماني ميرخمن کړم

د اشــــــناد مـــــهر د اد

(د ېوان ـ ۸۵ مخ د ۱۳۲۲ ش چاپ ـ د هيواد مل په زيار)

(په حاشيه کې ورته کښلي دي: آسماني = آسمان يې (۴

يا:

ماته سره په وينو خــوله لبوه ليده شي

چې د ظلم په پيسه پيرودی پان خورې

(د ېوان ۳۴۳ مخ)

په لمنليک کې ورته کښلي دي: چې = چې يې

يا:

لا دې صافه آئينه او ســهٌ حميده ٌ

چې د اهسی و هرښکلی ته حيراني

(د ېوان ۳۸۲ مخ)

(دې بيت يې هم په حاشيه کي کښلي دي: حيراني = حيران يې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي اوږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکو ته روښانه سوې وي ، چي دا يوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چي څوک يې بس په دي خبره حل کړي چي" دا ګړدودي لانجه ده ..... دا موږ په لږکيو کي راوستې ده" او څو کرښي وروسته بيا وايو" دالوی پرابلم دی. دا عجيبه ده چي په اروپايي ژبو کي دغه کليتيکس (واړه کليمات) ټول بې اکسينټه دي او په کندهار کي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چي له نورو ګړدودو سره توپير لري." (۲)) چي لوی پرابلم يې ګڼئ نو بيا يې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پر کوئ ؟ ولي تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدا دئ چي" دا موږ په لږکيو کي راوستې ده". دا ټولي پوښتني مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي ـ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

دمثالو دا برخه ما په يوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله اميرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده. (۳)
. دا مقاله په کندهار مجله خلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ل کال کي چاپ سوې ده

دعبد الحميد مومند په کليات کي چي د ښاغلي محمد آصف صميم په زيار برابر سوی دئ (۴)
۱۳۸۳ل ، دا بيت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه يې ورته کښلې نه ده. د کابل د پښتو ټولني
. د۱۳۳۰ش چاپ ديوان او دحميد درو مرجان ـ د سيد انوارالحق جيلانی ترتيب ،دا غزل نه لري

دعبد الحميد مومند کليات او درومرجان کي دا بيت همداسي بې له توضيح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځينه جمعې

په تحميل سوې کره ليکنې پښتو کې د ښځينه جمع له پاره يې په تولو حالاتو کې اوږده(ې) په پای کې وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، ستړکې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، ميندې ، کړکيانې ، خروټې ، شينوارې اوربشې ...(۱) اودلويديځ کړدود ، چې د کندهارې کړدود په نامه هم يادېږي ، ځانګړتياوې يې د ٌبې قاعده ګيوٌ په حساب کې شمېرلې دي. زه به تاسې لوستونکوته ددې لهجې د ښځينه جمع قاعده بيان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسيک ادب کې هم درکړم .

په لويديځه لهجه کې هرغه ښځينه مفردنوم چې په پای کې يې زوره کی اوفشاريې پر لومړی ځپه وي ، دجمع په صورت کې يې پای ته(ي) ورلوېږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منه منې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه(تقلید) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې دڅېړلو په نیامت مي دحمید مومند او اشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل.

دحمید دېوان (۱۳۲۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې ده :

چي زغمم ستادرقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفردشکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نودجمع شکلونه په اوږده یې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي. په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لاسينه

يـــــــاره ســـــــتا د رقيبانو په کينه

. ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنګينه ، کمينه ، ارتينه) دي

په دغو ټولو قافيو کي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشار دي يې پر لومړۍ څپه وي او که فرضاً حميد مومند (غمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرويې په دې دوو غزلو کي راوړلي. د پښتو او پارسي په پخوانيو شاعرانو کي دا دود موجود و ، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلي او دا يې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله. په ۱۴۷ مخ کي هم د تيرو دوو غزلو په شان ورته قافيې راغلي دي. له دې مثالو څخه داسي ثابتيږي چي . دحميد په مومندی لهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په ديوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده. دده ديوان (د ۱۹۵۸ع چاپ- پيښور) په ۴۷۲ مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده :

ددنيا خــــــونه دباد په مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دا مسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، ښهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره ترلي دي. په دې قافيو کي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشار دي يې پر لومړۍ څپه وي. که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي يوه بله غزله هم سته چي د قافيې کلمات يې (ښهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، ښېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړې دي. دلومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي. دټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ .

د مقطعاتو په **۵۴۰** مخ کي هم د (زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

د رباعیاتو په **۵۲۴** مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلومیږي چي د اشرف خان هجري په ختېکه لهجه کي هم دلویدیځ ګړدود په شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، دلته به یې د جمع شکلونه په قافیه کي هرومرو مونډل سوي وای .

خو په اوسني معیار کي دغه قاعده د (بې قاعده ګیو) په کتار کي راوړل سوې او د "کتاب د پنډېدو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده . که د پښتو معیار ټاکونکو په دې برخه کي د بې قاعده اکثریت پرځای باقاعده اقلیت ؟ او کلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکر به یې ډېر معقول کار کړی وای (۲) . اوس چي یې دا کار نه دئ کړئ ، نو لږترلږه خو دي دهغه چا پر لیکنو د اعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل د اکثریت په معیار (هغه لا هم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او داسي ښکاري چي د دغه شان فیصلو ترشا دي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي. د ناژبنیو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هر راز بلاوبتر را غونډېدلای سي. د ژبي خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلاوبتر و رانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

(۲) د عددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتور زیار صاحب (دوې نجونې) لیکي، نه (دوه نجوني). خو نوریې بیانه پالي او د کره لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي. ښځه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه (دی

په اوسنۍ کره لیکنه کي د دې التباس په باب فکر نه دئ سوئ. مثلاً په دې جمله کي (دی زماورور دی) ، لومړی (دی) مفرد غایب ضمیر او دوهم (دی) فعل دئ خو دواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجو په وړاندي بنه نیت موجود وي ، نو دغه التباس له لویدیځ ګړدود څخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کي وینې (می بینی) او وینې (خون) یوشان لیکي ـ سرې (سرخ) او سرې (امبار) . یوشان لیکي ـ ورځې (می روی) ، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یو ډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱) ، دغه (دې) له بنځینه مفرد غایب ضمیر (دې

لرې) دلرل له مصدر څخه له (لرې)= دوریځو لرې سره التباس لري ، البته که دواړي په (ې) وکښل) . سي

. او داسي نور ډېر مثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځې لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي او دهمدې دلیل له مخي يې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زما په خیال پوخ دلیل نه دئ. دارنګه التباسونه په نورو لهجو کي هم سته خو هغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (یوډول خواړه) سره او دغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (د مرغلرو لاړ) سره . او نور ډېر التباسونه

. زه دا التباسونه د الفبې پر نیمګړتیا وراړوم . په نوروژبو کي هم دغه راز التباسونه سته

په پارسي کي برد (یووړ) له برد (یخ ، سوړ) سره ؛

شد (سو) له شد (دفشارنخښه) سره ؛

. در (دروازه) له در (مرغلري) سره

په شان) redفعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلا تلفظ سره (د (read)په انګرېزي کي د
. جوړېږي

پښتو پښویه ـ دریېیم چاپ ـ ۲۹۷ مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايې لابله

(ناسم ــ" اوهغه ټولي هيلي اوامیدونه ترښاورولاندي شول" (۱

. سم ــ اوهغه ټولي هيلي اوامیدونه ترخاورولاندي شول

(ناسم ــ" چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لرېدای شي" (۲

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونی مینې اندازه ترې له ورایه لګېدای شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم: په ټولوهغوولایتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (۳

.... سم: .... په ټولوهغوولایتونوکې چې سک لږکي (اقلیت) ژوندکوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول یوه ډېره بېخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د(اموخته) په (معنا استعمالیږي. (موږک په کندو روږد سوی دئ ، یعني دکندولاربې موندلې ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږدسوی دئ یعني خوواره یې غلا راخخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګرداچي اوس زموږدکورلارموندلې ده ، نوواېوچي زموږ په کورروږدسوی دئ. که (روږد) . دعادت له پاره استعمال کړویعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه

" دايې روږد و" (پښتوتاج التواریخ ۲۲۰ مخ) په هیڅ صورت سره داسې معنا نه ورکوي چي (دایې . عادت و). له بلي خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه باید پښتونه سي

" زماروږد دا و" په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

. من این بود). داټوله بېخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپیدا سوې ده

. پل) او (قدم) یوله بله توپیرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"دا کړېدی دا امپراتور د تره د زوی له کیږدی نه د برش پله (قدمه) ... لرې د رول شوې وې." (هماغه اثر ۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یا خټه کې دانسان یا حیوان د پښې اېښولو له امله جوړې سوي نخښې ته وایي چې) اوږدوالی د پښې په اندازه پوري اړه لري او ښایي دانسان پل د ۲۵ ـ ۳۰ سانتي مترو په شاوخوا کي وي. خو، له (قدم) څخه مراد (ګام) دئ چې اوږدوالی یې دیوه متر په شا و خوا کي اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کي یې مراد ګام دئ یعني دا کړېدی د امپراتور له کړېدی څخه د برش متره لیري وه. که یې د برش پله وبولو، نو دا فاصله باید د دو مترو په شاوخوا کي وي. ماته دا خبره بیا هم عجیبه ښکاري چې آخر د (ګام) کلمه باید ولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیا سره یو بل کتاب لیکل را څخه غواړي.

بینوا ویبپاڼه ـ ۱۲جولای ۲۰۰۷ (۱)

ټول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته د استاد صمیم سریزه ـ ۱۱ زمری ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۷، د میرویس جلالزي رپوټ د بابا نانک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دليکني معيارلارويان د اسي فکرکوي چي ليکنه په فيصله باندي سميږي. که د کاغذ پرمخ څه وليکل سول نو ګويا معيارهم تطبيق سو. پوهاند زيارصاحب وايي" �. موږ په ننګرهارکي د استونزه درلوده چي موږ، مونږاو �. موږ دومره وکړه چي ليکدود مووږ رسم کړ. اوس ننګرهاري (ليکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ." (۱

خود همدې مجلې په ۱۷مخ کي د استاد يوه اروابناد شاګرد ، چي استاد يې دروزني خبره لاهم کوي ، په يوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه درې واړه

. استعمال کړی دئ

!" موږه دې وينو ما ښو

خو موږ دې وينو ببړی

زمونږميلي ، پرهديروتېولبدل"

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشکل نه لرم. د شاعرشعر مي خوښ دئ او د پښتو شعرپه وياړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم او نه په زړه کي کومه خيره. نه له نومورې لهجې سره دښمني لرم او نه بې احترامي. له يادوني څخه مي مراد دادئ چي يوازې مود کاغذ پرمخ په فيصلو خان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات که په فرمانو باندي منځ ته . راتللای نو به زموږ هيوا د اوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هيوا دوکي شمېرل کېدلای

تردې يادونو وروسته نو بايد پوښتنه وسي چي: آيا د معياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلا مجله ۴کال ۳ګڼه ۵۰مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبې معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک اودیودوودروکتابوپه تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپتې سردئ ، پتې وروسته سورور دئ. بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لاربنووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولومطبوعاتواومیډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باتېه ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مودُ ګډي مي باریږي ، زوی مي راملاکړهُ فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځینې جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلیناالی البلاغ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دا یو منفي بهېردئ ، چي زه ېبرېږم خدای مه کړه تادا ویې پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري او هغه دپښتوپه مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول اوپه هغه پوري اړوند تلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره ګڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبترا وله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اومیډیا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهېر له امله د پرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راديوکي دوياندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، د ډېر ښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې د تاریخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه (د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و .(١

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي ګویا دوی لیکنۍ پښتویوه کول غواړي خوپه عمل کي یې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پیل کړې ده .

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنوته د ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیرونه نیوله سي ، لابه یې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اند ېښني وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) د ګوربت مجلې له خبریال سره د مرکې په ترڅ د مرکه چې د دې پوښتنې چې ٌ د سیمه ییزي لهجې د کارولو په اړه موخه نظر دی لکه ځینې لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، دا چې په ګڼ شمېر ځایونو کې ټکر منځته راولي، لکه (وسول) چې اوربدونکی یې کیدای شي (سوځېدا) وانګېري ، ببننه غوړام تا سې هم دهمدې لارې پیروي کوئ ٌ په جواب کې داسي ویلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراږ پروي. ددې مانا داسي نه ده چې وسول. ددې صحیح تلفظ خو وسوځل دی. نو په هغه شکل دي یې راولي بیا به له دې التباس څخه خلاص وي (۲).
اما مسئله داده چې دلته تاریخي سلسلې باید سړی په نظر کي ونیسي. کوم وخت چې فیصلې سره کیږي ، هغه وخت پر دې مفصل بحث په کار دی. نو د لهجاتو قطعي ترک یا بیخي ترک دا په هیڅ ژبه کي نه سته... دا مسایل په ګرده دنیا کي سته. د دنیا په ګرده ژبو کي سته. بحث دي ورباندي وسي اودې ته په کر که کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی. (وسول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشي) ثوک لیکي ، ودې لیکي او (وسي) لیکي ودې لیکي. ولي دا باعث د اختلاف نه ګرځي. موږ تا سي دغه اوس فارسی چې وینو دې فارسی کي ثومره تفاوتونه سته په لیکنه کي سته او یوازي فارسي نه ده په نورو ژبو کي هم همدغه اختلافات . (موجود دي (۳). نو دغو ته دومره په اهمیت کتل زما په فکر لږ څه تنګ نظر ښیي ٌ (۴)

کله چې د نوري نړۍ په راږ یو ګانو کي د پښتو پروګرامونه د سیاسي انګېزو په ټونګ د دغه منفي بهیر تراغېزو تلې پیل سول ، نو ځینو پښتنو ته په خپله هغه ژبه باندي دویاندی او کارموند لوزمینه برابره سوه ، چې د مورله غېږي یې زده کړې وه. خو په هماغو پر د ښو موسسو کي هم کله کله د دغه . منفي برداشت پلویان د خپلو پښتنوورونو د کار او زیار مخه نیسي

(۱) پروین فیضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقایق بیان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ـ ۳ کال ـ ۲ ګڼه ـ ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ كره ليكني التباسونه ما(هوتک) دهمدې كتاب په (۱۱۲ مخ) كي راوړي دي ، دمعيار (۲)
. محتسبين بيا په هغه كي ری نه وهي

. دا اختلافات دهمدې كتاب په (۲۹ـ۳۱ مخونو) كي ولولئ (۳)

. وګ: ګوربت مجله لومړی كال ۲ ګڼه ـ ۲۵ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره ليکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دنه تطبيق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکستونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځينونورو ژبوهم. اروابناد علامه رشاد وايي" عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري ګڼې هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اما په پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ دي يا دهغه ليکدوددي موږومنو �" (۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعياري ژبې ديوه تاداو په توګه ستررول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادرويزه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيرورکړه سوی دئ(۲).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلای نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لاروا خلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندڅخه سيوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو. داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبو په پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزيارداخبره دکاڼي کرښه ده چي ويلي يې دي" دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ويونکي ټولني پايله ده . ددې جرړه بايد په اړوند ټولنيزبشپړتيايي بهيرکي وپلټو اوهغه داچې ديولړتاريخي ــ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکې(۳)ځنډ بدلې پاتې اويوه برخه يې چې ځمکواکي (فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پېنه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي او په ټوليزډول تري لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ټولنیز پړاو وروسته دي .... (۴) دې او دې ته ورته نورو عواملو نه یو ازې دا چې پښتانه یې له خپلو ګاونډیو څخه "یو ټولنیز پړاو" وروسته پاته کړي دي ، بلکي د هغوی د ژبنیو ګړدودو تر منځ اړیکي یې هم سره لیرې ساتل سوي دي. د پښتو د بېلا بېلو لهجو ویونکي ان تر دا نژدو کلونو پوري لا هم یو د بل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې. د یوې پښتو د منځ ته راتګ له پاره د هغې د ویونکو تر منځ یو والي او نژدېکت ته اړتیا سته. هر کله چي د غه ارمان تر سره سي بیا به د ژبي د یو کېدلو له پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېر کار وکولای سي. د ژبي د ویونکو تر منځ نژدېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي. د ټولنیزاو اقتصادي ژوند په یوه مشخصه مرحله کي د غه راز نژدېکت ممکن کېدلای سي. د غه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ او د ژبي د معیاریت خبره یې د د غه راز یوه نظام په سته والي کي ممکنه او .(عملي ګڼلې ده چي تر ډېره ځایه یې خبره د منلو وړ هم ده (۵

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ، پښتانه درې څلورلسیزي وړاندي یو د بل په لهجو ډېر لږ پوهېدل. اوس دا ستونزه لږ څه مخ پر حلېدو روانه ده. زما خپله د پوهنتون تجربه د یوه عیني واقعیت په توګه داده چي د پښتو ژبي د ویونکو تر منځ د لهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته. موږ چي د پوهنتون په لیلیه کي د لو مړي ځل له پاره د پښتو د بېلا بېلو لهجو له ویونکو سره د یو ځای کېدو زمینه وموندله، هلته په د غه واقعیت باندي ډېر ښه پوه سوو. هورې به موږ ته یو د بل پر ټوکو خندا نه راتله. که موږ کندهاریانو به پخپلو منځو کي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مو یو بل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللي و او پوښتنه به یې کول: دا تاسي پر څه خاندئ ؟ د غه راز موږ یو وخت د ورد ګو د ټوکو دا ورېدلو پرو خت له هم دا سي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لا د پښتنو محصلینو ترمنځ د لهجو په پوهېدنه کي مشکلات موجود ول. دا ستونزي اوس ورو ورو د حلېدو پر لور رواني دي خو مزله ته لا ډېر موړ ونه پاته دي. نو ګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجو څخه د یوې معیاري .لهجي د را وتلو له پاره لازم دي ، لا تر اوسه پوري نسته

د نړۍ د نورو ژبو تجربو را ښوولې ده او لکه تاسي چي د انګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،د معیاري ژبي تر ټاکلو وړاندي باید د هغې د لهجو ټول لغات حتی المقدور را غونډ سي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوکي داکارخولاڅه کوي ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي. که د پښتود ټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهنې داطلس برابرولو پروخت (۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وي ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروانښاد ډاکټرالهام لاهم خبرنه و. اروانښاد الهام په دغه کال لیکلي دي:"... دکابل پوهنتون دژبو او ادبیاتو د پوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یو ټیم جوړشو ،چي اول وروزل شي او بیا د ژبو په ثبتولولګیاشي. په دې ډله کي زیار، اخګر او پاڅوال هم برخه لرله. دې ډلي ... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه مواد ثبت کړل. په آخرکي دغه مواد یونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین او بیا خپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده."(۲) داروانښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاند زیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ. ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپاڅوال خولادغه مواد کافي هم نه دي بللي. ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي:"... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویو دژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ـ هغه دپوښتنو کتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبو داطلس پروژه دیونسکوله خوا څخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه. ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده."(۷) ماله اروانښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیارصاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګته اخلي (۸) په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچاته دسویس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو دجوړښتو شکلونه به يې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولا تراوسه په structures) کړوغاړوولاړپاته دئ. که څوک دا ادعاکوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر . يوې شاعرانه غټبازۍ په ها خوا بل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه داده چي ديوې پښتو اويوه ليکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي يې مخالفين پيداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته. خامخاځيني عيني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي. ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دارازاستدلال ترعلمي تاداوزيات پرسياسي بنسټ ولاړدئ. دپښتوديوه واحدليکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلويه لارايله کړئ ،حتی په نوي پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپريوه لارروان نه دي اودمعياري ليکنۍ ژبي پرټاکلوباندي په يوه خوله نه دي.ښاغلی زيارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وايي چي دوی يوپروسيجرد مرحوم حبيبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودين په ګډون لاسليک کړ خوخادم صاحب" بيامخالف شو او ويې ويل چي زه دحبيبي صاحب اودده دپيروانولارپه رسميت نه پېژنم اوبغاوت يې وکړ..." (۹)حقيقت داد ئ چي زمونږ دمشرانواستادانو علامه رشاد ، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطايي ،رفيع ،ډاکټرپالوال ، اونورو ليکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي مونږته دمعيارپه نامه راښوول کيږي ، له مځکي تراسمانه توپيرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم يوله بله سره فرق لري. داپوهان چي مايې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خواخوږي اوپرپښتومين کسان وه اودي. زماخپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنيز، اقتصادي ، قبيلوي او سياسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادګي کي دي. هغه رازآمادګي چي مايې د نورو ژبوپه برخه کي يادونه وکړه. له دې بنيادي عامل سره چي نورواړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بيا د ريشاصاحب په اصطلاح" خبره ببخي غرکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي دباسوادوخلګود فيصدۍ په پام نيولو سره لاهم د ستنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ۱۴ـ ۱۵ ميلادي پېړۍ څخه راپيل سوي وې ، ايله د ۱۹ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي د نسبي بریالیتوب او عمومیت مرحلې ته ورسېدې. خو د پښتنو د عمومي بېسوادۍ په سته والي او د بې ثباتو حکومتو ، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کي څرنګه ادعا کولای سو ، . چي د پښتو له پاره د معیار انفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ

په کوچنیو او اړخکي عواملو کي یو عامل پخپله د دغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړو کي پروت دئ ، پخپله په پوهاند صاحب زیار کي پروت دئ، چي د دغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیار صاحب د خپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی د یوې سالمي مشورې د منلو له پاره لاهم تیار نه دئ. دی خپل ځان ته ټاکلي اصول او خپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري او لیکي" زیار... په ډېرو برخو کي په خورا زیات باور او ټینګار غوڅ حکمونه کوي او ښايي کومه ورځ دی پخپله هم یو ځل بیا پرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیار صاحب په دې برخه کي دوستانه انتقاد ته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه د دوی دغه عادت د دوی پر سیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم. زیار صاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رانښکېل سوی و ، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پاروونکو جملو او عبارتو کارول ، له طبقاتي دښمن سره د نه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیار له دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټي کړې نه دي او تل یې په زغرده بیان کړي دي. دا د دوی د سیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خو له بده مرغه یې د دوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. د دغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د ټولو نړیوالو نورمونو پر خلاف ، د سیاسي مخالف له پاره د" ځنځیري سپي" لقب ورکول رواځه ، چي د ستاینې وړ کار دئ. دوکتور زیار د خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. د دوی له یوه جوړ سوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین) سره دودپال وبلل او له دودپالو سره یې شعار" وړاندي د نوي دورانسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکو د" مرتجعینو او رجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاند صاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده ، د دغو مخالفو (دانشمندانو په باب ډېر زیاتی کړی دئ چي وايي: "کاروان به تیرېږي او سپي به غپېږي" (۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوي پښتو !خو ځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي د ثور انقلاب په ارزښتونو کي وګڼل سو . دا هغه وخت دئ چي پر هیواد باندي د کمونیستي او سویټیستي استبداد ډاروونکي څپې مسلطي وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې. دا مخالفت که د سرپه زیان تمام سوی نه وای نو لږترلږه خوله وظیفې څخه د برطرفۍ او له بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بیه هرومرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهاند ډاکټر الهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په "ذهني کارګرانو" کي وشمېره (۱۳) چي زما یقین دئ پخپله د الهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه. د ژبي د معیاري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غیر ګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل. د غه وخت له بده مرغه د هیواد علمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه. اروا ښاد حبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخیستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعد ته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او دې کاردونه ځورولی و ، چي ډېر کلونه یې له خپل نامه سره "متقاعد پوهاند" کيښ. اروا ښاد روهي که څه هم د هیواد خپلو اکۍ ته ګوا ښونو سخت ځوراوه ،خونه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي. د پوهنتون غیر ګوندي استادانو هسې شپه سبا کوله. د ژبپوهني پرډګر یوازي پوهاند زیارپاته و او له هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول او له هغو څخه په استفادې سره یې د معیار کورنګي ته پونده ورکړه.دا حرکت یوازي او یوازي پرفردي اراده ولاړ حرکت و او د هغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ور سره لیکلی . او نالیکلی مخالفت څرګند کړی دئ

خو د انقلاب ځواک د چامخ نه کاته او نتیجه دا سوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندي دا نا بللی مېلمه وتپل سو. دا چي اوس د هغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي او د پخوانیو ژبپوهانو نومونه اخیستل کېږي ، دا روا ښاد الفت او نورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراکاني دي چي مفتري به یې خدای ته ور وړي.دا افتراګاني هغو هڅوته ورته دي لکه د پټي خزانې مخالفینو ، چي د علامه حبیبي ، استاد کامل او نورو مشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وې. زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلویان وه ، نوبېا ولي همدا ژبه نه لیکله. ددغوپوهانو اوژبپوهانو دلیکنی ژبې په : خوندخوښ مړېږي نه. تاسي داځوعبارتونه وګورئ

اروانښادبینوا په هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه یې په ورځنیو خبرواتروکي کاروي. : تاسي دده دالاندي متن ولولئ

"دپخوانو پښتنو دعامي طبقي اوغریبانو خوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلو سینوکي وساتله اوتردې وخته یې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پیدا سوه اودخپلي ژبې ادب یې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبو له ادبه سره تقریباً ځنګ پرځنګ ودراوه. که څه هم دوی شاهان نه وه، مګربیا یې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولو دپاره رازراز(پټي خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس یې کله دسلیمان ماکوله کیږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلرو ډکه ده پېښیږي ...." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري . لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښیږي یې

داروانښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرتر نو که داولس پښتوده اوټول : پښتانه چي یې ولولي ، هرومروبه ژبې پر ټکوي. دایوه نمونه به یې ولولو

"دانسان په وجودکښې دوه شیه ډیرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي. له دماغ نه . علم اوفلسفه پیداشوه اوله زړه نه شعر او ادب

اروپایان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي. صبر،رحم، کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی. عشق اومینه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتوظهوراوتجلیاتوکوه طوروایلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه (نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي". (۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي د روند او متین شخصیت و ، لیکنه یې هم درنه او په عین درنښت کي بیا (که یې د معیار محتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ویې لولو:

"په نړۍ کي دریابونه ډېر دي او په هغو کي د کښتیو څه کمی نسته. زه چي ګورم په دغو کښتیو کي د پښتنو کښتۍ یوه خښمېدلي تندباد پسي اخیستې ده او په ډېره تیزي سره یې د نابودۍ دګرداو لورته پوري وهي. زموږ د دریاب داوبو پرمخ نوري کښتۍ هم لیدلي کیږي خو هغه دي توپاني بلا نه دي پسي اخیستي. زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کښتۍ کي دا مقناطسیت څنګه پروت دی چي زموږ د دریاب له هري غاړي څخه هر توپان چي پیدا سي وخپلي خواته راکشوي. زما په خیال کېدای سي توپانونه د پښتنو پر بلا وهلي کښتۍ مین وي او له هره یې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتیا رادانګي .

آ د پښتنو خواخوږو ! بلا موو اخلم لیخي راو غږئ او پایڅي رابډوهئ، یوه ډله د بدبختۍ د مقناطیس په لټه کي سئ که موومو ند د دریاب تل ته یې ارتاوکړئ چي بیا د نړۍ مخ ونه ویني ، بله ډله د کښتۍ (هغه بادبانونه وشکوئ چي د توپان بلا پرمینه ده . (۱۲

اروانباد کاندیدا اکادمیسن سرمحقق محمدصدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي. تاسي د ده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکرو کړئ چي څومره روان دي:" میتود په اصل کي د ۰میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کي طرزالعمل (دیوې چارې د سرته رسولو طریقې) ته ویل کېږي. په عربي ـ دري ـ پښتو ژبو کي د میتود په ځای د اسلوب، طریقې،روش، دود کلمې هم استعمالېږي. میتودو لو جی د میتود پوهنې معنی لري. میتودولوجي د فلسفې یوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هر ځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي." (۱۷). د ژبي رواني یې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلوېدلې نه ده. د افادې له پاره یې د خیل غیر پښتو لغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توګه په . بیان کړی دئ او هم یې د ژبي خوند په زیات کړی دئ

اروانباد پوهاند حبیب الله تږی هم د مطلب ادا ینه د لغاتو ترسوچه توب نه قربانوي. دی لیکي:"کوم څېړونکي او مولفین چي وایي ترکي خلجیان د زابلستان په ځایي خلکو کي منحل شوي او په نهایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځیانو بدل شوي دي هغوی په حقیقت کې د اخبره تصدیقوي چې لږ ترلږه د دوهمې او دریمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځایي او سېدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وایي چې ترکو خلجیانو خپله ژبه بایلوده او د زابلستان د ځایي او سېدونکو ژبه یې زده کړه . که ترکو خلجیانو د زابلستان د ځایي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځیانو ژبه تر اوسه پښتو وي او غلځیان او خلجیان هم سره یو شی وي ، نو د خلجیانو د مهاجرت په وخت کې به د زابلستان د ځایي او سېدونکو ژبه هرو مرو پښتو وه . که نه وي نو نه باید خلجیانو پښتو زده کړې وي او نه (باید د غلځیانو ژبه پښتو وي.″(۱۸.

د اروا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام ژبه هم د دخیلو لغاتو پر مخ خلاصه ده : ″په همدې ترڅ کې د انستیتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته د ډېرکسان د عصري ژبپوهنې د زده کړې لپاره بهرنیو هیوادو ته لېږل شوي وو او ولېږل شول ، چې په هغوکې عبد الاحد یاري ، نور احمد شاکر ، حبیب الله تږي او ما پخپله په امریکا کې ، عبد الحکیم هلالي ، لودین ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې ، اخک په هندوستان کې او زیار په یورپ کې د ژبپوهنیزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې . .

د اخلک په هیواد کې د ژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدریس ، تحقیق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم یې کم یا زیات علمي خدمتونه وکړل . د تږي او زما توجه او تمرکز به زیاتره پر عمومي تشریحي ژبپوهنه باندي وا و تدریس موکاوه ....″ (۱۹) په دې لنډ مثال کې تاسي وینئ چې . اروا ښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بیان کړئ دئ

د (تحقیق ، تدریس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه یې پیریان پر سترګو نه دي راغلي . ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخیلو لغتونو ادې او باباچې د هرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل . ، د هغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالو لو یې ځوک نه ګناهکار کېږي .

د استاد شپون نثر خوبیا په بل لا یزار کشش لري . زه پکښې ورک وم چې کومه برخه یې انتخاب کړم ، : اخرمي د (ګټیالي) له اول مخ څخه او له برخه را وا خیسته

″ د اد کا پرشی لانه وراغلی او هرشی هماغسې و چې پلرونو راپرېښی وو . غم ښادۍ تولي آشناوې هسې نه وچې د نیا ګل وګلزار وه خو موږ ورسره روږدي وو ، قادر او حاجی زرداد لا هم خپل سودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مۍ تللې دړه يې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو د پاليزنه ختکي غلاکول ؛ کوډګرې او فالبينې لاهم خورجينې په شاکور په کور ګرځېدې ؛ د کلو ملايان لاهم د کونډو او هلکانو سره پر توک ښکلې ګيرکېدل. خو هر څه پر خپل ځای وو او که چا شکايت درلود نو د خپلې تنډې او تقدير نه ور پېښه شوې وه ....״

پوهاند زيار صاحب چې د خپلې جوړې کړې ژبې پر خلاف ليکنه وکړي نو د هر چا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نزدې او کره وي لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه را اخيستې دئ :

״استاد حبيبي د دغه لرغوني فرهنګيالي هيواد د يوه پياوړي پوهاند ، ليکوال ، څېړونکي او مؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنو او پلټنو ته وربښلی او څنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېرو پټو خزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی. د غوريانو ، سوريانو ،لوديانو ، لويکانو ، د سوات او کونړد اميرانو او داسي نورو افغاني او بيا پښتنو واکمنانو او سوبمنانو برسېرونه او پېژندنه يې د دغو خبرو ځلاندي بيلګې او ساري بلل کيږي.״(۲۰) خو چې د کره ژبې ليوالتيا ور ولاړه سي ، نو بيا ځوانانو ته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بيلګه :

״په پښتو کې کړاوون هم له پښو بيزچار او هم له رغاونيز پلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) او شو (شدن) هيڅکله په هندي کې نه وو ،بلکې يوازې (هو) او (تها) پکې کارول کېږي. همدا رنګه په پښتو کې مخکړونه ياکړوال مختاړی (فعلي پيشوند) د ودلري او په هندي کې يې څرک نه لګي. په پښتو کې اوسترمهال له وسمهال کړسره د (به) وييکي په ملتيا جوړېږي ، حال دا چې په هندي کې اوسترمهال له يوه ستاينو ميزروستاړي چې له آره يې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی د ستاينوم په څېرنرينه او ښځينه ، يوګړي او ډېرګړی لري او اوړون مومي.״ يا״... موخه دا چې پښتو د پارسۍ په پرتله د اوستا او زړې پارسۍ ترمينځه يو منځوال اکر يادريځ لري او د نوماوړون له پلوه په يوه زيات لرغونې پړاو کې ټيکاو مومي ؛ هر ګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزيات ونجون موندلی دی.״ (۲۱) نو چې له يوې خوا موضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلې خوا يې ژبه د غسې نابلده وي ، دلوستونکي اريان دي نو خدای مل سي ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تیرو مثالو څخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي د پښتنو ټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي موږ ته د معیاري په نامه را ښوول کیږي .

لکه وړاندي چي مي وویل ،دژبي د معیاري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ما ته په لومړي سرکي دا سي ښکاریدله چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چا خبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني وئ ٌ خو وروسته مي پښتو ژبي ته د دې حرکت په تاوانو سرخلاص سوا و د پوهانو اند ښښني را ته معقولي ثابتي سوې .

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوام ٌ څخه کارو اخیستل سو ، دغه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له ځوګوتو په شمار محدودو او معدودو منلو لیکوالو پرته نور د خالي ذهنو پښتو مینو زلمیانو پراوږو بار سو او په پر مخ بېولو کي یې له هر راز ما کیا ولیستي لارو چارو څخه کارو اخیستل سوا و اخیستل کېږي. د دغو زلمیانو معصومو مغزو ته د معیار محک دا سي تلقین سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــه (شو ، شي ، ....) وکښل ، ګویا معیاري پښتو یې ولیکله . څرنګه چي په دغه اوسني د چا خبره کره پښتو کي شین سالاري وا کمنه ده ، ځکه یې نو د معیار په نامه منلې ده او نور یې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زما یقین دئ چي همدا زلمي له دغي نوي را ټو کېدونکي پښتو سره د ان د پاسه مشکلات لري خو پر خوله یې نه راوړي .

د مسئلې یو بل خوا شینونکی اړخ دا دئ ، چي پښتانه د نزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي د یوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تر دوو بېلا بېلو اقتصادي او ټولنیزو نظامو نو لاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت د کړښي د دواړو خواو و پښتنو په فرهنګي او کلتوري او ژبنۍ برخه کي تو پیرونه ایجاد کړي او له بده مرغه په ځینو برخو کي یې توپیرونه ژور کېږي . د دې عیني واقعیت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . د ې بېلا بېلو نظامو د دواړو خواو و پښتنو ته د ژبنیو او فرهنګي فعالیتو یو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي. دا روانباد د نومیالي دا خبره خو را ژوره ریښه لري چي ویلي یې و ه ٌ هغه آزادي چي جعفرا خګزی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په بلوچستان کي د نظامي جنرال د کلکي دیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نو میالي یې په ټوله ژوندکي ، حتی د معتبرۍ په حالت کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې.ٌ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي اوژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښي په یوه خوا کي د پارسي ژبي دربار واکمنۍ او په بله کي د پنجابۍ

حاکمیت پښتو ژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کي دیوې دوهمي او دریمي ژبي درجې ته راټیټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کي دیوې معیاري لیکلاري او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندي د بشپړ توافق په لاره کي خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي.د کرښي د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کي د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستیاوو د مېز . د سر په فیصلو باندي کړې ده او طبیعي ده چي اغېزه یې نه ده ښندلې

خبري به سره راغونډي کړم او خاتمه یې به په دې عبارت بشپړه کړم: یوه ژبه چي نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړ ولري اونه د ملت په سطحه کي د سواد پیاوړې سابقه ولري او ترهمدا اوسه نن ورځي پوري یې لا د الفبې د بشپړتابه هڅي ته اړتیا په اولیتو کي راځي نو پر هغې باندي د نوروژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول یې له خپلو ویونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پرته بل څه وي. زه نه پوهېږم چي د معیاریت په مینه کي ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلو کي ولي ړانده دي ، چي د دوی په دغه نوې ژبه باندي د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . اولیسانسه ورونه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

د دغه رازلا سو هنو بنه پر بمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټر پالوال په نوي کتابٌ معیاري پښتوٌ کي (۲) . لوستلای سئ

مرادیې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. هـ (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې ـ ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. اروابناد الهام هم دغه شان وړاندیز کړی و چي یادونه یې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي ـ دویم ، دریم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ـ ۲۵۹ مخ ـ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ـ څلورم کال ـ دریمه ګڼه ـ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي باید د عقاید و د تفتیش په معناونه ګڼلي سي. زه د هر انسان عقیدې او افکار و ته .(۱۰)
. د زړه له کومي درناوی لرم

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي کتاب ته د پوهاند داکتر محمد رحیم الهام یادونه ـ پنځم مخ (۱۱)
.

زیار ـ د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ـ ۱۵۵ مخ (۱۲)

پښتو پښتو یه ـ سریزه (۱۳)

پښتو روزنه ـ ۳۹ مخ (۱۴)

لیکوالي ـ ۷۸ مخ (۱۵)

د علامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه (۱۶)

وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ـ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

د پښتو او پښتانه کتاب ته سریزه ـ دریم مخ (۱۹)

وګ: نو مورکي مورخین ته د پوهاند زیار صاحب سریزه ـ دریم مخ ـ ۱۳۵۹ ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ـ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي ـ ۱۲۷ مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. درنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټې کتابګۍ کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهېر کي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو ورتیا لري.زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مګردا خبره هم ترلمرراته ثرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي او نه زه په یکړسرددغه اعتیاد مخه نیولای سم. ددې سرکښه بهېر لاري ته راوستل ډله ییزکار او مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي.... له دې لیکني څخه زما مراد راتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د میني په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغي میني په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به درڅخه رخصت واخلم .

ــ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه د یو څو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ.
همدا چي موجوړکړي دي ، درته بس دي. پربږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي.
. دراتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ،که نفرین کېدل ، همدا جوړسوي ورته کفایت کوي

ــ که د نوو علمي او تخنیکي لغتو له پاره د لغت جوړوني اشتهاد رولاړه سوه،ترجوړولو وروسته یې سمدلاسه د ټول افغان ، بینوا او نوروویب پاڼو له لاري د نظر اخیستلو له پاره وړاندي کړئ.
ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیواد کي ممکن وای خو بیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمایه سته نه زمینه. دا سې لوبه روانه ده ، چې که یې خدای مه کړه همدا سې دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پیک(پکه) مه وهئ. دا بهیر خپل طبیعي جریان ته پرېږدئ. که یو وخت د ختیځي لهجې په شان ، چې (سو) یې تر تاریخي اوژبنیو عواملو لاندې په (شو) بدل کړ او لویدیځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خو تربنو به لا ښه سې او کنه ، په دې باندې نه د پښتو کورورانېږي نه د پښتنو. ختیځې لهجې دغه (سین) په فرمان جاري کولو سره په (شین) نه دئ بدل کړئ. اوس هم له هماغه تاریخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معیاري لیکنې لارویان د (شین) له کاروني سره دزړه مینه لري ، نو دې پرهمدې مسئله دې ډېر ټینګار نه کوي ځکه هر څومره چې پرهمدې موضوع ټینګار کېږي ، هغومره د (سین) عمر اوږدېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شین) خپل قوت په دغه تاریخي ازموینت کې په طبیعي ډول ثابت کړ،دلویدیځي لهجې هرویونکی به یې د(مورنس پارسي وایي) په مصداق په ویلو او لیکلو باندې فخروکړي. او که دا نه وي نو په زور کلې نه ودانېږي .

ــ د پښتنو پر باسواد کولو باندې دې باید زور واچول سي. پښتو لیکنه دې ورزده سي. د هرې لهجې پښتو چې وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربیرته یوې پښتو ته رسیږي .

ــ د ېږیو ېږیو د خیلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندې مه خپل وخت ضایع کوئ مه انرژي. دغه وخت د پښتو یو بل کتاب لیکلو ته وروباسئ .

پښتو او پښتانه د خیلو لغتونه دې خوار کړي. د خوارۍ عوامل یې نور دي ، چې ماورته په متن کي څو واره مکرري اشاري کړي دي .

ــ پښتون د مدنیت په ګېنه سمبال کړئ چې پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا آس ته کیزه (قیضه) مه وراچوئ .

ــ د نشراتو دېې شمېره تعدد مخه ونیسئ. لږ خپروني ډېري حمایه کړئ ، ویې ولولئ او بل ته یې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ په پښتو ژبه دهري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ويې ليکئ او خپاره يې کړئ .

ــ د معيار په پلمه لغتونه مه وژنئ. پرېږدئ چي پښتو ديوه مفهوم له پاره شل لغته ولري.
د ټولو د کارولو هڅه وکړئ .

ــ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ. دې واقعيت ته ځير سئ ، چي لهجه په پښتنو کي لا تراوسه هم
د تقدس درجه لري. له مقدساتو سره بېباکي د کورپايې نړوي. د لهجو مرګ وژوند هم طبيعي جريان
ته پرېږدئ. ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ .

ــ دهري لهجې ويونکي چي ياست ، د خپلي لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره يې کړئ.
دا کار همدا اوس شروع کړئ. له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوى
(زېرى به وي.(١

زه له خپلي پلرنۍ مبني څخه په فرسخو ليري پروت يم. له زلميو کندهاريو څېړونکو څخه هيله (١)
کوم چي د خپلي لهجې لغتونه راغونډ کړي. که ماته د مرستي اړتيا احساس سي ، زه ملاتړلى
ولاړيم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو يې وکاږم که پرپښتو

ضميمه

په دې برخه کي زه خپلي هغه ليکني راوړم چي په بېلابېلو وختو کي مې د کره ليکني اونيولوګيزمونو په باب خپرې کړې دي. په دې ډول غواړم وښيم ، چي په دې

هکله زما څخه نوي نه دي اوله ډېره وخته مې خپل نظريات او په ځينو

برخو کي اند پښني له لوستونکو سره شريکي کړې دي.په دې ليکنو

کي به لوستونکي ځای ځای پرمکررو خبرو باندي ، چي

. د کتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو یې وکاږم که پرپښتو

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو، چي په دې تیاره شرایطو کي یې راته په خپله ژبه او پر خپله ژبه د څه لیکلو زمینه برابره کړې ده. په دې لړکي مي د استاد ډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چي د ډېوې مجلې د دریم کال په لسمه ګڼه کي یې د امریکا د غږ په نامه خپره سوې ده. د پښتو نشراتو په باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرځېدلې او د لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یو خود چا خبره "الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مي په ځان کي دوني بیبچ هم نه لیدئ چي د دغه راز عمومي جریان په غبرګېدي ورسم. اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم. واردواره به یې له (په) او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بېځایه کارولو ځیني بېخوندۍ، یا باید ووایم تېروتني پېښي کړې دي. په اوسنیو زیاتره نشراتو کي د دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي، نه استعمالېږي او ځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي (پر) د (په) پر ځای په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کي د یو راز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

"په پښتو یې ولیکم" جملې معنا داده، چي د لیکني ژبه مي پښتو ده، د مفاهمې وسیله مي پښتو ده، پارسي یا انګرېزي یا کومه بله ژبه نه ده او "پر پښتو یې ولیکم" معنا داده، چي لیکنه د پښتو ژبې په باب ده، یا یې پر ګرامر، یا یې پر تاریخ او ادب یا پر نورو اړخونو ږغېږم. زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر) د (په) پر ځای راوړی وي. د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مي یادونه وکړه، یوه جمله داسي ده"... د مغازو او لویو ځایونو ښیښې ماتول، د ماشومانو او ښځو تښتول، په هغو تېرې کول او بیا یې وژل..."

دلته "په هغو تېرې کول" هغه راز معنا نه ورکوي، چي د لیکوونکي مراد ده. د لیکوونکي مراد دا دئ چي له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کي داسي ډلې جوړې سي، چي د مغازو او لویو ځایونو ښیښې ماتوي، ماشومان او ښځي تښتوي او ښځو ته بیا بدنامي وراړوي، بې عفته کوي یې. چي دغه راز مطلب باید "پر هغو تېرې کول" وي، نه "په هغو تېرې کول". د "په هغو تېرې کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د بېعفتۍ له پاره كار اخيستل كېږي. يا لكه . مور چي ووايو ٌ په ښځويې غلاوي وكړې ٌ ، يعني دا غله د جنس له مخي ښځې وې

د (پر) دغه راز بېځايه كارول په هيوادكي د ننه هم رواج سوي و . كال مې دقيق نه دئ په ياد ، چي كوم و ، په پوهنتون كي په يوه علمي سيمناركي ښاغلي زلمي هيوادمل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پرغاړه راواچول. پخپله استاد سيمنارته تشريف نه و راوړى. مضمون د رحمان بابا د مړيني د نېټې په باب نوې څېړنه وه او عنوان يې و ٌ رحمان بابا په كوم كال مړدئ ؟ٌ . له دې عنوان څخه ٌ رحمان پركوم كال مړدئ ؟ٌ جوړ سوى و . د استاد مقصد خو دا و ، چي د رحمان بابا د مړيني سنه وښيي چي كومه يوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري كه ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لاسوهلو وروسته د جملې معنا داسي اوښتې وه چي ګويا د ليكوال مطلب دا دئ چي رحمان بابا په څوكلنۍ كي مړسوى دئ. ٌ پركوم كال مړ ٌ همدغه مفهوم افاده كوي. په دا سبا چي مي استادته د سيمناربيان كاوه او په ضمن كي مي د څېړني د عنوان يادونه ورته وكړه ، په خندا يې راته وويله چي ٌ معياري كړى يې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ، چي له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و . ٌ پر كوم كال مړ ٌ تركيب مي په ډېره مجله كي هم يو وار په ستركه سوى دئ چي په ناسم ډول يې كاركړى و . ماته ديوې پېښې د وخت د ښوولو له پاره د (پر) كارول هله غوره ايسي ، چي وغواړو پركال سربېره يې د مياشتي ورځ هم وښيو . د مثال په توګه :

زه په يوزر ودرې سوه شپږويشتم هجري شمسي كال د دلوې پر شپاړسمه زېږېدلى يم. دلته چي د مياشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) كارول پرځاى كار دئ. يا روسانو په يوزر ودرې سوه اته پنځوسم كال د جدي پر شپږمه پر افغانستان يرغل وكړ. د (پر)نور موارد به هم راوړم. پلانى يې په توپك وواژه او هابل يې پر توپك وواژه. په لومړي مثال كي د وژلو وسيله توپك دئ. په چاړه يا سوټي يې نه دئ وژلى او په دوهم مثال كي مطلب دا دئ چي توپك ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپك يې څني اخيستى ، ده نه وركاوه ، ځويې مړكړى او توپك يې څني واخيست. ګويا پر توپك . (يې سرو خوړ. دا دوه مورده بايد سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د ځلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه. دهمدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي د راغلي لیک تر عنوان لاندي پوهاند زیارصاحب زما پر پورتنۍ مقاله تبصره کړې ده. لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړي ـــ تلفظي بېخوندۍ

دډېوې په تېرو دوو ګڼوکي د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندي خبري سوي دي. په دې باب زماسره یوه خاطره سته چي خپله لیکنه به په همدې پیل کړم. زه چي په کابل کي وم ، دباختراژانس په پښتوڅانګه کي مي څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه. ددفترغړي ټول دپښتوژبې خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبې شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کي د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چي رشتیاسي ، په ترجمه کي یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چي ده ترجمه کوله ، زموږ دیوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلي و ځکه چي د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره. موږ ټولوپه ژباړه کي یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچي دمطالبوپه ترجمه کي مو "میرزایي" هم په پام کي نیوله. هڅه موکوله چي اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو. دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چي که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته ووایو "چیزی که دخط بود". استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه. یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو. ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندي کړه اوبل یوه بل څه. یوه خولاپه ټوکـــــوکي (پټۍ)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال یې راووړ، چي ډېرموپر وخندل. دمقاماتوله څپېړي څخه د خلاصون په خاطـــربايد د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندي زیاته سوې وای. کنه نوسمه خبره خوداوه چي یوازي مو (غزه)لیکلې وای. په پای کي داسي سوه ،چي که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي لیکله اونوروبه تړانګه اووزماپه خیال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دابه بیاترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر دمشرپه غیاب کي مایابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس موندہ نوبه یا تړانګه تبربدله یابه تراډه. په داسي حال کي چي(تراډه) او (تړانګه) دواړه له یوې جغرافیایي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل. په پای کي لکه چي (تړانګي) میدان یووړ اویووخت مي له بي بي سي څخه هم واوریدله. مشکل داو ، چي له پوهاندزیارصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چي هر وخت به پر موږ را گرزېدی او گټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنو نه يوه تاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي او نه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتو څانگې يو راز پښتو ليکله اوور ځپانو بيا پر خپل سر ډنگوله او بل راز ژبه يې ليکله . په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او د اولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معياري ژبه وای دا ځکه چي ډېرو خلکو اورېدله . د کابل راډيو وينده ويو به بيا د نويو کلمو په تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د ځونا سمو تلفظونو په باب به څو کرښې وروسته ورغبږم . په نړۍ کي د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځای ډېره کره او فهم ته نژدې ژبه وي مگر زموږ د اژانس د ترجمې په څانگه کي ، چي غړي يې ټول زما ډېر صميمي دوستان او پرېښتني کلتورمين خلک وو ، د دفتر له مشراو يو دوو تنو پرته چي د پښتو ژبې په ليکنه او ژباړه کي يې سابقه درلوده ، نور ټول زما په گډون غير فني خلک وو او يو ازي د ماموريت د تغيرو تبديل په لړ کي يا د يوې گولې مړۍ پيدا کولو په خاطر تر اژانسه را رسېدلي وو . همدا علت و ، چي د مطبوعاتو په ژبه کي ښخوندي ليدل کېدله او د خلکوله ژبې څخه ورو ورو پردی کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پارسي ډېره پردمخه ده . او سنۍ ليکلې پارسي . خو داولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري

د تلفظي بدلون په برخه کي به زه يو څو کلمې د نمونې په توگه راوړم چي اولس يې يو راز او کابلي . سوو پښتنو او دهغو په تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي

دنده ــ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلو نو را هيسي لار موندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پر دوهمه څپه راوړي . د کراچي په ښار کي مي له پښتو نخوا څخه دراغلو پښتنوله خولې هم د دغي کلمې تلفظ کټ مټ د لويديځي لهجې د تلفظ په شکل اورېدلی دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشار پر وروستۍ څپه راوړی دئ . خو د کابل راډيو دوينده ويو په پيروی يې ځيني کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ــ دا ورډې ضد) پر وزن يې تلفظ کوي چي زما په خيال سمبده غواړي . دغه راز:

اغېزه ، خواله ، وړانگه ــ دا کلمې گرده پر وروستۍ څپه فشار لري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پر وروستۍ څپه فشار ورکړی دئ . په رواج سوي تلفظ کي يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خپې ته فشار ورکول کېږي چي ماته د کندهاریانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي. ځکه (خواله)که دلومړۍ خپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ځنګ ته)معناورکوي. ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) یعني ځنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسیک ادب کي د خبرني امکانات نسته خو د(. هربنده خپله يې کرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترګوسوی دئ

البته داخبره باید وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي باید بدلون ونه مومي. لکه دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي. خوکه دتلفظ اوښتني التباس . پېښاوه ، هلته نوبیاکلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه(خواله)کي وړاندي کړ

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(ټورنټو ـ کاناډا(۱

دالنډه لیکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه (۱) . له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره لیکنه باندي د نیولوجیزم سیوری

د ژبي کره کول یوه اکاډمیکه اړتیا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ویونکو دا اړتیا حس کړې او ور سره سم یې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه یوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ایستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهیر کې د یوې ژبې وینګ (تلفظ) لوستنګ او لیکل درې سره په پام کې نیول کیږي. تر کومه ځایه چې ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معیاري ژبه وي او د هغې له مخې وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هیوادونو کې میډیا پښتو ژبې کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چې دې بهیر ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهیسې ډېر پام اړول سوئ دئ. نیولوجیزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني یوه برخه ده. دا چې موږ ته د پښتو نیولوجیزم ځرکونه د امیر کروړه رانیولي تر حمزه شینواري پوري رانښول کیږي، معنا یې دا نه ده چې په دغه اوږده واټن کې د ژبي د معیاري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې. د امیر شېر علي خان، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان په وختونو کې چې د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معیاري کېدني عنصر پکښې کورټ نه لیدل کیږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معیاري کېدني اړتیا محسوسه کړې وه. دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅې وې چې موږ یې د احسان بشیږ منونکي یو. که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبې ته ځیر سئ، و به وینئ چې د عربي ژبي په پېښو یې پخپله ژبه کې یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېښو سره کوترم کړي دي. پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو) یې بلله. زما مطلب کورټ دا نه دئ چې خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلي ځلي د اوسنیو د لاري مشال وې او چا خبره سعي یې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چې د پښتو د کره کېدني هڅې ډېر زوړ تاریخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کې چې چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چې ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کې ټینګار کوي. په داسي حال کې چې موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزې لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونو عمومي توب ټول پښتانه خوا خوږي څورول. د ملايي پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم .

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم څرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پيلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او څرګندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي. د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خوا خوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصدلاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سياست ميدان چي ځوک پکښې ماته خوري او ځوک پکښې بريالی کيږي. که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره ځوک وګوري اوو يې څېړي زما په خيال ګټه به يې ډېره وي. نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړۍ ده. نوري کړۍ يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ايستل او د غه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماتيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکيني تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو څخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير وږغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (١) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو. اروانباد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي:"....ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د. پاره ښه دی او ده پکښي هو دغه ګټه لیدلې ده"

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم. داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یوازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا. د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي. نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږ هر څه پوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو. خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابونه هم اړتیا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دویمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د ګردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غیر منظم ګردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه یې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پدیږونو ( ) د ګردانونو غټې غټې مجموعې په ځانګړې توګه په غټ تیراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي. په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښن سوئ. زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعې دې هم چاپ سي او په هغو کي دې د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغې درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېدا ست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي .

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهیر ته ګورم لارویان يې له نیولوجیزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کي یو څه عیني ستونزي سته. د مثال په توګه په ارکاییکو لغتو پسي د زړو متنو لټول یا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېریدو په درشل کي دي او یوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کېږي. ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه کي ډېري خواری ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه را ښیي خو ځوک يې لږ مراعتوي. علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګني کره لیکنه يې وکړه. دا بهیر که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښني وړ اړخونه هم لري چي یادونه يې زه یوازي او یوازي په دې نیامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزي

پښتو الفبې (ابېڅې) لا تر اسه پر دې نه ده بریالۍ سوې چې د ژبې ټولې ږغېزې ځانګړتیاوې دې وښولای سي، د خج له پاره خو هڅه و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼې له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر ښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مې وزن ورته (لړګی) وټاکه، بیا به مي پر وزن وو ایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي : خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم

په سوات کي دي دوه څیزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

. ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اوربدلي ده، علت یې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اوربدو خو د دې ځلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اوربدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اند ېښني وړ خبره ده. (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) یعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) یاني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بیا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي یو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب په سپارښتونو کي بیان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري یې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نیول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسایل و مومو � سمدلاسه که له فونومیک الفبې یا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټایپیست له خوا نا سمه لیکنه ده. لکه (ښېلنګونه وترڼګونه) چي یو ځای د (ښېلنګ او ترڼګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وینګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فیصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عیار کړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړیو ټولګیو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کیښې، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای یې له (کي) سره هم په لیکلو او هم ویلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلۍ فیصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم. د (یاګانو) یو راز لا هم د (نیولوجیزم) په (Neologism) کارولو بیا بل غم پېښ کړئ دئ. له اورېدې یا سره میني خو ښه واړاوه! په اوږده یا سره د نیولوجیزم وینګ که یوه انګرېز ته واورول سي، نو به یا په پوه نه سي، یا به له خندا ورته شین وي. د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو Suffix او Prefix دنده ده خو اوس زه پکښې یو راز انحصاریت وینم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته یې څوک زړه نه ښه کوي. (پروفیسر ګل جنان ظریف ورته مخنیاېي او وروستیاېي ټاکلي دي). د کره لیکونکو په لیکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي. د مثال په توګه (ښېلنګ د یوه تاړي... په زیاتونه یا پیوندونه له یوه ساده ویي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصیح و خوندور ښکاري. د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بیا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وانبه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وانبه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده. ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای. زه د (وانبه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وانبه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزې) او (شونډې) د پاسه دي. (وانبه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالو ته ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې او به زه در څېړومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

++

ــ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ــ پر خره سپور خر ځیني ورک

ــ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره یم ناګاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر او یجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ــ ښځي په ښراوو کي وایي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه په څرګنده سوې وي چي (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي. څکه نو (وابنه پر (خوله) معنا (وابنه د خولې د پاسه) او (وابنه په خوله) یعني (وابنه په خوله کي نیولي .

دا چي ویل کېږي ٌله (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي ٌ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ. تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس یې په ورځنیو خبرو کي کاروي :

. ــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي. یعني ډېر غریب دئ

. ــ پلانی ډېر خوا کرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي

. ــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم

. ــ هلکه ! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چي توپک ډک دئ

: یا دا لنډۍ هم واورئ

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

. په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ

ٌطالبان غواړي پر ټولو قومونو (لړکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ(ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کېږي، نه (پر قومونو). که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لړکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بېځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ. آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آیا راتلونکي په دا سي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي. زه دا کار د لوی استاد علامه حبیبي خبرهٌ پر پښتو خوارکی باندي ظلمٌ بولم .

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدی خو کوږت په پام کي نه نیول کیږي. مېړه هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته دا سي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکښښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي. پر دخیلو لغاتو چي پېړی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي دا سي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خیال نه سي وربا ندي. پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي یوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په تر منځ راښکیل یو. له یوي خوا مو Extremism مانا تعبیر نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي. د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي. (مېړه یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته ووېل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هیڅا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په دا غه نامه بولي. د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته. ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ . تاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (وړسترګي) ثقیل لغت کارېږي

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په مورډ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. مورډته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اینبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به (یې نو ګوره چي څه وي ؟(۲

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

ټورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې دلیکلو پروخت ژوندی و (۱)

دا لیکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (۲) وروستي ګڼه کي ښاغلي آصف صمیم د هغې او ښاغلي شپون د لیکني په جواب کي یوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي د نیولوجیزم پر اړتیا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبیخي ډېري وې ، مګرزما داند ښنو جواب ځکه نه و ، چي زه خود نیولوجیزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه یم. نیولوجیزم خودنوو علمي ، ساینسي ، تخنیکي ، سیاسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي د ځورلسو پېړیو اوږده عمرلرونکو لغتو له پاره. ددې لیکني جواب ماوکیښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. د خپرېدو په باب یې پوره ډاډه نه . یم. دغه جوابیه مقاله به د همدې ضمیمې په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکواوارکاییکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

د پښتوژبي اوبلي هري ژبي لغوي زېرمه د ځلوروچینوله لاري شتمنه کېدلای سي. یوه یې دمتروکواوارکاییکولغتونو بیرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نوري دري یې له لهجوڅخه رااخیستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنویولغتونوجوړونه ده. متروک لغتونه یووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنیومحاوروکي کارېدل. دې پوښتني ته چي ولي دزماني په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ویلای سي. زه یې نه صلاحیت لرم اونه لایسنس. خودومره پوهېږم چي ځیني لغتونه دخپل ژوند په اوږدوکي له عمومي ژبي څخه لهجوته رامحدودسي اوبیاپه ټاکلي جغرافیایي ساحه کي دکورنیوترڅوکاته پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقیب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چي دانوزماپه فکردیوه لغت (ویي) مړینه بایدوبولو. دارکاییکواومتروکولغتونوبیاژوندي کول یوه ژبنۍ دنده ده چي ځیني پوهان یې په مینه اومسئولیت سره پالي. علامه رشاد(رح) یوله دغو پوهانوڅخه و ، چي دزړولغتونوراژوندي کول . او بیرته رواجول یې د پښتوژبي دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټینګه یې پاله

اروابناداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقریظ ډوله یادونه کي ، چي د پښتوټولني درئیس په توګه یې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي یې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چي داکاریې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بیاهم داسي کښلي دي:" ... ښاغلی رشاد په پښتولیکلوکښې دغسې لغاتوته زیات مایل دی اودپخوانوپه شان ځینې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، داکاردځینو مړو یا نیم ژواندولغاتودژوندی کولودپاره ښه دی اوده پکښې همدغه ګټه لیدلې ده. زه داکتاب (یودروند اثرګڼم اوخپل ملګری ته ددغه بریالیتوب تبریک وایم." (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چي د متروکو لغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيو خبرواترو او ليکنو کي کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو وروسته مري. زما د خپل ژوند تجربې را ښوولې ده يو زيات شمېر لغتونه ، چي ما څو کاله وړاندي په ليکنو کي لوستل ، اوس يې ان د خپلو ښارو الو او لهجه والو په ليکنو کي لږ وينم او ببر بېرم چي که دا بهېر . همدا سي روان وي ، يو وخت به د دغو لغتو د پاتاله پاره لاسونه پورته سي

زما د مشاهدې له مخي مور په تېرو دوو درولسيزو کي (بډای) او (مور) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) مو په (بريد) له منځه يوور ، (ايلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هيواد)نبستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) مو په(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) مو په (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) مو په (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او (مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کړنه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود (پر) په فتوامسخه کړ او لالګيايو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېر پسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي د خپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نو يو زلميو ته دا سي ښوول کېږي لکه دا چي يو ازني او معياري لغتونه وي او دا نور غير معياري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواند ښنه مي دا نورو لغتود مړيني په باب زياته ده

دلغتونو مرګ وژوند يوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي او له مرګه وژغورل سي دژبي غنا ورزياتوي ، د مطالبو دافادې وسايل غښتلي کوي او پراخوي يې او د کلام رنګيني ورډېروي. کاظم خان شيدا که (رنګين الفاظ) د (شعرد پيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خيال د(نثر) د ناوي ښکلا هم ورزياتولای سي او د دغه راز ښکلا د جلوو تماشه هغه وخت کولای سو ، چي دژبي د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب راځخه اليش نه سي. ماته چي يو وخت پخپل وطن کي دژوند کولو نېکمرغي ميسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په يوه څانګه کي کارکاوه. هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول. دژباړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جریان کي که به د(اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد)له رنګارنګو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، یوازي اویوازي موپه(څرګنده کړه) یا کله کله(زیاته کړه) ترجمه کاوه. که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وویل ، ښکاره کړل) عبارت راوړ ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحیح کېدی به.ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونو پردغه رازایستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم. غوسه به په دې راتله چي دمعیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه. داخواري یې اوس ور په پېڅه کوو . د ډېروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تیږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل. اوس د معیاریت په هڅه یوازي (تیږه یا ډبره) کاروو ، دانور تول له استعماله ورو ورولوېږي. ګویا په بدویت کي مودیوه مفهوم له پاره اووه اته واریانته درلودل خونن په یوویشتمه پېړۍ کي د متنوعو رنګارنګو لغتونو په پوچي کولو نوکان باسو .

علامه استادمرحوم له دخیلولغتونو سره دومره زیاته دښمني نه درلوده. متروک لغتونه یې زیاتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي یې ددخیلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله. کوم هدف چي استاد مرحوم په خبرنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای. زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی یم. ماد ښتنوقومونوداتنیکي جوړښت په باب یوه څېړنه کړې وه. دهغې په باب په یوه کتاب کي یادونه هم سوې وه. ماغوښتل چي پخپله یوه بله لیکنه کي خپل استدلال ته دپیاوړتیاله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسیته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تایید سوې ده که رد سوې !
علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعرېې بیا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسیله ګرزولې وه. دوی به زماپه فکرداحقیقت په پام کي نیولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نیا) پسي څراغ وپلته رااخیستل دژبي د متخصصینو مشغولا بایدوي. یولغت چي په یوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړې وي ، بایدد خپلي ژبي مال یې وبلل سي اودافادې په عملیه کي یې په کارولو باندي څوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېر خوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوښې د پښتو ژبي او پښتنو له پاره ستړو یاړ بولم. د ښاغلي استاد صمیم دا خبره دزړه له کومي منم چي وایي نیرنګ عشق ٌ زموږ منلي شاعر عبد الحمید مومند په ډېره خوږه او روانه پښتو مثنوي په خورا لوړا دبي قوت ژباړلي ده ٌ (۲) خو پر ځنګ سمدلاسه دا خبره ذهن ته راسي چي آیا دغه ویاړ به د رنګارنګو د خیلو لغتونو له کارولو پرته زموږ پښتنو په نصیب سوی وای ؟ او په یوه محدوده و محصوره ژبه به دغه رازښهکار نړیوال اثر دي ژبه د ورالوته د ورانديکېدو جوګه سوی وای. زه خو وایم . هیڅکله نه

استاد مرحوم به تل ترنویو جوړونو دزړو لغتونو ژوندي کولو ته ترجیح ورکوله. دی د نویو جوړونو په اړتیا پوه و او داکارېې د نني نړۍ د علمي پرمختګونو او ورسره یې د نویو ساینسي او سیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلو د بهېرد چټکتیا له خاطره یو ژبنی ضرورت ګاڼه او په دې لار کي یې اخیستل سوي ګامونه په کلکه ثارل. زما په یاد دي یو وخت یې په تیلفوني خبرو کي راته د(چارواکي) نوي جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستایله. خو پخپله یې د لغت جوړونو په برخه کي عملي برخه نه اخیستله. مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي یې تر بل هر چا هم علمي صلاحیت درلود او هم کفایت. نو دا کار یې ولي نه کاوه؟ ځکه یې نه کاوه چي استاد مرحوم د ژبنۍ ژېړمي ایښي وو او په Preiorities د بې ایولوله پاره پخپل علمي و ادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغو کي له لهجو څخه د لغتونو اخیستل او بابول او د متروکو لغاتو د وهم وار رواجول د دوی د . مثمر کار په سرکي راغلي وو

زما په فکر علامه استاد (رح) دا بل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي د نړۍ د ژبو د پرمختیا پړاوونه د هري ژبي پخپل ځانګړي علمي و ادبي و تاریخي دریځ پوري تړلي دي. ځیني ژبي د پرمختیا په داسي یوه پړاو کي وي چي د لیکدود یو والي او تجانس ته یې تر هر څه وړاندي باید چاره وسنجول سي خو ځیني بیا تر دې پړاو قرنونه وړاندي تیري سوي دي. زه خو وایم که یو څوک د خپلي ژبي . دلیکدود پر توحید باندي کار ته اړتیا احساس کړي ، ځان او خپله ژبه باید ورته سپکه و نه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زیاتره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي یو او په نتیجه کي موادبي وژبنیو غتهازیو ته لاس اچولی دئ. د نړۍ له ډېرو پرمختللیو اوبډایو ژبو سره مود سیالۍ او برابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي. په داسي حال کي چي دژبو پرمختیا او سمبالتیا دهغې دویونکوله پرمختګ او سمبالښت سره سیده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربو څخه ګټه اخیستل یو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه باید دخپلي ژبي دواقعي حالت په پام کي نیولو سره تطبیق سي. داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي. داقانون دټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که یو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري او واکمنان یې له نورو دولتو سره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کي سي ، زما په فکر به یې هم ځان خطا ایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله. دچاخبره (کارګه وایي زما سپینککیه زویه ، جرګی وایي زما پستکیه زویه) . په دې لړ کي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هیچا اړه نه لري. دهغې دغنا او بډایۍ له پاره که څوک د پښتو دخپل واقعي حالت له په پام کي نیولو پرته دنړۍ د نورو ډېرو پرمختللیو ژبو دانکشاف پړاوونه د سوټي په زور پرخپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه
زموږ سوسیالیستانو او سویټیستانو چي دافغاني ټولني د وړاندي بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتیجه کي یې هیوادله او سنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره باید دژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخیلو یاغیرد خیلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي باید په دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکار ایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم باید وکړو !
دهرچا او هري ژبي اولویتونه تو پیر سره لري او داهغه خبره وه چي علامه استاد (رح) هر وخت پرې ټینګار کاوه. په (افغان ولس) نومې مجله کي ددوی له خولې څخه پررا نقل سویو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي: "... دنوولغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې را ټولي کړي وي اوددې څخه نور مایوس یو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او یا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکر کړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو تر هغه وخته چي مود اکارنه وي کړی ، دنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخيستل تقريباً د ژبي پر دغه برخه باندي چي دا په لهجو کي ساتل سوې ده ، يو ظلم دئ.ٌ (۳) زه به دومره پرزيات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساينسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه . مستثنا دي

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتورزيارصاحب د خولې خبره ده چي وايي ٌ... دلري او بري پښتونخوا يوه سيمه او خېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴)ډکي کړې دي. د پښتو وييپانګې دويمه برخه (زړه پانګه يا ارکاييزمونه) څېړاند دوست او استاد صميم خپاره کړي او نوې پانګه يا نيولوجيزمونه هم ما په يولس زريزسيندګي کې له چاپه راکښلي ....ٌ (۵) . خو د خواشينی خبره دا ده چي دغه ستره زړه پانګه همدا اسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده او خوک يې د ژوندي کولو او رواجولو هڅه خو پر پرېږده ، د کارولو توصيه لا هم نه کوي. زموږ ډېر زور پر نيولوجيزمونو دئ او بس همدا مود ژبي د کره کېدني تاداو ګرزولی دئ.
علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بيا په شعر کي. او دا پاملرنه يې يوازي د خپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتو ټولي لهجې يې په پام کي وې. طبيعي ده چي په دې لړکي يې د خپلي لهجې زاړه لغتونه ډېر کارولي دي. ما يووخت په يو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمد لاسه د عبد القادر خان خټک دا بيت راته وو ايه، چي په هغه کي : شاعر د (بړبوکی) ويی د کندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ

که سفله ښتن د جاه شي په دا څه شو ؟

په معنی بړبوکی پــــورته کړ خسړی

اوورپسي يې د دغي کلمې په باب مشرح تفصيل ورکړ او زياته يې کړه: د عبد القادر خان خټک په کندهار چاپ د يوان کي دا کلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانيو خطي نسخو کي ګاف هم د کاف په شکل ليکل کېدلی او د بړبوکی په ثبت وضبط کي د دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ما ته يې . د بړبوکی د استعمالولو توصيه هم وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت یې د (ترمي) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې او ویې فرمایل: دا کلمې زموږ او ستاسې په کندهاری لهجه کي نه کارېږي ، زده یې که او په لیکنه کي یې استعمالوه .

زما یقین دئ چي دژبود اطلس دبرابرولو په باب د ساحوي ریسرچ په ترځ کي به د سیمه ییزو لغتونو لویه برخه ،چي په ټاکلې جغرافیوي محدوده کي ایسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن یې معادل نیولوجیزمونه کارېږي. کاشکي ددغو لغاتو دخپرېدوله پاره هم هڅې سوې وای او یوازي په کتابچوکي یې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترځ کي مي یوه بله دیادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله او هغه دژبو د اطلس دبرابرولو په برخه کي دیونسکو او افغاني ټیم دکار او فعالیت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټیم کي یو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزیار او وده پرځنګ دټیم نورو غړو اروانبادالهام ، ډاکټرعبد الرازق پالوال ، استاد حبیب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نوراحمد شاکر او استاد بایزید اڅک هم شامل وو او په مینه وجدیت سره یې خپلي څېړني مخ ته بېولې. ددې ټیم له غړو څخه له نېکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استاد بایزید اڅک ،استاد پښتون زوی ژوندي دي.استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلو امید یې لږدئ (۲) . موږله دغو ښاغلو څخه ټینګه هیله لرو چي دخپلو کلونوکلونو زیار او کړاو په باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږهیواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده. خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زیاردتوپانو څپې له ځانه سره یونه سي اوتري تم یې نه کړې او یا سبایې بل څوک دځان مال ونه ګڼي .

دعلامه استادرشاد(رح) دلیکني اوتدریس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی او پوهېږي . دده شعر دزړو اومتروکولغاتونو سره هرچاته خوږ او دپوهېدلو وړو اودئ. دده په زرګونو شاګردانو کي څوک یوتن لاهم نسي موندلای چي ودي وایي: زه دا استاد په تشریح اولوست نه پوهېدلم. دده دافادې ستاینه دهرچاپرخوله وه. داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردی نه وه. له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلو کي مشکلات او ستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورښوول کېږي .

(علامه استاد رشاد دي پاک خدای وبخښي او ددوی کاردي تل د پښتنو زلمیو دلاري مشال وي (۷ .

محمد معصوم هوتک

اوکویل ـ کاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبدالشکور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتوټولنه ـ ۱۳۳۲ ش (۱)

. دعبدالحمید مومند کلیات ـ (پینځه) مخ ـ دانش خپرندویه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲)

افغان ولس مجله ـ شپږم کال ـ لومړی ګڼه ـ ۴۲ مخ. دلمبي مجلي د ۱۳۸۳ ل کال د ۴ ـ ۵ ګڼي په (۳) حواله .

داشمېره په (استاد زیار ـ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری) نومي اثر ، ۱۴۹ مخ کي (۱۰۴) بلل (۴) سوی دئ .

افغان ولس مجله ـ شپږم کال لومړی ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نوراحمد شاکر ددي مقالي ترلیکلو څه د پاسه یو کال وروسته د ۲۰۰۶ ع کال د جنوری په (۲) ۱۲مه د پنجشنبې په ورځ په تورنټو کي مړ او د افغانانو په هدیره کي ښخ سو .

دالیکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلین په مراسموکي ګران سعید لودین (۷) ولوستله او په کندهار مجله خلرم کال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لبندی ، کب ـ ۱۳۸۴ ل) کي چاپ سوې ده. ددغه تلین په مراسمو کي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسو کړلای .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

موږ پښتانه اوس د ډيموکراسۍ د تمرين په حال کي يو. په هڅه مو لا نه ده اخيستې. زه دا خپل ځان درښيم چي ځوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم. خو خير دي وي دا تمرين به نه پرېږدو. که يې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به يې پيدا کړو. خبره مي د ښاغلي استاد صميم صاحب کوله."که اباسين راغلی نه وای" ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړانديز. لوستلو يې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي بايد يو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره ليکنه کي له نيولوجيزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نيولې، (مسلمانی ما) ته مي نيولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صميم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي يې تر (ډېره پر حقه) بللی يم. کومو ځايو ته چي يې (خو) ايښی دئ هغه حاشيوي خبري يا د کلي بيان ځنډي دي چي شمېر يې اته دئ.زه به اتو سرو ته يو څه توضيح ورکړم.

ښاغلی استاد وايي" د ژبي د وييپانګي په بشپړتيا کي ريشتيا هم چي څلور واره آرونه -۱ (ارکاييزم، ډيالکتيزم، نيولوجيزم او اډاپټيزم) د دې زنځير څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتيا او استفادې د ارزښت له مخي توپير جوت دی...." زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فيصدي عملي سي چي د کره ليکني بنسټ ايښوونکو ايښې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتيک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ويشت، دېرش سوه زما به چيغي پورته سي. يه، زه وايم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بيخي هيري کړي دي. ښاغلي استاد د امير عبدالرحمان خان د درباريانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ يو دا چي پر نيولوجيزم باندي تراندازې زيات زور اچول د (ګونګوټيو)خوړل دي، نه د وخکو. او بل يې په دې نکل زما هغه خبره تاييد کړې چي موږ په اولس يا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهير څخه په دې دليل (لار چپه) کړې ده چي ارکاييزمونه خو (همېشه پلتل کېدای شي)، راځئ نيولوجيزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وايستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایيٌ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د ځوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتنانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبي دنده (وظیفه) هم دغه ده .

د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه -۲ بولم. زه بالکل موافق یم چي اروا ښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړې دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتنانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو. ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروا ښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما پهٌ نو ورته خوشحاله ويٌ جمله سر نه دئ خلاص -۳ سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډوېي لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ .

د باره ګلۍ له پریکړو ځخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او -۴ ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا راز وي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باړه ګلۍ د غونډې د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه(کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي(کي) او (پکي)کاروي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.

(ګوربت � ۴ګنه � اپریل � مي -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خواری مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې !) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانیي خبرهٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شهٌ. دغسي درویزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني لیکدود هم دروا خله. اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کښښ شهٌ دا چي ځیني مشرانو او خوا خوږو سلیقه یې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزیر محمد ګل خان مرحوم لیکدود کوم پیرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهید او نه هم د قلندر صاحب. دا هسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان یې ډزوي. ٌ

۵- په دې یادونه کې د پریفیکس او سوفیکس خبره پاته سوې ده او پر ځای یې ویل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستیال فعل او د هغه د ببلا ببلو صیغو د لیکلو په ٌ امتیاز ٌ کې د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبیبي او پوهاند رشاد) په پیروی کې ونډه نه اخلم؟

ښاغلې صمیم صاحب. زه خو دا ونډه اخلم او د خپلو استادانو پر پله باندي په منظم ډول روان یم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخیستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بیان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي یې. که یو وخت درته زما د لیکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووینئ چي په (شول) کي مې د (س) له امتیازه ! ښه پوره ګټه اخیستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما لیکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي یې کاږم. ان زما څخه یې دا واک هم اخیستئ چي جملې دې پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سلیقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو لیکنه باندي...) ولیکم، دوی یې (پر پښتو لیکنې...) کړي. زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی یې (د نیاو په پریکړه) کړي. (ګوربت � لومړی کال � خلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی یې (شول) کړي. زه (په) ولیکم، دوی یې (پر) کړي. زه (دوې وڅکي) ولیکم، دوی یې (دوه وڅکي) کړي (هیله � دریم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانیوی) د (خریدم) په معنا ولیکم، دوی یې (راونیو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلې لیکني د دوی د اسانۍ له پاره په کمپیوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله لیکنه لولم ((ریږه زما وي اختیار یې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صمیم صاحب. ما اریان خو د خپلو استادانو پیروۍ ته شوک پرېږدي نه. هغه آثار چي ما . پخپله یا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پیروي) موندلای سئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې ښاغلي صمیم وروړ زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړې مې وې، له ټولو سره ۶- موافق ښکاري. یوازې یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٔ پر قومونو باندې... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندې کړم:

. ـــ دا یې قباله، په چا یې منې

. ـــ د چا پلار یې ولاکه په ومني

له (منل) سره د (پر) وییکي نه سي راتلای. که یې څوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا . مني). په هغه کې نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومي او به دې په زور خېژي

دلته (سرابنې) تر (وړسترګي) بسیط بلل سوی او ٌ ورباندې دربدلٌ ښه ګڼل سوي دي. ګویا زما له ۷- نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هډو کاربږې نه). په دې برخه کې لکه چې هم موافق وې. خو دا چې ما دې پر (وړسترګي)باندې د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وي، یوه غلط فهمي شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم وروړ زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښیم چې (سرابنې) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسې یې انګېرلې دي چې ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقیل بللې دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخیستلای نه سي.که یو لغت په اولنیو متونو کې راغلی و، معنا یې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصیح وي. که داسې وای نو پیر محمد کاکړ به ولې ویلای چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و ، ولــي د رېغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکنې څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ۸- ده . دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چي اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندي کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې روښا اچولې ده . هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کي یو راز نظم تینګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسي نه و چي هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چي د لغت جوړوني بهیر سر واخیست نو بیا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبیبي مرحوم د جووړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبیبي وايي :

"د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غېړن نثر دی چي باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي ... په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې ببربېږم چي سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چي یود بله به نه سره پوهیږي ... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي . د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي . دا کار د یوه سړي نه دئ . ښایي چي د پښتو ژبي یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبي د سوچه کولو فکر لږ څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کری مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لږ څه غښتلې او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غښ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو .ُ (وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړيو کي � ۲۲-۲۳ مخونه � کابل - ۱۳۵۷

د ژبي يو بل ماهر دوکتور ُ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ُ ګڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيُ او مه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لريُ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ۲۷۰-۲۷۱ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (.نور نو ستاسي خوښه (۱

سکاربورو � کاناډا

سپټمبر ۲۰۰۰ ۲۸

. دا جوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او ښايي خپره کړې يې وي(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهڅولم

څوورځي وړاندي مي د خپل مصروف ژوند په سرګردانیو کي د ومره وخت وموند چي په انټرنیټ کي د ٌ سپلمۍ پاڼهٌ وګورم. په دغه پاڼه کي مي د(داود جنبش هم په سیند لاهوشو) مضمون ولو وست : چي په دې لنډۍ پیل سوی و

میني دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

او په هغه کي مي یوه ګیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله. ګیله داسي وهٌ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکو زماله شره خلاص بویه ، چي هرڅومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه . یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کنښېمنډم خولیکني یې لولمٌ

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وایم چي زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دایې داکاډمیک چلند یوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پرهمدې چلند ټینګ ولري.
ماپخپلو لیکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبي دمعیاري کولو هڅوتهٌ لغته ورکولٌ وي. زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مینه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زیات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنو اړتیاوي ورپوره سي په پښتنو کي دکتاب لوستلو او څه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي.... دې عالي هدف ته درسېدو په لاره کي ترخپله وسه او امکاناتو پوري هڅي هم کوم. خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانو اصولو او نظریاتو ته درناوی هم لرم. موږپښتنو ته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوند کي له دې نوي چاپېریال څخه که نورڅه نه وي ، نودا ایکي یوه خبره خو بایدهرو مروزده کړو او هغه دنورو نظریاتو ته په پراخ تندي غوږنیول دي. هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولو په لارکي ښه پوره . هڅه اوکوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چي مانو دد غو قلمي هڅو په بهېر کي معیاري ژبي ته څرنگه او څېرته لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي د اصولو ، لو مړیتوبونو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانگړو نظریاتو درلودل باید د (لغته ورکولو) په معنا تعبیرنه سي. د پښتو ژبي د معیار د منځ ته راتگ په باب د خپلو ځانگړو نظریاتو پر څنگ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو ځایو کي د اوږدې (ی) پر ځای دلنډې (ی) له کارولو پرته له نورولرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم او زمادې شعوري عادت زما د لیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده. زما خپله انتباه خو داده چي زما د لیکنو په پوهېدلو کي لراو برلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه داسي څه په سترگه سوي نه دي ، چي د معصوم هوتک په دغه لیکنه باندي مورڼه پوهېږو.

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول دومره وړه او څنگزنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي داولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله صادره سوې ده. که دا د معیاریوه اساسي برخه وای نوزمونږ فاضلو مشرانو استادانو او د پښتو ژبي ستورو (علامه حبیبي، علامه رشاد او اروا ښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ماترننه پوري د هیچا له خولې دا خبره نه ده اورېدلي چي د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دي د علامه حبیبي ، علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دي د مطلب په پوهېدنه کي د دغو کلماتو له اسیته ،چي شمېربه یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي حال کي چي د هغو سلگونو کسانو فریادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معیاري ! جوړو سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو را هیسي وهي او څوک یې پر چیغو غوږنه ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلگه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ماڅه موده مخکي د سویس دویانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک کي یې را ته کښلي وه: رساله مي څکه خوښه سوه چي ٌ ژبه یې همهغه ژبه ده چې علامه حبیبي ، پوهاند رښتین، استاد بینوا او علامه رشاد کارولـه. بې مبالغې وایم چې په دې او سنیوزیاترو لیکنو یا نه پوهېږم اویا مي زړه ورته په تنگ شي او هیسته یې وغورځوم. ٌ داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادبیاتو دپوهنځی دپښتو څانګې فارغ او همکارو . زما سره دلهجې یو والی نه لري او ترننه . مو دمخامخ لیدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چې دخپلو لیکنو داسلوب او ډول په باب مې ښاغلو لوستونکوته یولړ وضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چې یو څه پرعمومیاتو باندي ورغبرګ

دپښتو او نورو ژبو د بېلا بېلو لهجو په ځینو کلماتو کي کانسونینټونه او واولونه توپیر سره لري او دا توپیر مراعاتول هیڅکله هم دمعیار د تر پښو لاندي کولو په معنا نه دي بلل سوي. پښتو ژبه خولا دمعیاریت درجې ته درسېدو په لاره کي خالپوځي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښیم چي په هغو کي هم تر او سه پوري چا ددغو توپیرونو مراعاتول د معیاریت پر ضد کار نه دئ ګڼلی. په هندي ژبو کي د " سري متي ـ شري متي ، درمسال ـ درمشال ، سري دیوي ـ شري دیوي ، سرینګر ـ شرینګر ، سریلانکا ـ شریلانکا.... " په شان کلمات بېخي ډېردي او هیڅ هندی ژبپوه یا عادي لیکوال ځان ته دا حق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي یو سم او بل ناسم وبولي یا دي ددې دواړو شکلونو موجودیت دژبي ګډوډي وګڼي. هر لیکوال چي له دې دوو څخه یو استعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ. دا یې لا بله ګټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونکي ته لا داخبره هم څرګندېږي چي ددغي یاهغي لیکني لیکوال په کومه سیمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال labor او labour د favor او favour د color او colour ژبه کي د له امله توپیرسره لري ، دواړه رواج لري په امریکایي انګرېزي کي یې دوهم شکل او په انګلیسی انګرېزي کي یې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو (ډیکشنریو) کي یې ددغو لغاتو څنګ ته په لېندیو کي دایادونه هم کړې وي ، چي دا شکل یې امریکایي او دابل یې انګلیسي یا استرالیایي دئ. مګر یوه ته یې هم غلط نه دي ویل سوي. دانګرېزی ژبي امریکایي ، انګلیسي ، استرالیایي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي او هیڅ یوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلو بېځایه او بې هدفه زیار پرځان نه دئ منلی او نه یې په دې برخه کي وخت ضایع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، یمنی ، سوریایی ، فلسطینی او نوري لهجې هره یوه په ځینو برخو کي په ویلو او لیکلو کي توپیرلري خو هیڅکله یو د بل لیکلو او تلفظ ته ناسم نه وایي.. په پارسي کي د (صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي. هرڅوک یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختیارلري. داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي او نوریې هیسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو موږدهغوی پرخلاف په (ړغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه. که چاړغ وکېښ ګویا کفریې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي دا خبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت او اقلیت باندي کېږي. زما په نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل) ، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږي پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنورو له رواجه ایستل اوورپسې وژل د پښتو په ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري اوداکارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون د پښتنو په یوه ټاکلې جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغو افعالو دسین شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقیده داچي ځینو لهجودغه ځانګړتیا ساتلې یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده. نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ. دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویېدلوله بابته راپیدا سوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللو کي یې هر پښتون بشپړاختیارلري. عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیو خبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیاریې د پښتوژبي اوپښتنو په تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ .

د پښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده. موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاو کي واقع نه یو چي په ټولو پښتنو دي یوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وواېو او په ودې ليکو. دا ارزښته يو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چې تروخت د مخه اذان دئ ، ځکه يې نو په عمل کې د تطبيق زمينه لرډه. د ټولنيز او سياسي ژوند په دا سي يوه حساس پړاو کې چې پښتانه د خپلې بقا او فناله تاريخي ازمويښت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقيو پرځنګ يې اوس بيا په ژبه کې د معيار او نامعيارپه نامه دليکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه ورونه په ټينګه رابولم چې له دغه راز درزونو اچولو څخه دې تېرسي. دا کارونه که څه هم له ژبې سره د خواخوږۍ په انګېزه وي خو زما په خيال .نتيجه يې په زړه پوري نه ده

ماته د پښتو ژبې ډېري کوچنۍ لهجې لاهم د اهميت وړ دي. نه هغوته ناسمي وايم او نه د هغو لهجو د لغاتونو او وراشو په استعمال باندې خوابدی کېږم. په هماغه ليکنه کې مې، چې پکښې زما په باب ګيله ډوله يادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د "غاښ پرغاښ کښېمنډم" جمله ترسترګو سوه. زه پوهېږم چې (کښېمنډم) يا (کېمنډم) زما په لهجه کې د (کښېکښنم) يا (کښېکاږم) په شکل ويل کېږي. زما په لهجه کې د(منډل) مصدر په يوه شي کې د بل شي د ننه ايستلو يا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عمليه له غاښ سره برابره نه راځي. زه به هيڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه ليکم. زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بيا هيڅکله دا حق هم ورنه کړم چې د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په يوه پراخ اولس کې کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه ورونه دي. پرېږدئ چې د دغه يوه مفهوم له پاره مو په ژبه کې درې لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کې بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحميلولو سره مخالف يم. له دې خبري سره مخالف يم چې يو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معيار په نامه په زور راباندې مني. د سپلمۍ پاني په نوموړي مضمون کې د ښاغلي جهاني څخه هم ګيله سوې ده چې "... هغه قسم کړی چې (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه يې د اد شاعر په بغاوت کې ورحسابوم ... د زهرو غړپ دی تېروم يې."

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معياري ژبې له پلويانو څخه تل دا غوښتنه کړې ده چې د لغاتو جوړولو پرځای دې يو وار لهجې وپلټي ، که يې کوم لغت ورته وموند ، هغه دې واخلي او که نه ، نو بيا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چې زما پردې روا غوښتنه ولې چاترنه پوري ښه په پراخ نیت غور نه دئ نیولئ؟. اوس چې مې ستاسې په لیکنه کې ولوستل چې د معیار عاشقانو ته د پښتو دیوې لویې لهجې ایکې یو لغت (سو) منل ٌ دزهروغړپ دئ ٌ ، نوباوروکړئ چې سخت وډار یدم . له ځان سره مې وویل : یاخدایه پردې بدبختو پښتنو دې څه بلانازله کړې ده . دوی ته چې د خپلې پښتو دیوې لهجې دلغت کارېدل ٌ دزهروغړپ ٌ ښکاري نو بیا مور ولې له نورو څخه ګیله کوو چې د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو لیکنو څخه باسي ؟ خدای دې وکړي چې د سپلمۍ والو دغه جمله زما د مخکینۍ غوښتنې . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حیرانتیاځای دادئ چې د جهاني پرشعرباندې خود پښتنو د ټولو لهجوویونکې خونداخلي اودده شعر د ټولو پښتنو خوښ دئ . زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم باید داوي چې په لیکنه یا شعرباندې لوستونکې پوه سي ، دهغه مطلب ژرد رک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندې کښېنې . آیا د جهاني شعرله ٌ سو ٌ سره سره د ټولو پښتنو په نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وایم د جهاني د شعرژبه معیاري ده . اوکه څوک وایې چې نه ، معیاري ژبه همداده چې دازه یې لیکم . ماکهٌ په سیندلاهو ٌ وکیښ ، که مې ٌ په لاره ځم ٌ وکیښ ، که مې ٌ پښې تویېږي ٌ وکیښ ، ټول څکه معیاري دي چې سین مې په شین اړولی دئ ! دې ته نو سرزوري وایې او سرزورۍ ته . نو بیازه هم جواب نه لرم

دژبې معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ د مبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دئ چې که په طبیعي ډول تعقیب نه (process) د فرمان په ورکولو سره . دایواوړد ژبني پراسس سي ،ژبې ته خوراډېر تاوانونه رسوي لکه اوس چې یې رسولي هم دي . داطبیعي بهیر که پرچا اوږد ېږي یااوږد سوي وي ، وي به . خو تعقیب یې ضروري دئ . له دې بهیر سره د ٌ کډې مې باربېږي ، زوی مې راملاکهٌ چلند په کارنه دئ . اوکه څوک د سوتیې د زورچلند ورسره کوي نوکوي به یې . خوتاسې به یې ووینئ چې دامنډه ترکومه ځایه رسېدلای سي . له معیاریت څخه باید د ملنډو داسې . شی جوړنه کړو چې بس سین په شین واړوه ، نورنو هرڅه برغزوي چې وایې وایه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندې چې مې وویل د ژبې د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خېزونو باندې د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زموږ منورینو چې غوښتل په انقلابي شعارونو باندې په افغاني ټولنه کې ټولنیز او سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کې یې د غه بدبخت اولس په یوویشتمه پېړۍ کې د مذهبي فناټېزم ترڅپېړې لاندې کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګناه جوړه کړه

ماله ځان سره پتېیلې وه چې پر دغه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چې په نوموړې لیکنه کې په نامه یاد سوی وم او له بلې خوا د دې لیکنې له امله دا ند ښښنو مارانو او خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقایدو د څرګندتیا له خاطره مې داخو پاڼې . توري کړې. خدای دې وکړي چې د زړه په مطلب مې لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یا تګه زه یم یا ټګان دي زیارتونه(۱

محمد معصوم هوتک

داګستېد یار لسمه ۲۰۰۷ ع

اوکویل ـ کاناډا

. دامقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کې خپره سوه (۱)

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلو کې له دالاندې ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معیاري پښتو ، ۱۳۸۴ نمریز کال ۱

ـ خیرالبیان ، د کابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

ـ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۶۱ (میزان ۳

ـ بریالی ، عبدالکریم، د پښتو لیکدود ،پښتو اکیډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ یون ، محمد اسمعیل، استاد زیار، د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲ ۵

ـ ختک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړی ټوک) ،د محمد معصوم هوتک په زیار، صحاف ۲ نشراتي موسسه ،۱۳۸۳ل

ـ زیار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتو پښتانه د ژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زیار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زیار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتو پښویه ، دربیم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصدیق(کاندید اکادمیسن) د پښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ۱۰ ۱۳۷۸ش،

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۲ش ۱۱

ـ نومیالی ، محمدانور، د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ وینس ، رازمحمد ، پښتو کتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بینوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنو بین المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک،۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهیدیاد ، دمقالومجموعه،دسرحدونوچارووزارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۲

ـ افغان یاد ، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۶۰ش ۱۷

ـ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ږیوه (مجله)، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ږیوه (مجله)، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله)، ۲ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۲ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۶۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۶

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۲ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۲ کال ، ۳ ـ ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر۲۰۰۲ع ۲۹

ـ امید جریده ۳۰

ـ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د میرزا حنان بارکزي دیوان ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

- د عبدالحمید مومند دیوان، دزلمي هیوادمل په زیار، کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

- د دعبدالحمید مومند دیوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

- د حمید در و مرجان ، د سید انوار الحق جیلاني په زیار، ۱۹۷۸ع ۳۵

- دلوی احمد شاه بابا دیوان ، د مومن موحد په زیار، ۱۳۷۸ش ۳۶

- دلوی احدشاه بابا دیوان(دیوان هرا) ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

- د حاجي جمعه بارکزي دیوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

- دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پېښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

- د پښتو ژبې دودې اړتیا او لارې چارې (د مقالو مجموعه)، ۱۳۷۸ش ۴۰

- پښتو چاپي آثار (د مقالو مجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

- د پښتو ټولني تاریخچه ،پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۵۲ش ۴۲

- بینوا ویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۲ع ۴۳

- ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱ زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

- سپلمۍ ویب پاڼه ۴۵

- د سراج الاخبار کلکسیون ۴۶

- د طلوع افغان کلکسیون ۴۷

- زما متفرق یاداښتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library